

รายงาน ของ

คณะกรรมการการปฏิรูปค่านิยม
ศิลปะ วัฒนธรรม จริยธรรมและการศาสนา
สภาปฏิรูปแห่งชาติ

วาระการพัฒนา : ระบบค่านิยม คุณธรรมจริยธรรม เพื่อความเป็นพลเมืองที่ดี
และมนุษย์ที่สมบูรณ์

ฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการการปฏิรูปค่านิยม
ศิลปะ วัฒนธรรม จริยธรรมและการศาสนา
สำนักกรรมการ ๓
สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร
ปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภาปฏิรูปแห่งชาติ

สารบัญ

บทนำ		(๑)
	๑. หลักการและเหตุผล	(๑)
	๒. ประเด็นการศึกษา	(๒)
	๓. วิธีพิจารณาศึกษา	(๒)
ส่วนที่ ๑	ปฏิรูปประเทศไทยด้วยการพัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม	(๔)
	๑.๑ รากเหง้าปัญหา: “ระบบค่านิยม คุณธรรมจริยธรรม” กับวิกฤตการณ์สังคมไทย	(๔)
	๑.๒ ความท้าทายและการเตรียมความพร้อมคนไทยสู่โลกแห่งอนาคต	(๖)
	๑.๓ ความสำคัญของ “คน” ในฐานะที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานการพัฒนาประเทศ	(๗)
	๑.๔ วัตถุประสงค์วาระการพัฒนา	(๘)
ส่วนที่ ๒	ค่านิยมที่พึงประสงค์เพื่อการก้าวไปข้างหน้า	(๑๐)
	๒.๑ ค่านิยมคนไทย: พันธนาการจากอดีตถึงปัจจุบัน	(๑๐)
	๒.๒ ผลการสำรวจค่านิยมคนไทยในปัจจุบัน	(๑๒)
	๒.๓ ค่านิยมกับการพัฒนาประชาธิปไตย	(๑๓)
	๒.๔ ทิศทางการกำหนดค่านิยมที่พึงประสงค์	(๑๖)
	๒.๔.๑ ค่านิยมที่มีการรณรงค์อย่างต่อเนื่องอย่างยาวนานในระดับชาติ	(๑๖)
	๒.๔.๒ ประเด็นค่านิยมที่มีการกำหนดไว้ในแผน ในหลักสูตร หรือระบุไว้ในที่สนะของผู้รู้ว่าจะต้องมีการดำเนินการและเริ่มมีการดำเนินการแล้ว	(๑๗)
	๒.๕ ค่านิยมที่พึงประสงค์	(๑๘)
	- การตระหนักและส่งเสริมผลประโยชน์ของส่วนรวม (Public mind/ interest)	
	- การยืนหยัดในความถูกต้องเที่ยงธรรม (Integrity)	
	- ความตั้งใจมุ่งมั่นใฝ่เรียนรู้ กล้าทำจริง (Commitment to and pursuit of learning and practicing)	
	- การแบ่งปันและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (Caring and sharing)	
	- การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต (Moderation, sufficiency and reasonableness)	
	- ค่านิยมที่ให้ความสำคัญต่อสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human rights and human dignity)	
	- ค่านิยมที่ให้ความสำคัญโดยคุณค่าต่อสังคมที่จริงโงงของความเป็นมนุษย์ (Humanistic values)	
	- การเข้าถึงและเคารพค่านิยมสากลต่าง ๆ (Universal values)	
	- การรักความเป็นไทย	

สารบัญ (ต่อ)

ส่วนที่ ๓	การพัฒนา “คน” เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์	(๒๗)
	๓.๑ ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามแนวพุทธศาสนา	(๒๗)
	๓.๒ การสร้างความเป็นมนุษย์ด้วยการพัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม	(๒๘)
	๓.๓ ค่านิยมและจิตสำนึก: กลไกกำกับพฤติกรรมมนุษย์	(๓๐)
	๓.๔ จิตสำนึกต้องได้รับการปลูกฝัง ฝึกฝน และบ่มเพาะ: ข้อมูลเชิงประจักษ์	(๓๑)
	๓.๕ กระบวนการหล่อหลอมกล่อมเกลาทางสังคม	(๓๒)
	๓.๖ การสร้างสำนึกคุณธรรม : มุมมองทางพฤติกรรมศาสตร์	(๓๔)
ส่วนที่ ๔	แนวทางการสร้าง “คน” เพื่อการปฏิรูปประเทศ	(๓๗)
	๔.๑ ค่านิยมที่พึงประสงค์กับประเด็นการปฏิรูป	(๓๗)
	๔.๒ การสร้างค่านิยมหลัก: บทเรียนจากต่างประเทศ	(๔๕)
ส่วนที่ ๕	มาตรการขับเคลื่อนเพื่อสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์	(๕๐)
	๕.๑ กลไก/วิธีการการขับเคลื่อน	(๕๐)
	๕.๒ เป้าหมายการขับเคลื่อน	(๕๔)
	๕.๓ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพื่อการขับเคลื่อนค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม	(๕๗)

บรรณานุกรม

ด่วนที่สุด

ที่ (สพช) ๑๖๗๖/๒๕๕๘

(สำเนา)

สภาปฏิรูปแห่งชาติ

ถนนอุทองใน ดุสิต กทม. ๑๐๓๐๐

๖

มีนาคม ๒๕๕๘

เรื่อง รายงานของคณะกรรมการปฏิรูปค่านิยม ศิลปะ วัฒนธรรม จริยธรรมและการศาสนา

กราบเรียน ประธานสภาปฏิรูปแห่งชาติ

สิ่งที่ส่งมาด้วย รายงานของคณะกรรมการดังกล่าวข้างต้น จำนวน ๑ เล่ม

ตามที่ที่ประชุมสภาปฏิรูปแห่งชาติ ครั้งที่ ๗/๒๕๕๗ วันอังคารที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗ ได้ลงมติตั้งคณะกรรมการปฏิรูปค่านิยม ศิลปะ วัฒนธรรม จริยธรรมและการศาสนา ตามข้อบังคับการประชุมสภาปฏิรูปแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๗ ข้อ ๘๐ วรรคสาม (๑๕) คณะกรรมการคณะนี้ ประกอบด้วย

๑. นายเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์	ประธานกรรมการ
๒. พลเอก เอกชัย ศรีวิลาศ	รองประธานกรรมการ คนที่หนึ่ง
๓. พลเอก วิชิต ยาทิพย์	รองประธานกรรมการ คนที่สอง
๔. นางสุกัญญา สุตบรรทัด	รองประธานกรรมการ คนที่สาม
๕. นางกอบกุล พันธุ์เจริญวรกุล	รองประธานกรรมการ คนที่สี่
๖. นายปรีชา เกาทอง	รองประธานกรรมการ คนที่ห้า
๗. นายวินัย ตะห์ลัน	รองประธานกรรมการ คนที่หก
๘. นางตรึงใจ บุรณสมภพ	ประธานที่ปรึกษากรรมการ และโฆษกกรรมการ
๙. นายจำลอง โพธิ์สุข	ที่ปรึกษากรรมการ
๑๐. นางจรี วิจิตรวาทการ	ที่ปรึกษากรรมการ
๑๑. นายเทียนชัย ปิ่นวิเศษ	ที่ปรึกษากรรมการ
๑๒. นายธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์	ที่ปรึกษากรรมการ
๑๓. พลเอก ภูติศ ทัดติยโชติ	ที่ปรึกษากรรมการ
๑๔. พลเรือเอก ศุภกร บุรณดิถ	ที่ปรึกษากรรมการ
๑๕. นายสนธิรัตน์ สนธิจิรวงศ์	โฆษกกรรมการ
๑๖. นางสาวอ่อนอุษา ลำเลียงพล	โฆษกกรรมการ
๑๗. นายกิตติ โกสินสกุล	กรรมการ
๑๘. นายชูชาติ อินสว่าง	กรรมการ
๑๙. นางเตือนใจ สินธุฉก	กรรมการ
๒๐. นายนิรันดร์ พันทรกิจ	กรรมการ
๒๑. นายนิอาแซ ซีอูเซ็ง	กรรมการ
๒๒. นางเบญจวรรณ สร้างนิต	กรรมการ
๒๓. นางประภาภัทร นิยม	กรรมการ

๒๔. นางพรรณวิรินทร์ รัตนวานิช	กรรมการ
๒๕. นางพรรณิ จารุสมบัติ	กรรมการ
๒๖. นายสิบพงศ์ ธรรมชาติ	เลขานุการคณะกรรมการ
๒๗. นางกอบแก้ว จันทร์ดี	ผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการ

และในคราวประชุมสภาปฏิรูปแห่งชาติ ครั้งที่ ๗/๒๕๕๘ วันจันทร์ที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘ ที่ประชุม ได้มีมติตั้ง นายประสาร มฤคพิทักษ์ เป็นกรรมการในคณะกรรมการปฏิรูปค่านิยม ศิลปะ วัฒนธรรม จริยธรรม และการศาสนา แทน นายกิตติ โกสินสกุล กรรมการ ซึ่งได้ลาออกจากคณะกรรมการ

บัดนี้ คณะกรรมการได้ดำเนินการพิจารณาศึกษาแผนปฏิบัติการขับเคลื่อนวาระการปฏิรูป (Blueprint for Change) วาระการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน “การปฏิรูป ค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรม” เพื่อเป็นแนวทางและข้อเสนอแนะเรื่องการปลูกฝังและเผยแพร่ค่านิยมที่เหมาะสมกับคนไทย การสร้างมาตรฐาน คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารประเทศ นักการเมืองและประชาชน การสร้างวัฒนธรรมทางการเมือง แบบประชาธิปไตยการสร้างควมสามัคคีปรองดอง การสร้างวินัยในสังคม และการสร้างเอกลักษณ์ของชาติ เสร็จแล้ว จึงกราบเรียนมาเพื่อได้โปรดนำเสนอที่ประชุมสภาปฏิรูปแห่งชาติพิจารณาและเสนอแนะแนวทาง ในการพัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมเพื่อความเป็นพลเมืองที่ดีและมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพื่อให้เกิดผล ในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

(ลงชื่อ) เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

(นายเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์)

ประธานกรรมการ

ปฏิรูปค่านิยม ศิลปะ วัฒนธรรม จริยธรรมและการศาสนา

สำนักกรรมการ ๓

กลุ่มงานคณะกรรมการการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

โทร. ๐ ๒๒๔๔ ๒๕๘๖

โทรสาร ๐ ๒๒๔๔ ๒๕๘๓

สำเนาถูกต้อง

(นางภิรมย์ เจริญรุ่ง)

ผู้ช่วยเลขานุการตามข้อบังคับการประชุม
สภาปฏิรูปแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๗

...../ร่าง
...../พิมพ์
...../ทาน

บทนำ

๑. หลักการและเหตุผล

“คน” คือ เป้าหมายและศูนย์กลางการปฏิรูป

เป้าหมายของการปฏิรูปประเทศไทยคือการสร้างประเทศไทยให้ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ซึ่งเมื่อกล่าวถึงประเทศไทยย่อมไม่ได้หมายถึงประเทศไทยในฐานะที่เป็นเขตแดน อันประกอบด้วยกรวดหินดินทราย หรือสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ไม่มีชีวิต แต่หมายถึงสังคมไทยซึ่งประกอบด้วยคนไทยผู้เป็นเจ้าของประเทศ ดังนั้น การปฏิรูปประเทศจึงหมายถึงการปฏิรูปสังคมที่มี “คน” เป็นสมาชิก การสร้างความมั่นคง ความมั่งคั่ง และความยั่งยืนซึ่งเป็นเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศจึงหมายถึง การสร้างสังคมไทยให้ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ให้เกิดขึ้นโดยมี “คน” เป็นผู้รับประโยชน์จากการปฏิรูปและเป็นผู้ขับเคลื่อนการปฏิรูปด้วย จึงกล่าวได้ว่า “คน” มีความสำคัญสูงสุด เพราะคนคือศูนย์กลางและคือเป้าหมายที่แท้จริงของการปฏิรูป

เมื่อคนเป็นศูนย์กลางและเป็นเป้าหมายของการปฏิรูป การปฏิรูปประเทศจึงไม่อาจคำนึงถึงเฉพาะ โครงสร้างและกลไกต่าง ๆ เพียงอย่างเดียว (เช่น รัฐธรรมนูญ กลไกด้านกฎหมาย กลไกด้านองค์กร องค์กรประกอบ ที่มา และอำนาจหน้าที่ของบุคคลที่มาทำหน้าที่กำกับดูแลเรื่องต่าง ๆ ฯลฯ) โดยไม่คำนึงถึงมิติที่เกี่ยวข้องกับคน เพราะโครงสร้างและกลไกเหล่านั้นอาจออกแบบให้มีความสลับซับซ้อน แห่ลมคม และมีลักษณะสามารถบรรลุผลได้ในเชิงยุทธศาสตร์ อย่างไรก็ตามหากการปฏิรูปประเทศไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการปฏิรูปที่ตัว “คน” โดยคำนึงถึงบทบาทและพฤติกรรมของ “คน” ที่จะต้องมีความพร้อม สอดคล้อง และเอื้อต่อ กระบวนการปฏิรูปแล้ว การออกแบบโครงสร้างและกลไกดังกล่าวอาจเป็นเพียงเอกสารการปฏิรูปที่ไม่ได้นำไป ปฏิบัติหรือนำไปปฏิบัติแล้วไม่เกิดผลตามที่ต้องการ เนื่องจากขาดเงื่อนไขด้าน “คน” อันเป็นปัจจัยชี้ขาดความสำเร็จ

ระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม เกี่ยวข้องกับ “คน” เพราะเป็นกลไกสำคัญที่ทำหน้าที่กำกับ พฤติกรรมของคน เป็นพื้นฐานของพลังขับเคลื่อนจากความรู้สึกภายในในการตัดสินใจที่จะทำหรือไม่ทำอะไร การปรับเปลี่ยนค่านิยมของคนในสังคมและการฟื้นฟูคุณธรรมจริยธรรมจึงเปรียบเสมือนการสร้างซอฟต์แวร์ ให้สังคมหรือเป็นการสร้างวิธีการคิดที่ถูกต้องอันเป็นการพัฒนาคุณภาพของคนและพัฒนาคุณภาพของสังคม จึงควรถือเป็นวาระการพัฒนาอันสำคัญเร่งด่วนอันดับหนึ่ง เพื่อให้การปฏิรูปประเทศไทยบรรลุเป้าหมาย การสร้างความ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ด้วยการใช้การปฏิรูป “คน” ปรับและพัฒนาาระบบค่านิยมของสมาชิก ของสังคมให้มีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับทิศทางการปฏิรูป และแก้ไขวิถีคิดบางอย่างของ “คน” อันเป็นอุปสรรค ต่อการขับเคลื่อนประเทศ รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้คนไทยในทุกระดับในทุกภาคส่วนเพื่อให้เป็นพื้นฐาน สำคัญของการพัฒนาประเทศ ซึ่งพื้นฐานคุณธรรมจริยธรรมอันแข็งแกร่งนี้จะช่วยป้องกันหรือเป็นภูมิคุ้มกัน ทานของสังคมไม่ให้วิกฤติปัญหาเกิดขึ้นอีกในอนาคต กล่าวโดยย่อคือ “ปฏิรูปประเทศต้องปฏิรูปที่ตัวคน ปฏิรูปที่ตัวคน ต้องปฏิรูปที่พฤติกรรมของคน ปฏิรูปพฤติกรรมของคนต้องพัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม ที่กำกับพฤติกรรมของคน”

คณะอนุกรรมการปฏิรูปค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม ในคณะกรรมการปฏิรูปค่านิยม ศิลปะ วัฒนธรรม จริยธรรมและการศาสนา ซึ่งมีภารกิจในการศึกษา วิเคราะห์ และจัดทำเอกสารเพื่อเป็นแนวทาง และข้อเสนอแนะเรื่องการปลูกฝังและเผยแพร่ค่านิยมที่เหมาะสมกับคนไทย การสร้างมาตรฐานคุณธรรมและ จริยธรรมของผู้บริหารประเทศ นักการเมืองและประชาชน การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย การสร้างความสามัคคีปรองดอง การสร้างวินัยในสังคม และการสร้างเอกลักษณ์ของชาติ

โดยบัดนี้ คณะอนุกรรมการได้ดำเนินการพิจารณาศึกษาวิเคราะห์เรื่องดังกล่าวและได้จัดทำรายงานผลการพิจารณาศึกษา “วาระการพัฒนาาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมเพื่อความเป็นพลเมืองที่ดีและมนุษย์ที่สมบูรณ์” เพื่อให้เป็นแนวทางในการปฏิรูปความคิดและรูปการจิตสำนึกของ “คน” เพื่อความสำเร็จในการปฏิรูปประเทศ

๒. ประเด็นการศึกษา

การออกแบบเพื่อกำหนด “วาระการพัฒนาาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมเพื่อความเป็นพลเมืองที่ดีและมนุษย์ที่สมบูรณ์” คณะอนุกรรมการมุ่งวิเคราะห์สภาพปัญหาของระบบค่านิยม และคุณธรรมจริยธรรมในปัจจุบันที่เป็นผลจากภูมิหลังของคนไทยตั้งแต่อดีตและการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย เพื่อเตรียมความพร้อมสู่อนาคต โดยกำหนดประเด็นปัญหาเพื่อดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ ต่อไปนี้

๑) ค่านิยมใดของสังคมไทยที่เป็นปัญหาและมีผลต่อความเสื่อมทางคุณธรรมจริยธรรม ส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาอื่น ๆ และเป็นอุปสรรคต่อการปฏิรูปประเทศ

๒) ค่านิยมที่พึงประสงค์ คุณธรรมและจริยธรรมข้อใดที่จะช่วยเสริมสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมที่ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” และค่านิยมที่พึงประสงค์ข้อใดที่สามารถสร้างเสริมให้เป็นคุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคมยุคใหม่

๓) เราจะออกแบบวิธีและกระบวนการปฏิรูปค่านิยมอย่างไรที่จะช่วยปรับเปลี่ยนค่านิยมที่เป็นปัญหาไปสู่ค่านิยมที่พึงประสงค์

๔) ประเด็นการปฏิรูปประเทศในแต่ละเรื่องนั้นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมหรือไม่ อย่างไรบ้าง การพัฒนาปัจจัยด้านคนในเรื่องดังกล่าวจะสามารถดำเนินการได้อย่างไร

๓. วิธีพิจารณาศึกษา

๑) ศึกษาทบทวนผลการศึกษาวิจัยเพื่อศึกษาค่านิยมของคนไทย (Existing values) โดยทบทวนผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับค่านิยมและลักษณะนิสัยของคนไทยที่ได้มีการดำเนินการโดยนักวิจัยชาวไทยและชาวต่างประเทศ เช่น John F. Embree (๑๙๕๐) “Thailand: Loosely Structured Society”, Herbert P. Phillips (๑๙๖๕) “Thai Peasants Personalities”, Ruth Benedict (๑๙๕๒) “Thai Culture and Behavior” สนิท สมักรการ (๒๕๔๕) “มีเงินก็นับว่าน่อง มีทองก็นับว่าพี่: ระบบครอบครัวและเครือญาติของไทย” เป็นต้น เพื่อศึกษาทำความเข้าใจลักษณะพิเศษของค่านิยมและนิสัยของคนไทยที่มีการหล่อหลอมและถ่ายทอดทางวัฒนธรรมมาอย่างต่อเนื่องยาวนานหรือเป็น “พันธุนาการมาตั้งแต่อดีต”

๒) ศึกษาข้อมูลผลการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะของคนไทย เพื่อพิจารณาสถานการณ์ปัจจุบันของค่านิยมคนไทยและแนวโน้มในอนาคต

๓) ศึกษาทบทวนค่านิยมที่พึงประสงค์ (Desirable values) ที่ได้เคยมีการเสนอแนะว่าเหมาะสมสำหรับสังคมไทยหรือเป็นนโยบายของรัฐหรือได้เคยมีการดำเนินการเพื่อรณรงค์/ปลูกฝังค่านิยมดังกล่าวมาก่อน เช่น พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ค่านิยม ๑๒ ประการตามนโยบายของคสช. หลักคุณค่าความดีในหลักสูตร “โตไปไม่โกง” ค่านิยมสร้างสรรค์ข้าราชการ ค่านิยมหลัก ๙ ประการของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน คุณลักษณะผู้เรียนตามนโยบายปฏิรูปการศึกษา คุณสมบัติการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น

๔) วิเคราะห์ความสอดคล้องของค่านิยมที่ศึกษากับเป้าหมายและทิศทางการปฏิรูปประเทศเพื่อนำไปสู่ความ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” และบริบทของสังคมไทยและสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองไปจากเดิม เช่น การขยาย/เติบโต/และความเสื่อมของระบบทุนนิยมโลก ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ทำให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างประเทศ การขยายตัวและลักษณะปัญหาบางประการของระบอบประชาธิปไตย ลักษณะการใช้ชีวิตและการทำงานของผู้คนในยุคปัจจุบัน ความเสื่อมโทรมทางทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งลักษณะปัญหาสำคัญของประเทศ เช่น ปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาคุณธรรมจริยธรรม ที่มีรากฐานจากปัญหาค่านิยมของคนไทย ฯลฯ

๕) ศึกษาวิธีการรณรงค์สร้างค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมที่ได้ผลจากตัวอย่างการดำเนินงานที่ประสบความสำเร็จจากทั้งในและต่างประเทศและศึกษาหลักวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

๖) ออกแบบกรอบแนวทางการพัฒนาค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม (โมเดลการปฏิรูป/พัฒนา)

๗) เสนอแนะมาตรการขับเคลื่อนเพื่อสร้างและพัฒนาค่านิยมที่พึงประสงค์ ปรับลดค่านิยมที่มีปัญหา โดยออกแบบกลไกและวิธีการขับเคลื่อน รวมทั้งกำหนดเป้าหมายของการขับเคลื่อนและผลลัพธ์เชิงรูปธรรม

ส่วนที่ ๑

ปฏิรูปประเทศไทยด้วยการพัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม

๑.๑ รากเหง้าปัญหา: “ระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม” กับวิกฤตการณ์สังคมไทย

ค่านิยมที่ไม่ถูกต้องและความเสื่อมทางคุณธรรมและจริยธรรมของคนในสังคมเป็นสาเหตุสำคัญของวิกฤตการณ์สังคมไทย ตัวอย่างเช่น การขาดจิตสาธารณะ (Public mind/ Public Spirit) ขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวม (Public responsibility) ขาดการตระหนักถึงผลประโยชน์ส่วนรวม (Public interest) หรือการเห็นว่าเรื่องส่วนรวมเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับตนหรือ “ธุระไม่ใช่” การให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าหลักการและความถูกต้อง การไม่ให้คุณค่าและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของทุกคน รวมถึงค่านิยมในเรื่องอื่นๆที่เป็นปัญหาและส่งผลกระทบต่อวิกฤตของประเทศ โดยเฉพาะปัญหาสำคัญในเรื่องต่อไปนี้

๑) ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน

ค่านิยมและความเสื่อมด้านคุณธรรมจริยธรรมเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน เพราะสังคมมีปัญหาระบบค่านิยมบางประการที่เอื้อต่อการกระทำการทุจริต เห็นการโกงเป็นเรื่องปกติที่ใคร ๆ ก็ทำกัน อีกทั้งยังไม่ต่อต้านรังเกียจเพราะเห็นว่า “ธุระไม่ใช่” เห็นแก่พวกพ้องและสายสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ ขาดความซื่อสัตย์สุจริตและเห็นแก่ตัวมากกว่าการรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม

๒) ปัญหาการพัฒนาประชาธิปไตย

การสร้างประชาธิปไตยที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้ ถ้าคนไทยมีจิตสำนึกและจิตวิญญาณ รวมถึงวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าการรักษาประโยชน์และความสัมพันธ์ส่วนตัว วิกฤตการณ์ปัญหาการเมืองที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่า คนไทยมีปัญหาด้านวิถีคิดบางประการที่ขัดต่อหลักประชาธิปไตยที่แท้จริง เช่น ปัญหาการใช้สิทธิเสรีภาพโดยปราศจากความรับผิดชอบ ใช้เสรีภาพแบบตามใจตัวเอง โดยคำนึงถึงเฉพาะสิ่งที่ตนเองต้องการมากกว่าการคำนึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสังคมในระยะยาว ประชาชนจึงมองว่าการได้รับผลประโยชน์เล็กน้อยๆจากนโยบายประชานิยมมีความสำคัญกว่าปัญหาการฉ้อฉลของนักการเมือง และปัญหาในภาพใหญ่ของประเทศ หรือปัญหาการซื้อสิทธิขายเสียงที่เกิดขึ้นเพราะประชาชนส่วนหนึ่งที่มาใช้สิทธิเลือกตั้งโดยเห็นแก่อำิสสินจ้าง อันเป็นการกระทำที่เห็นแก่ตัว (พุทธทาสภิกขุ, ๒๕๔๙) หรือเห็นว่าการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นการตอบแทนบุญคุณ การมีน้ำใจ และเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูและความจงรักภักดี และการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในระบบอุปถัมภ์ที่ฝังรากลึกในสังคมไทยที่ทำให้ผู้รับการอุปถัมภ์ฝากอนาคตไว้กับผู้ให้การอุปถัมภ์

๓) ปัญหาอื่น ๆ ของสังคมที่มีรากฐานจากค่านิยมที่ไม่ถูกต้องและการขาดคุณธรรมจริยธรรม เช่น

- ปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น

- ปัญหาการบุกรุกผืนป่า เข้ายึดครองพื้นที่ที่เป็นสมบัติสาธารณะ และปัญหาการให้สัมปทานขุดแร่บางชนิดที่ใช้สารเคมีที่เป็นอันตรายแล้วปล่อยทิ้งสารพิษดังกล่าวในแหล่งน้ำสาธารณะโดยไม่คำนึงผลที่จะเกิดขึ้นต่อสุขภาพของผู้ที่อยู่ในพื้นที่ ปัญหาเหล่านี้ที่เกิดจากความโลภ เห็นเงินเป็นใหญ่ นิยมการใช้อำนาจไม่เคารพกฎหมาย ไม่เห็นความผิดของการเบียดเบียน แย่งชิง เอารัดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน จึงทำลายสภาพแวดล้อมและไม่คำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อเพื่อนร่วมสังคม เพราะเห็นว่าผลประโยชน์ของตนเองสำคัญกว่าผลประโยชน์ของส่วนรวมหรือความเสียหายที่จะเกิดขึ้นต่อผู้อื่นๆ

- อีกตัวอย่างคือปัญหาประสิทธิภาพการจัดการขยะ ที่สาเหตุสำคัญมาจากจิตสำนึกของผู้ทิ้งขยะที่ไม่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและส่วนรวม มักร้าง ซึ่งการสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องจะนำมาสู่พฤติกรรมลดขยะ การแยกขยะ การนำกลับมาใช้ใหม่

- ปัญหาความเป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำทางสังคม รากฐานของความเป็นธรรมเกิดจากความคิด ความเชื่อที่เห็นว่ามีมนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีและสมควรได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันภายใต้การบังคับใช้ กฎหมายเดียวกัน ดังจะเห็นได้จาก

- ปัญหาในกระบวนการยุติธรรมที่ถูกกล่าวอ้างเสมอคือ “สองมาตรฐาน” หรือ “คุณมีไว้ซึ่งคนจน” ซึ่งบ่งบอกถึงความเชื่อว่ามี การปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมระหว่างคน เช่น คนจน – คนรวย คนไม่มีอำนาจ – คนมีอำนาจ

- ปัญหาความไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ เพราะคนในสังคมยังมีค่านิยมเพศชายเป็นใหญ่ จึงทำให้เพศหญิงมีโอกาสน้อยกว่าเพศชาย หรือเพศอื่นๆที่ไม่ใช่ชายหรือหญิงมักถูกมองว่าเป็นเพศที่มีปัญหา ทำให้เกิดปัญหาการเลือกปฏิบัติที่เกิดจากความแตกต่างทางเพศทำให้โอกาสที่ได้รับแตกต่างกัน

- ปัญหาการค้ำมนุษย์เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยไม่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่สะท้อน การขาดสำนึกด้านมนุษยธรรมในการปฏิบัติต่อมนุษย์ด้วยกันไม่ว่าจะเป็นคนชาติเดียวกันหรือเป็นแรงงานข้ามชาติก็ตาม

- ปัญหาการเข้าถึงโอกาสที่ไม่เท่าเทียมที่เกิดขึ้นจากการครอบครองทรัพย์สินที่แตกต่างกัน มาก ก่อให้เกิดปัญหาการกระจายรายได้แบบ “รวยกระจุก จนกระจาย”

- ปัญหาภาวะการณ์ผูกขาดและการเอาเปรียบในการแข่งขันอย่างรุนแรง เป็นเงื่อนไขสำคัญ เกี่ยวกับความเป็นธรรมในการค้า เพราะผู้ผูกขาดจะไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมและปิดกั้นไม่ให้มีการเปิด โอกาสแก่ผู้ที่อ่อนแอกว่า

- ปัญหาการขาดระเบียบวินัยและการไม่เคารพกฎหมาย

- ตัวอย่างที่พบเห็นโดยทั่วไปคือการฝ่าฝืนกฎจราจรในกรณีต่าง ๆ เช่น การขับรถยนต์ย้อนศร การฝ่าสัญญาณไฟจราจร การกลับรถในที่ห้ามกลับรถ จอดรถในที่ห้ามจอด แชนท์ในที่ห้ามแชนท์ พฤติกรรมเหล่านี้ เกิดขึ้นจากการมีความคิดความเชื่อที่ว่ากฎจราจรดังกล่าวเป็นเรื่องเล็กน้อย “ผิดนิดผิดหน่อยไม่เห็นจะเป็นอะไร” รวมทั้งการไม่คำนึงถึงสวัสดิภาพของผู้ใช้รถใช้ถนน มุ่งแต่ความสะดวกสบายของตนเองเป็นหลัก ทำให้เกิดความวุ่นวายขาดระเบียบ และอาจทำให้เกิดการบาดเจ็บและสูญเสียชีวิต

- นอกจากนี้ยังมีปัญหาการกระทำผิดกฎหมายในเรื่องอื่น ๆ เช่น พนักงานขายของโกงลูกค้า ลูกจ้างโกงนายจ้าง นายจ้างเอาเปรียบลูกจ้าง รวมทั้ง ปัญหาอาชญากรรมในลักษณะต่างๆที่แสดงให้เห็นถึงการไม่เคารพกฎหมายหรือใช้ช่องว่างทางกฎหมายเพื่อเป็นประโยชน์ ผนวกกับวิถีคิดของผู้บังคับใช้กฎหมาย บางส่วนที่ไม่เห็นว่าหน้าที่ในการรักษากฎหมายเป็นเรื่องสำคัญ หรือในทางกลับกันก็จะใช้อำนาจหน้าที่เพื่อการเรียกรับผลประโยชน์ส่วนตัว

- ปัญหาการลุ่มหลงในกระแสนิยมและวัตถุนิยม

กระแสโลกาภิวัตน์ การเกิดขึ้นของสื่อสังคม และการเติบโตแผ่ขยายของทุนนิยมเสรี ยิ่งทำให้ กระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมรุนแรงยิ่งขึ้น คนในสังคมเชื่อหรือยึดถือความคิดว่า การประสบความสำเร็จ หรือชีวิตคนเราจะสุขสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อมีวัตถุพร้อม ด้วยอิทธิพลความเชื่อนี้ มนุษย์จะมุ่งทำการทุกอย่าง เพื่อสร้างความพร้อมทางวัตถุ ให้นิยามของความสำเร็จคือความร่ำรวยผนวกกับพลังของสื่อโฆษณาในรูปแบบต่าง ๆ ที่ล้นหลามโดยไร้การปิดกั้นก็ยิ่งปลูกเร้าความต้องการในการบริโภค นิยมตามกระแสของผู้นำด้านบันเทิง และแฟชั่น ให้ความสำคัญต่อรูปร่างหน้าตา การนิยมการรวยทางลัด ยิ่งทำให้คนนับถือเงินเป็นพระเจ้า นิยมแสพ วัตถุสิ่งของภายนอกจนตกเป็นทาสของวัตถุและหลงลืมคุณค่าของจิตใจภายใน นึกถึงความต้องการของตนเอง เป็นหลัก และมองว่าความสำเร็จในชีวิตคือการได้บริโภคและการครอบครองสิ่งของที่ต้องการ ความลุ่มหลง ในการแสบริโภคนิยมเช่นนี้ยิ่งส่งผลกระทบต่อระบบค่านิยมในเรื่องอื่นๆ ทำให้ภูมิคุ้มกันต่อปัญหาสังคมอื่น ๆ ลดถอยลงและหดหายไป

ปัญหาข้างต้นเป็นเพียงตัวอย่างของวิกฤตบางเรื่องที่มีต้นเหตุจากความคิด ความเชื่อ ซึ่งสะท้อนเป็นพฤติกรรมของคนที่ทำให้เกิดปัญหาต่อส่วนรวม ทำให้เกิดความเสียหายเดือดร้อนในวงกว้าง ซึ่งปัญหาดังกล่าว จะได้รับการบรรเทาเบาบางและแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน หากมีการพัฒนาคุณภาพของคนในสังคมอย่างจริงจัง ด้วยการปรับเปลี่ยนระบบค่านิยม เสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม ทำให้คนเป็นคนดี มีฐานทางความคิด ที่ถูกต้องโดยคำนึงถึงหลักของการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างสันติสุขและเป็นธรรม ซึ่งเมื่อคนมีความคิดที่ถูกต้องแล้ว คนก็จะพร้อมปฏิบัติอย่างถูกต้อง ไม่สร้างปัญหาด้วยการเอาเปรียบสังคมส่วนรวม รวมทั้งจะรู้สึก รับผิดชอบและเสียสละ ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมและพร้อมลงแรงและร่วมมือเพื่อแก้ไขเปลี่ยนแปลง การปรับเปลี่ยนระบบค่านิยม เสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นความหวังในการแก้ไขและป้องกันปัญหา เพราะเป็นการสืบค้นไปจนถึงรากฐานความคิดที่แท้จริงของปัญหาแล้วเชื่อมโยงไปสู่กระบวนการและวิธีแก้ไข ปัญหา

๑.๒ ความท้าทายและการเตรียมความพร้อมคนไทยสู่โลกแห่งอนาคต

การพัฒนาคนต้องพัฒนาให้สอดคล้องโดยคำนึงถึงกาลและเทศะ ซึ่งมีกระแสโลกาภิวัตน์เป็นปัจจัยสำคัญ มีประชาคมโลกและองค์การระหว่างประเทศ เช่น สหประชาชาติ และองค์การอื่น ๆ ที่วางมาตรฐาน และระบบการกำกับดูแลในระดับสากล ด้วยเหตุผลดังกล่าวการพัฒนาคนไทยจึงมีความจำเป็นต้องมีความ สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของโลกในฐานะที่ประเทศไทยเป็นสมาชิกของประชาคมโลก การพัฒนาคนไทย จึงต้องพัฒนาให้เป็นคนของโลก ให้เป็นสมาชิกที่ดีของประชาคมโลก การกำหนดแนวทางการพัฒนาจึงต้อง พิจารณาจากสภาพและสถานการณ์ที่เป็นจริงในปัจจุบัน กล่าวคือ เมื่อภูมิหลังของคนไทยอาจไม่สอดคล้องกับ ความต้องการของยุคใหม่ เราจะแก้ไขเตรียมคนของเราอย่างไร เราจะให้คนของเราเป็นอย่างไร หรือเราต้องการ เห็นคนไทยที่พึงประสงค์อย่างไร ทั้งในประเทศและในระดับโลก เราจะอยู่ในโลกปัจจุบันอย่างมีศักดิ์ศรี ได้อย่างไร และยิ่งไปกว่านั้นหากสภาพแวดล้อมของโลกเป็นโลกาภิวัตน์ที่มีปัญหา เราควรจะต้องสร้างคนไทย ที่สามารถสร้างสรรค์อนาคตของมนุษยชาติ และสร้างสรรค์อารยธรรมของโลกใหม่ให้เป็นอารยธรรมที่ยั่งยืน อย่างไร (พระพรหมคุณาภรณ์, ๒๕๕๒)

ในขั้นต้น ถ้าประเทศไทยจะอยู่รอดและก้าวหน้าได้ในโลกแห่งอนาคตจำเป็นหรือไม่ที่ต้องมีการปรับตัว คนในประเทศให้สามารถก้าวทันและรับมือการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในทุกด้านทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และ เทคโนโลยี เพื่อให้มีความสามารถทั้งในการแข่งขันและในการแสวงหาความร่วมมือจากนานาประเทศ การสร้าง ค่านิยมที่พึงประสงค์นั้นอาจหมายถึงความจำเป็นที่จะปรับทั้งพันธนาการจากอดีต เพื่อให้เกิดรากฐานใหม่ ในการสร้างคนที่มีจิตสาธารณะ มีพฤติกรรมจรรโลงส่งเสริมสังคมและประโยชน์ส่วนรวม รวมถึงต้องมีโลกทัศน์ อันกว้างไกล และต้องมีลักษณะความคิดและจิตใจที่เปิดกว้างต่อความคิดและความรู้ที่หลากหลาย มีทักษะ ในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม เช่น สามารถใช้ภาษาอื่น ๆ นอกจากภาษาไทย (Multilingual skill) มีจิตใจ ใฝ่เรียนรู้มุ่งมั่นหาความจริงและคำตอบพร้อมที่จะลงมือทำ และเคารพผู้อื่นตามหลักแห่งสิทธิมนุษยชน (Human rights) และหลักคุณค่าสากลอื่น ๆ (Universal values) เช่น ให้เกียรติเคารพและรับฟังผู้อื่น (Respectful) ซึ่งคุณค่าเหล่านี้ได้กลายเป็นกติกาสากลที่ทุกประเทศจะต้องพยายามปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนด เช่น ให้มีการเจรจาต่อรอง ให้มีการแข่งขัน ให้มีการรวมกลุ่มอย่างเสรี การไม่ล่วงละเมิดทางเพศ การเคารพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคนถ้วนหน้า การปราบปรามและไม่รับการค่านิยมทุกรูปแบบ รวมถึงไม่ให้ มีการค้าและหาประโยชน์จากสัตว์ที่ใกล้จะสูญพันธุ์และสัตว์อนุรักษ์หรือหายาก การต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน รวมถึงการปฏิบัติตามหลักประชาธิปไตยสากลที่ให้ความสำคัญต่อสิทธิและเสรีภาพ ความโปร่งใส และการต่อต้าน การทุจริตคอร์รัปชัน

นอกจากนี้การที่โลกก้าวไปสู่สภาวะไร้พรมแดนทำให้แต่ละประเทศต้องพึ่งพาอาศัยกัน และจำเป็นต้องรู้จักอยู่ร่วมกันกับผู้คนจากประเทศอื่นๆที่หลั่งไหลเข้ามาในภาวะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวโดยไม่ให้เกิดความขัดแย้ง คนในชาติจึงต้องมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนร่วมสังคมเดียวกัน (Caring and sharing) ซึ่งรวมถึงคนเชื้อชาติเดียวกันหรือไม่ก็ตาม การเห็นใจและการเข้าใจเพื่อนมนุษย์และเห็นคุณค่าของเพื่อนมนุษย์และบุคคลในหลากหลายอาชีพแตกต่างทางชาติพันธุ์และวัย ดังนั้น การดูแลผู้สูงอายุ ให้โอกาสคนพิการ และคนหลากหลายทางชาติพันธุ์จะเป็นค่านิยมใหม่ของสังคมใหม่ (Humanistic society) ที่เน้นมนุษยธรรมเกื้อกูลต่อกัน

๑.๓ ความสำคัญของ “คน” ในฐานะที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานการพัฒนาประเทศ (Human Infrastructure)

พื้นฐานสำคัญของการพัฒนาคือการวางระบบโครงสร้างพื้นฐานให้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา โดยเฉพาะความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานเกี่ยวกับ “คน” ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริงและมีความยั่งยืน เพราะนอกจาก “คน” จะเป็นผู้รับผลจากการพัฒนาแล้ว “คน” ยังเป็นผู้ที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม นำกฎหมายไปบังคับใช้ และเป็นผู้ดำเนินการหรือไม่ตามพิมพ์เขียวของการปฏิรูปและพัฒนาประเทศไทยต่อไป

ในการปฏิรูปประเทศก็เช่นกัน เงื่อนไขสำคัญในการปฏิรูปประเทศไทยเพื่อนำไปสู่เป้าหมายการสร้างประเทศให้ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” นั้น ไม่ได้อยู่ที่การพัฒนาเฉพาะโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพเพียงด้านเดียวเท่านั้น แต่จำเป็นต้องมีการลงทุนและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้าน “คน” ให้พร้อมที่จะรับบทบาทและพร้อมที่จะขับเคลื่อนการปฏิรูปและพัฒนาในด้านต่าง ๆ เพื่อบรรลุผลสำเร็จอย่างแท้จริง

เมื่อพิจารณา “คน” ในฐานะที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานของการปฏิรูป “คน” จึงมีความสำคัญยิ่ง จึงต้องมีการพัฒนาคน โดยให้ “คน” เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาเพื่อผลการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาคนจึงเป็นทั้งเป้าหมายและเป็นวิธีการในการปฏิรูป ซึ่งในยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนการปฏิรูปได้ระบุอย่างชัดเจนถึง “การสร้างคนไทยที่สมบูรณ์” ที่ต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติและทักษะบางประการ ซึ่งการพัฒนาทักษะความรู้ (Skillset) และความคิดจิตใจ (Mindset) จะเป็นแรงผลักดันที่ทำให้คนสามารถขับเคลื่อนสังคมไปในทิศทางที่ต้องการ เช่น หากต้องการประเทศที่เป็นประชาธิปไตย คนในสังคมก็ต้องมีทักษะความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตในวิถีประชาธิปไตย มีความคิดจิตใจแบบประชาธิปไตย เป็นต้น หรือหากต้องการขับเคลื่อนให้ประเทศมีความเข้มแข็งทางวิทยาศาสตร์ คนก็ต้องมีวิธีคิดแบบเป็นวิทยาศาสตร์ ไม่หลงงมงายเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ มีความรู้ความสามารถด้านวิทยาศาสตร์ หรือ หากต้องการสร้างสังคมผู้ประกอบการ คนต้องมีทักษะความรู้ในการจัดการและริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ ถ้าคิดกลางวันปฏิบัติอย่างจริงจัง อดทนต่อความเหนื่อยยาก รู้ลึก รู้จริง ในสิ่งที่ทำไม่ฉาบฉวย เป็นต้น

ในหลักการการพัฒนาทักษะความรู้และพัฒนาความคิดจิตใจของ “คน” จะต้องไปด้วยกัน แต่เมื่อพิจารณาถึงพฤติกรรมของ “คน” แล้ว จะเห็นได้ว่ามิติด้านความคิดและจิตใจเป็นต้นกำเนิดของพฤติกรรมทุกด้าน เสมือนเป็นรากของต้นไม้ที่ออกดอกออกผลเป็นพฤติกรรม แม้แต่มิติด้านทักษะความรู้ ก็ยังต้องเกิดจากจิตใจที่มุ่งแสวงหาความรู้และเพิ่มพูนทักษะ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาด้านความคิดและจิตใจเป็นรากฐานของการพัฒนาคนในทุกด้าน

การพัฒนา “คน” เพื่อให้พร้อมต่อการพัฒนาจึงต้องเตรียมความพร้อมของคนตั้งแต่การทำให้ระบบความคิดความเชื่อของคนให้มีความถูกต้องและมีคุณธรรม เช่น ไม่เห็นแก่ตัว คิดถึงส่วนรวม เสียสละ รักความเป็นธรรม รู้จักผิดชอบชั่วดี เห็นความสำคัญในการพัฒนาตนเอง เป็นต้น ระบบความคิดความเชื่อที่ถูกต้องเช่นนี้เกิดขึ้นจากระบบค่านิยมของสังคม และคุณธรรมภายในจิตใจที่เกิดขึ้นจากการฝึกฝนเรียนรู้ และเมื่อคน

มีความคิดความเชื่อที่ถูกต้องแล้ว ก็จะมีจริยธรรมหรือมีการกระทำ/พฤติกรรม/วิธีการปฏิบัติต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง ไม่ก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่ตนเองและสังคมส่วนรวม เป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคม และเมื่อคนมีคุณภาพ ก็จะสามารถเป็นแกนกลางขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาในเรื่องอื่น ๆ ได้ ส่งผลพัฒนาให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพ มีความสงบสุขและสามารถพัฒนาอย่างยั่งยืน

๑.๔ วัตถุประสงค์วาระการพัฒนา

เราจะพัฒนา “คน” อย่างเป็นโจทย์ท้าทายสำหรับนักพัฒนาและนักวิชาการในทุกสาขา ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการพัฒนาระบบความคิดความเชื่อของคนนั้นต้องมุ่งไปที่ระบบและโครงสร้างที่ทำหน้าที่กำกับและมีอิทธิพลต่อตัวของเขาตั้งแต่เกิดจนวาระสุดท้ายของชีวิต นั่นคือ ระบบค่านิยมของสังคม ซึ่งเกิดขึ้นและสืบต่อจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งระบบค่านิยมอาจเปลี่ยนแปลงได้หากมีการกระทำเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงจากการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมที่แตกต่างจากในอดีต รวมทั้งสามารถพัฒนาหรือออกแบบเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลในทิศทางที่ต้องการ ในการจัดทำวาระการพัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม จึงมีวัตถุประสงค์ต่อไปนี้

- ๑) เพื่อปฏิรูปพฤติกรรมที่ตัวคน เพราะคนเป็นศูนย์กลางและเป็นเป้าหมายของการปฏิรูป
- ๒) เพื่อพัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมที่กำกับพฤติกรรมของคน
- ๓) เพื่อปรับแก้ค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์ และเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

ให้เกิดขึ้นในตัวคน

- ๔) เพื่อดำเนินรณรงค์ปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์และคุณธรรมจริยธรรมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง (โปรดพิจารณากรอบความคิดการพัฒนา “คน” เพื่อการปฏิรูปประเทศไทย)

กรอบความคิดการพัฒนา “คน” เพื่อการปฏิรูปประเทศไทย

ส่วนที่ ๒

ค่านิยมที่พึงประสงค์เพื่อการก้าวไปข้างหน้า

การที่ผู้คนในสังคมมีลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมอย่างไร ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร ขึ้นอยู่กับว่าเขาหรือเธอผู้นั้นมีความคิดความเชื่อเช่นใด ซึ่งความคิดความเชื่อดังกล่าวเกิดขึ้นจากประสบการณ์การเรียนรู้และการได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่อยู่รอบชีวิตของบุคคลคนนั้น ยิ่งเราอยู่รวมกันเป็นสังคมที่มีความคิดความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน ความคิดความเชื่อที่เหมือนกันของผู้คนในสังคมนั้น เราเรียกว่า “ค่านิยม” ดังนั้น ค่านิยมจึงเป็นพื้นฐานในการกำหนดกฎเกณฑ์กติกาและแบบแผนการอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคม ว่าใครควรทำและไม่ควรทำอะไร ต่อใคร อะไรคือความถูกต้อง อะไรคือสิ่งผิด กล่าวคือ เป็นการให้คุณค่าต่ออะไรหรือสิ่งใดร่วมกันของผู้คนในสังคม ซึ่งเป็นพื้นฐานของวิถีคิดและวิถีปฏิบัติของคน เปรียบเสมือนเป็นซอฟต์แวร์ที่กำกับพฤติกรรมของตัวคน และกำกับพฤติกรรมของกลุ่มคน

ในบทนี้คณะอนุกรรมการปฏิรูปค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมจะได้ทบทวนผลงานวิจัยเกี่ยวกับค่านิยมของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อวิเคราะห์และศึกษาในประเด็นต่อไปนี้

- ค่านิยมข้อใดที่พึงประสงค์ (Desirable values) เหมาะสมสอดคล้องต่อทิศทางการปฏิรูปประเทศ ต้องสร้างเสริมทำให้เกิดเป็นค่านิยมของสังคมไทย

- ค่านิยมข้อใดที่พึงประสงค์ข้อใดเป็นพื้นฐานดั้งเดิมและเป็นจุดแข็งหรือทุนทางสังคมของสังคมไทย ที่ต้องรักษาและพัฒนาให้งอกงามและเผยแพร่ให้กว้างขวางและฝังรากลึกอย่างเข้มแข็ง

- ค่านิยมของคนไทยข้อใดที่เป็นอุปสรรคก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ หรือยิ่งทำให้ปัญหาต่าง ๆ ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น เป็นค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์ต้องมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลง (Undesirable values)

- ค่านิยมข้อใดที่เป็นปัญหามีลักษณะที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้า ไม่สอดคล้องต่อการอยู่ร่วมกันในบริบทของการอยู่ร่วมกันและการแข่งขันกับประเทศอื่น ๆ ในประชาคมโลก ที่ต้องมีการปรับแก้อย่างเร่งด่วนแล้วเปลี่ยนแปลงค่านิยมที่มีปัญหานั้นให้เป็นค่านิยมที่พึงประสงค์

การทำความเข้าใจต่อประเด็นคำถามข้างต้นจะช่วยสร้างความชัดเจนในการกำหนดทิศทางการคิดที่ถูกต้องของคนไทยหรือการมีค่านิยมที่พึงประสงค์ ซึ่งเมื่อมีการปรับแก้ค่านิยมที่เป็นปัญหาและพัฒนาค่านิยมที่พึงประสงค์แล้ว เมื่อถึงจุดที่ค่านิยมที่พึงประสงค์นั้นบังเกิดขึ้นในตัวคนและหยั่งรากลึกไปได้ถึงระดับจิตสำนึกแล้ว ค่านิยมที่พึงประสงค์นั้นก็จะเป็นคุณธรรมประจำใจของคนในสังคม ช่วยสร้างเสริมสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งคุณธรรม

๒.๑ ค่านิยมคนไทย: พันธนาการจากอดีตถึงปัจจุบัน

การทำความเข้าใจลักษณะของคนไทยว่าคนไทยเป็นคนอย่างไร จะต้องทำความเข้าใจระบบค่านิยมที่บ่งบอกความคิดความเชื่อร่วมกันของคนในสังคม จากการศึกษาทบทวนงานวิชาการและผลงานวิจัยเกี่ยวกับค่านิยมและลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพคนไทย เมื่อนำมาวิเคราะห์แล้ว พบว่า คนไทยมีลักษณะเด่น ดังนี้

๑) คนไทยเป็นคนรักอิสระมีความเป็นปัจเจกนิยมสูง (Individualistic)

คนไทยจึงไม่ชอบการถูกบังคับ ไม่ผูกมัดตนเองกับพันธะสัญญาใดใด แต่จะตัดสินใจโดยพิจารณาจากความรู้สึกของตนเองเป็นหลัก ดังคำกล่าวที่ว่า “ทำอะไรตามใจคือไทยแท้” ซึ่งเป็นจุดแข็งในฐานะที่เป็นเสรีชน รักอิสระ เป็นตัวของตัวเอง ไม่นิยมการอยู่ใต้อาณัติใคร ใครบังคับไม่ได้ ไม่อยู่ภายใต้การกำกับของอำนาจทางสังคม ไม่เคร่งครัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณี ไม่คิดจะฟังฟังใคร มีความยืดหยุ่นต่อสถานการณ์ ไม่ยึดติดตายตัว อะลุ่มอล่วยต่อความเห็นและการกระทำของผู้อื่นในฐานะที่เป็นปัจเจก เช่น “เขาก็มีเหตุผล

ของเขา” “เรื่องของเขา” เป็นต้น แต่ขณะเดียวกันก็มีจุดอ่อนเพราะขาดระเบียบวินัย ไม่เคารพต่อกฎเกณฑ์กติกา ไม่สนใจกติการ่วมกัน ไม่สนใจแรงกดดันทางสังคมและไม่สนใจที่จะสร้างแรงกดดันทางสังคม เช่น ปัญหาการรักษาวินัยจรรยา การตรงต่อเวลา การบังคับใช้กฎหมาย หรือปัญหาการทำงานรวมหมู่ในลักษณะที่ใช้พลังกลุ่ม และประการสำคัญอาจมองได้ว่าไม่คำนึงถึงหลักการ (Komin, ๑๙๙๑)

๒) คนไทยให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์แนวดิ่ง (Hierarchical view) และดำรงอยู่ในความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์

คนไทยเป็นผลผลิตของสังคมนิยมอุปถัมภ์มาตั้งแต่อดีต (Vichit-Vadakan, ๒๐๐๑) ความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ทำให้คนไทยมีวิธีการมองโลกในลักษณะนี้จึงมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ไม่เท่าเทียมกัน โดยยกย่องและให้คุณค่าต่อผู้ที่มีสถานภาพเหนือกว่าทั้งด้านอำนาจ (Power), อภิสิทธิ์ (Privilege), ตำแหน่งหน้าที่การงาน (Position) และเกียรติยศ (Prestige) (จรี วิจิตรวาทการ, มปท.) ซึ่งความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ยังรวมไปถึงความเหนือกว่าในลักษณะฐานะความมั่งคั่ง (Wealth) ระดับการศึกษา และวัย จุดแข็งจากการมีค่านิยมเช่นนี้สังคมไทยจึงให้การยกย่องนับถือต่อผู้ที่มีสถานภาพเหนือกว่า รวมถึงคาดหวังความเมตตาและการปกป้องจากผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่าต่อผู้ที่มีสถานภาพต่ำกว่า การเคารพเชื่อฟัง การให้เกียรติอ่อนน้อมต่อผู้ที่มีความอาวุโส แต่ในขณะเดียวกันอาจมีปัญหาเกี่ยวกับอำนาจนิยม คือการใช้อำนาจตามอำเภอใจหรือโดยมิชอบของผู้ที่มีสถานภาพเหนือกว่าโดยปราศจากการหักห้ามใจอย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ การคำนึงถึงความกตัญญูรู้คุณแบบไร้เหตุผล การขาดความคิดสร้างสรรค์เพราะยอมจำนนต่ออำนาจ การชื่นชมคนรวยโดยไม่สนใจที่มาของเงิน ล้วนมีความเชื่อมโยงหรือเป็นผลพวงของระบบอุปถัมภ์ที่สืบเนื่องมาจากอดีต และยังคงมีอิทธิพลในเชิงความคิดและปฏิบัติในปัจจุบัน

การหวังพึ่งผู้มีอำนาจเหนือกว่ามีผลทำให้คนไทยไม่สามารถลงมือทำอะไรก็ตามอย่างจริงจังเพื่อความสำเร็จ เพราะคนไม่อยากจะใช้ความคิด ความเพียรพยายามของตนเองอย่างจริงจัง แต่หวังพึ่งอำนาจภายนอก อำนาจด้านหนึ่งคือผู้มีอำนาจที่สามารถให้การอุปถัมภ์ อำนาจอีกด้านหนึ่งคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คิดว่ามีอำนาจลดบันดาลให้สมประสงค์ในสิ่งที่ต้องการ เช่น แทนที่จะมานะเพียรพยายามในการทำมาหาเลี้ยงชีพแต่กลับอ่อนวอน ทำบุญเพื่อขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้โชคลาภแก่ตนเอง

๓) คนไทยให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ส่วนบุคคล (Personalism)

สายสัมพันธ์ (Connection) เป็นสิ่งสำคัญสำหรับคนไทย ความสำเร็จในงานหลายเรื่องเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล คนไทยมุ่งที่จะรักษาความสัมพันธ์ให้ราบรื่นและยืนนาน จึงมักจะหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง (Conflict avoidance) โดยการไม่แสดงความรู้สึกที่แท้จริงแต่ให้คุณค่าต่อการเก็บอารมณ์ความรู้สึกไว้ภายใน (Social cosmetics) ในลักษณะ “น้ำซุ่นไว้ใน น้ำใสไว้นอก” นิยมการวางเฉย ใจเย็น ไม่เผชิญหน้าแบบแตกหัก ประสานประโยชน์ ประนีประนอม จะทำอะไรต้องคำนึงถึงความรู้สึกหรือเกรงใจอีกฝ่ายหนึ่ง สุภาพเรียบร้อย ความสัมพันธ์แบบต่างตอบแทน จุดแข็งจากค่านิยมเช่นนี้ คือ สัมพันธภาพที่คำนึงถึง “ใจเขาใจเรา” ความมีน้ำใจรักและช่วยเหลือพวกพ้อง มีความขัดแย้งต่อนาน้อย โดยเปรียบความรู้สึกเสมือนเป็นคลื่นใต้น้ำแต่ราบเรียบเหนือน้ำ มีความรู้สึกร่วมของการเป็นพวกเดียวกัน และการบรรลุวัตถุประสงค์ในงานโดยใช้ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ ลดการปะทะหรือเผชิญหน้า (Confrontation) ใจเย็น รักสงบ

ในทางตรงกันข้าม หากให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ส่วนบุคคลมากเกินไปจะทำให้ละเลยภารกิจหน้าที่แบบมืออาชีพที่ต้องทำในฐานะที่ไม่ได้ทำเพื่อใครหรือทำให้ใคร การไม่หักห้ามใจของตัวเองเพราะ “เกรงใจ” และกลัวเขาจะเสียหน้า รวมไปถึง การเห็นแก่พวกพ้องจนไม่คำนึงถึงส่วนรวมหรือองค์กร การใช้เส้นสาย การสร้างความก้าวหน้าและความสำเร็จในหน้าที่การงานจากความสัมพันธ์ไม่ได้มาจากความสามารถ การให้ค่าของคนจากการเป็นคนของใครมากกว่าการพิจารณาจากผลสำเร็จของงาน การแบ่งแยกพวกเขา-พวกเรา โดยไม่คำนึงถึงเหตุผล การยกพวกตีกันเพราะโกรธแค้นแทนพวกพ้อง

๔) การคำนึงถึงผลตอบแทน (Utility and profit)

Kingshill (๑๙๗๖) ได้ระบุจุดเด่นของคนไทยในเรื่องนี้ไว้ว่า การที่คนไทยจะตัดสินใจทำหรือไม่ทำอะไรนั้นจะคิดถึงผลลัพธ์หรือผลตอบแทนที่ตนเองจะได้ ในลักษณะผลประโยชน์รูปธรรมที่จะได้รับ หรือ “ช่วยเขาแล้วเขาก็จะช่วยเรากลับ” หรืออาจอยู่ในลักษณะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (Komin, ๑๙๙๑) และผลตอบแทนที่ในลักษณะที่เป็นความเชื่อ เช่น ผลบุญที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น หรือถ้าทำอย่างที่เหมาะสมแนะนำจะช่วยบรรเทาทุกข์จากเคราะห์กรรมที่เกิดขึ้น จุดแข็งของค่านิยมเช่นนี้ คือ การสร้างแรงจูงใจให้เห็นผลตอบแทนที่ชัดเจนเพื่อการลงมือปฏิบัติ เช่น ชาวบ้านในชุมชนให้ความร่วมมือในการทำเหมืองฝาย เนื่องจากตนเองทราบดีว่าตนเองก็จะได้รับประโยชน์เช่นกัน การปรับเปลี่ยนวิธีการปลูกพืชเพื่อผลตอบแทนที่มากกว่าส่วนจุดอ่อน คือ อาจเป็นการยากที่คนไทยจะทำอะไรโดยไม่หวังอะไรเป็นสิ่งตอบแทน อีกทั้งในการตัดสินใจใครเป็นคนดีจะไม่ดูจากคุณสมบัติแต่จะดูจากผลตอบแทนที่ตนเองได้รับ เพราะคนดีในสายตาของคนไทย คือ คนที่ดีต่อตนเอง (Phillips, ๑๙๖๕) ด้วยเหตุนี้ผู้มีอิทธิพล นักธุรกิจ และนักการเมืองที่ขาดจริยธรรมจึงเป็นคนดีเพราะได้บริจาคเงินหรือให้ความช่วยเหลือ โดยไม่ถูกตำหนิในข้อด้อยหรือข้อบกพร่องที่ได้กระทำต่อผู้อื่น ต่อสาธารณะ หรือต่อประเทศชาติ นอกจากนี้ยังมีผลทำให้คนไทยเห็นความร่ำรวย และการครอบครองวัตถุสิ่งของเป็นเรื่องน่าชื่นชม และยกย่องคนรวย คนมีอำนาจ โดยเฉพาะถ้าตนเองจะได้รับผลประโยชน์ ซึ่งเป็นการไม่แยกแยะระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวจากส่วนรวม (private vs public interest)

๕) คนไทยชอบความสนุกสนานรื่นเริง (Fun loving)

คนไทยชอบใช้ชีวิตอย่างมีความสุข เพลิดเพลิน มีอารมณ์ขัน มองโลกในแง่ดี ไม่ชอบความเครียด ชอบความสบาย การให้ลงมือทำในเรื่องใดจึงต้องเป็นกิจกรรมที่สร้างความสนุกและดูไม่จริงจังจนเกินไป การที่คนไทยอาสาช่วยงานกิจกรรมของส่วนรวม เช่น งานทำบุญที่วัด เพราะสนุก ได้พบปะสังสรรค์กับคนอื่น ๆ แต่ข้อเสียในเรื่องนี้อาจมีผลทำให้คนไทยขาดความเอาใจจริงเอาใจใน ชีวิต การไม่คิดมากถือว่าเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติ (Benedict, ๑๙๕๒) ซึ่งอาจทำให้คนไทยไม่ชอบใช้ความคิดและวิเคราะห์อย่างจริงจัง เพราะถือว่าการคิดเป็นเรื่องหนักที่ควรปล่อย หรือใครมีความเอาใจจริงเอาใจจึงถือว่าเป็นคนแปลกแยก และอีกด้านหนึ่งของการรักสนุกคือการหลีกเลี่ยงความลำบากจากการทำงานและขาดความอดทนในสิ่งที่ไม่ชอบ เพราะในทัศนะของคนไทยทำงานต้องสนุก ความยากลำบากเป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยง (Phillips, ๑๙๖๕) หากต้องการความร่ำรวย ชื่อเสียง และความมั่งคั่งก็จะนิยมทางลัดที่ไม่ต้องเหนื่อยยากลำบาก เช่น การเล่นหวยเสี่ยงโชค การยอมเป็นภรรยาออกสมรสเพื่อหวังรวยทางลัด เป็นต้น

(โปรดดูตารางสรุปค่านิยมในภาคผนวก)

๒.๒ ผลการสำรวจค่านิยมคนไทยในปัจจุบัน

ค่านิยมเป็นความคิดความเชื่อร่วมกันของสังคมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งมีโอกาสเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปที่สะท้อนภาพความเชื่อของคน ณ ช่วงเวลาหนึ่ง การสำรวจค่านิยมของคนไทยจึงเป็นการสะท้อนความคิดความเชื่อของคนและสภาพแวดล้อมในสังคมนั้น หลายองค์กรได้มีการสำรวจความคิดเห็นและทัศนคติของคนไทยในประเด็นต่าง ๆ เพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของค่านิยมของคนในสังคมซึ่งจะมีประโยชน์ในการทำความเข้าใจถึงวิถีชีวิตและการให้คุณค่าของคนในสังคมนั้น ผลการสำรวจส่วนใหญ่ พบว่า ค่านิยมของคนในสังคมไทยในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากซึ่งมีผลต่อการพัฒนาประเทศชาติเป็นอย่างยิ่ง ประเด็นที่พบจากการสำรวจของสวนดุสิตโพล มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต โดยสำรวจประชาชนจากทุกสาขาอาชีพทั่วประเทศในประเด็นค่านิยมความซื่อสัตย์ของคนไทย พบว่า ร้อยละ ๕๙.๓๓ เห็นว่ามีค่านิยมความซื่อสัตย์น้อยลง เพราะค่านิยมของสังคมเปลี่ยนไปสู่หลุมหลงงมงายมากขึ้น รองลงมาร้อยละ

๓๐.๗๖ เห็นว่าเพราะสังคมเสื่อมโทรม มีค่านิยมที่เลวให้เห็นมากมายโดยเฉพาะในแวดวงการเมือง นอกจากนี้ยังสำรวจเกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้ค่านิยมความซื่อสัตย์ของคนไทยลดลงส่วนใหญ่ร้อยละ ๓๔.๔๒ เห็นว่าเป็นเพราะความเห็นแก่ตัว ความละโมภ กิเลสตัณหาที่มีมากขึ้น คนรุ่นใหม่ขาดการปลูกฝังแต่เด็ก รองลงมาร้อยละ ๒๔.๐๘ เห็นว่าเพราะขาดแบบอย่างที่ดี ซึ่งผลการสำรวจของสวนดุสิตโพลมีความใกล้เคียงกับรายงานของคนไทย มอนิเตอร์ ๒๕๕๗ : เสียงเยาวชนไทย ที่พบว่า ปัจจุบันเยาวชนจำนวนมากมีพฤติกรรมการทุจริตคอร์รัปชันมากขึ้น เห็นได้จากร้อยละ ๘๑ ของเยาวชนกลุ่มตัวอย่างเคยทุจริตโดยให้เพื่อลอกข้อสอบ/ลอกข้อสอบเพื่อน ร้อยละ ๖๓ เคยเซ็นชื่อเข้าเรียนแทนเพื่อน/ให้เพื่อนเซ็นชื่อเข้าเรียนให้ นอกจากนี้มีการสำรวจต่อถึงพฤติกรรมที่มองว่าไม่ผิดมากหรือไม่ผิดเลยของเยาวชน พบว่า ร้อยละ ๗๕ เห็นว่าการให้เพื่อนลอกข้อสอบ/ลอกข้อสอบเพื่อนเป็นการกระทำที่ไม่ผิดมากหรือไม่ผิดเลย รองลงมาร้อยละ ๗๓ เห็นว่าการเซ็นชื่อเข้าเรียนแทนเพื่อน/ให้เพื่อนเซ็นชื่อเข้าเรียนให้เป็นการกระทำที่ไม่ผิดมากหรือไม่ผิดเลย

นอกจากนี้ ประเด็นที่สำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศไทย คือ ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งมีการสำรวจความคิดเห็นต่อการทุจริตคอร์รัปชันซึ่งสะท้อนค่านิยมต่อการทุจริตคอร์รัปชันของคนในสังคม ซึ่งผลการสำรวจต่าง ๆ พบว่า สำนักวิจัยเอแบคโพล มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ได้ทำการสำรวจเปรียบเทียบค่านิยมยอมรับการทุจริตถ้าตนเองได้ประโยชน์เป็นเวลา ๓ ปีติดต่อกัน ตั้งแต่ปี ๒๕๕๔-๒๕๕๖ ผลสำรวจจะระบุประชาชนเกินร้อยละ ๖๐ รับผิดชอบต่อรัฐบาลคอร์รัปชันแต่ตัวเองได้ประโยชน์ เป็นการสะท้อนค่านิยมการยอมรับการโกงและการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวของคนในสังคมไทยยังปรากฏให้เห็นอยู่ค่อนข้างสูง

อีกประเด็นหนึ่งที่มีการสำรวจโดยบริษัท เอ็นไวโรเซล (ประเทศไทย) ที่ศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภค เพื่อต้องการทราบค่านิยมของคนไทยในปี ๒๕๕๘ โดยพบพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ๘ ประการ ได้แก่ ๑) รวยลัดเป็นค่านิยมที่จะไม่ยอมอดทน ต้องการรวยทางลัด ๒) งานภายนอก ค่านิยมที่ไม่ค่อยเห็นคุณค่าของความงามภายใน ๓) ช่วยเหลือตัวเอง อยู่กับสังคมออนไลน์มากขึ้น ๔) ไม่ผูกมัด จะรักอิสระมากขึ้น ไม่ชอบถูกบังคับ ๕) เปิดเผย ชัดเจน อย่าปิดบัง ๖) วัฒนธรรม เดียวกัน ๗) มาตรฐานสูง และ ๘) ซื่อสัตย์แต่ได้เยอะ ค่านิยมเหล่านี้สะท้อนความคิดของคนในสังคมไทยซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ

๒.๓ ค่านิยมความเป็นพลเมืองดีกับการพัฒนาระบบประชาธิปไตย

การอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคมประชาธิปไตยจะต้องมีค่านิยมประชาธิปไตย อันหมายถึง ความคิดความเชื่อหรือการให้คุณค่าของผู้คนต่อหลักการอยู่ร่วมกันแบบประชาธิปไตย ในสังคมที่มีวิถีชีวิตหรือค่านิยมที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นประชาธิปไตย ยังดำเนินชีวิตตามค่านิยมความเชื่อเดิม เช่น เห็นแก่ประโยชน์ของตนหรือเฉพาะกลุ่มและพรรคพวกมากกว่าผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศ ไม่รู้สึกเดือดร้อนต่อปัญหาส่วนรวมและผลประโยชน์ส่วนรวม ไม่มีการตรวจสอบพฤติกรรมการใช้อำนาจของนักการเมืองเพราะถือว่า “ธูระไม่ใช่” กระทำการเอาเปรียบและละเมิดสิทธิของเพื่อนร่วมสังคม เพิกเฉยต่อความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นอยู่ตรงหน้า ไม่เคารพ/รับฟังความเห็นของผู้อื่น ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นหรือวิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ และยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ สิ่งเหล่านี้เป็นค่านิยมที่ขัดกับค่านิยมประชาธิปไตยเป็นอย่างมากจนไม่สามารถสร้างความเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้ ดังนั้น การสร้างความเข้มแข็งของสังคมประชาธิปไตยจึงต้องเริ่มจากการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ความคิดและความเชื่อด้วยการเสริมสร้างค่านิยมสำคัญบางประการที่เป็นรากฐานของสังคมประชาธิปไตย และทดแทนค่านิยมเดิมที่ให้ความสำคัญต่อเงิน อำนาจ อภิสัทย์ เกียรติยศ และยศถาบรรดาศักดิ์ ซึ่งเป็นตัวบั่นทอนความก้าวหน้าของสังคม ด้วยการทำให้คนไทยมีนิสัยใจคอและจิตใจที่เป็นประชาธิปไตย และทำแบบประชาธิปไตย ซึ่งการพัฒนาค่านิยมประชาธิปไตยในสังคมไทยจะต้องเข้าใจประเด็นดังต่อไปนี้

๑) **ค่านิยมแห่งสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาค**

ผู้คนในสังคมประชาธิปไตยมีความคิดความเชื่อร่วมกันในเรื่องความเสมอภาคเท่าเทียมระหว่างบุคคล กล่าวคือ มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เชื่อว่าทุกคนเป็นมนุษย์เหมือนกัน ไม่ว่าเขาหรือเธอผู้นั้นจะเป็นหญิงหรือชาย คนจนหรือคนรวย มีอำนาจหรือไม่มีอำนาจ เด็ก หนุ่มสาวหรือแก่เฒ่า สุขภาพดีหรือเจ็บป่วย ไม่ได้เรียนหนังสือหรือจบปริญญา ลูกชานาหรือลูกนายพล เพราะมนุษย์ทุกคนต่างมีความรู้สึกและมีการรับรู้ และมีความต้องการพื้นฐานในชีวิตที่ไม่แตกต่างกัน เมื่อทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน คนทุกคนจึงสมควรได้รับการปฏิบัติและปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาคเท่าเทียม ความเสมอภาคเท่าเทียมจึงรวมถึงความเสมอภาคเท่าเทียมกันในสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ในฐานะพลเมือง หมายถึงเมื่อคนเป็นสมาชิกของสังคมใดสังคมหนึ่ง สมาชิกของสังคมนั้นควรมีสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ในสังคมอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน เช่น สมาชิกในสังคมไทยทุกคนมีหน้าที่ในการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน มีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาพื้นฐานอย่างเท่าเทียมกัน มีสิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาลอย่างเท่าเทียมกัน มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน เป็นต้น

ในสังคมไทย หากคนไทยยังให้คุณค่ากับระบบอุปถัมภ์ซึ่งยินดีที่จะยอมฟังฟังต่อผู้มีอำนาจที่เหนือกว่า เพราะอำนาจในแนวตั้งสามารถให้คุณให้โทษต่อเราได้ โดยมีข้อแลกเปลี่ยนกับความจงรักภักดีและอภิสิทธิ์ของผู้มีอำนาจในบางเรื่อง หรือหากเราเป็นฝ่ายที่มีอำนาจก็ยังไม่จำเป็นต้องเดือดเนื้อร้อนใจแต่ประการใด เพราะเป็นฝ่ายได้ประโยชน์จากความสัมพันธ์ที่มีลักษณะไม่เท่าเทียมอยู่แล้ว ซึ่งวิธีคิดแบบนี้ถูกบ่มเพาะต่อกันมานานหลายศตวรรษ ทำให้สังคมไทยมองไม่เห็นอะไรที่เท่าเทียมหรือเสมอภาคกัน และให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าเรื่องของส่วนรวม ซึ่งขัดต่อหลักการประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญต่อสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาค ดังนั้น ถึงแม้ว่าในรัฐธรรมนูญจะระบุไว้ว่าประชาชนไทยย่อมมีสิทธิเสมอภาคกัน แต่ก็เป็นธรรมดาที่พบเห็นทั่วไปว่าผู้มีสถานภาพทางสังคมต่ำต้อยจะไม่ได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกับผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมสูง โดยผู้มีตำแหน่งและมีฐานะทางเศรษฐกิจมักจะได้รับอภิสิทธิ์หรือได้รับการปฏิบัติเป็นพิเศษ การเลือกปฏิบัติและการใช้เส้นสายกลายเป็นสิ่งที่ปฏิบัติจนเป็นปกติวิสัย หรือพวกพ้องต้องมาก่อนส่วนรวม

๒) **ค่านิยมการเคารพและอดทนต่อความแตกต่าง**

การเคารพและความอดทนต่อความแตกต่างเป็นค่านิยมพื้นฐานของหลักประชาธิปไตยที่ทุกคนมีเสรีภาพในการแสดงความคิดและการกระทำแต่ต้องไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น เพราะทุกคนต่างมีเสรีภาพในการคิด พูดและทำในสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเหมือนหรือแตกต่างกันได้ แต่จะไม่แตกแยกหรือทำสงครามกัน เพราะความแตกต่างทางคิดหรือการกระทำ แต่ต้องทำความเข้าใจผู้อื่นและยอมรับความคิดหรือการกระทำที่แตกต่างโดยใช้ความคิดไตร่ตรองและเหตุผลมาประกอบมาพิจารณา ไม่ใช่อารมณ์หรือความรู้สึกแบบสัญชาตญาณ แต่ต้องเคารพความคิดและการกระทำของผู้อื่นอย่างเสมอภาคกันสังคม ถ้าคนในสังคมมีค่านิยมที่อดทนต่อความแตกต่างสังคมจะก้าวสู่ความเป็นประชาธิปไตยได้

๓) **ค่านิยมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์**

ค่านิยมแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นค่านิยมพื้นฐานของหลักประชาธิปไตยที่ทุกคนจะต้องเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นและไม่ละเมิดต่อผู้อื่น การมีค่านิยมแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หมายถึง การปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ในฐานะที่เป็นมนุษย์ด้วยกัน ไม่ใช่สินค้าหรือบริการหรือเป็นเพียงสิ่งของที่สามารถซื้อขายกันได้ เหมือนเหตุการณ์การค้ามนุษย์กับกลุ่มโรฮิงญาที่มองเพื่อนมนุษย์เป็นสินค้าที่สามารถซื้อขาย เหยียนตี หรือปล่อยทิ้งฆ่าตายได้โดยไม่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขา หรือแม้แต่การมองแรงงานผู้อพยพเป็นเหมือนเครื่องจักรที่ไม่มีจิตใจ ใช้แรงงานเยี่ยงทาส และปฏิบัติต่อแรงงานเหมือนสัตว์

มากกว่าจะคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เขามีเหมือนกับเรา การมีค่านิยมเช่นนี้เป็นอุปสรรคอย่างมากต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ซึ่งถ้าค่านิยมการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ยังปรากฏอยู่ในสังคมไทยก็ยากที่จะพัฒนาประเทศให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้

๔) ค่านิยมเคารพกฎกติกา

การที่คนเราจะอยู่ร่วมกันอย่างสันตินั้นจำเป็นต้องมีกฎหมายหรือกฎเกณฑ์กติกาบางอย่างที่ใช้เพื่อควบคุมบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติตามเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม เพราะหากคนแต่ละคนใช้เสรีภาพทำตามความต้องการของตนอย่างไม่มีขอบเขตก็อาจทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนเสียหาย กฎหมายจึงเป็นระเบียบทางสังคมที่หวังผลแก่ส่วนรวมที่ต้องอยู่ร่วมกันมากกว่าที่จะตามใจตามความต้องการของส่วนตัว ค่านิยมเรื่องการเคารพกฎหมายเป็นเครื่องมือสำคัญในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม แต่การมีและใช้กฎหมายอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ จะต้องรวมถึงการเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายของคนในสังคม และความชอบธรรมของตัวบทกฎหมายที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และความเอาใจจริงเอาใจของผู้บังคับใช้กฎหมายที่มีความเป็นธรรมสามารถแก้ไขปัญหา อำนวยความยุติธรรมแก่ทุกคนในสังคม และก่อประโยชน์แก่ส่วนรวม การเคารพกฎหมายจึงเป็นหลักประกันให้ความมั่นใจแก่ทุกคนว่า ทุกคนจะได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม เพราะ “บ้านเมืองมีชื่อมีแป” คนในสังคมประชาธิปไตยจึงต้องเคารพและเชื่อมั่นในหลักนิติธรรม เพราะเป็นการเคารพกติกาของสังคม ในการกำหนดว่าอะไรคือสิ่งที่ถูกและอะไรที่ต้องละเว้นในสิ่งที่ผิด หากคนบางคนไม่เคารพกฎหมายก็จะทำให้คนอื่นเดือดร้อนได้ ในขณะเดียวกันหากกฎหมายหรือกติกาใดในสังคมที่ล้าสมัย หรือไม่ได้นำมาซึ่งความเป็นธรรมหรือความยุติธรรมในสังคม คนทุกคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมก็ควรร่วมกันแก้ไขกฎหมายนั้นให้ทันสมัยและเป็นธรรม อีกทั้งผู้ใช้อำนาจรักษากฎหมายก็ต้องทำหน้าที่โดยไม่ลำเอียง ปฏิบัติต่อทุกคนตามหลักกฎหมายอย่างเสมอภาคเสมอหน้า ไม่ใช้กฎหมายเพื่อประโยชน์ต่อตนเองหรือพวกพ้อง

๕) ค่านิยมการมีส่วนร่วมในฐานะพลเมือง

การมีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองของประชาชนที่ต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบก็เป็นหนึ่งในค่านิยมประชาธิปไตยที่เริ่มพูดกันมากขึ้น แต่ก่อนประชาชนเป็นเพียงผู้รับหรือรอคอยผลประโยชน์จากผู้มีอำนาจ ไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะเอาหรือไม่เอา รับหรือไม่รับประโยชน์นั้น จึงทำให้ผู้มีอำนาจใช้อำนาจอย่างเบ็ดเสร็จและตามอำเภอใจ เช่น การจะสร้างโรงไฟฟ้าที่นี่ จะขุดเหมืองที่โน่น จะเปิดสัมปทานอันนี้ หรือแม้แต่จะเวนคืนที่ดินเพื่อสร้างถนนก็ไม่ต้องขอความร่วมมือจากประชาชนเพียงแต่สั่งการและบังคับให้ปฏิบัติตามเท่านั้น ซึ่งเป็นการกระทำที่ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่น่าจะได้รับรู้ชะตาชีวิตของตนเอง อีกตัวอย่างที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมทางการเมืองขั้นพื้นฐานอย่างการเลือกตั้งซึ่งเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่แสดงความเป็นประชาธิปไตย แต่ประชาชนส่วนใหญ่กลับใช้การเลือกตั้งเป็นช่องทางในการหาเงินจากผู้สมัครรับเลือกตั้ง ไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมและคุณค่าประชาธิปไตยของตนเองในการสร้างนักการเมืองที่ดีมีคุณธรรมจริยธรรมและทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม แต่ปล่อยให้อำนาจเงินหรือความเห็นแก่ประโยชน์ตรงหน้ามาบังตาทำให้การมีส่วนร่วมขั้นพื้นฐานเป็นเพียงเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าจะคิดถึงการรักษาสิทธิและคุณค่าของประชาธิปไตยที่จะช่วยพัฒนาประเทศ รวมทั้งเป็นการสร้างความชอบธรรมจากเสียงของประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมอย่างขาดจริยธรรม ทำให้ได้นักการเมืองที่คิดแต่จะแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรของแผ่นดินโดยไม่คิดถึงส่วนรวมซึ่งเป็นภาพสะท้อนจากการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างขาดจริยธรรมก็จะได้นักเมืองที่ขาดจริยธรรมเข้ามาบริหารประเทศ ดังนั้น ถ้าประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเข้าใจและลึกซึ้งแล้วปัญหาที่กล่าวเหล่านี้อาจจะค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนสู่ความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ประชาชนที่สามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองจนเป็นวิถีชีวิตตั้งแต่การเลือกผู้แทนที่ดี มีส่วนร่วมในการเสนอโครงการ การดำเนินโครงการ และร่วมตรวจสอบถึงความโปร่งใสของโครงการ โดยไม่มองว่าการมีส่วนร่วมเป็นการยึดเหนี่ยวให้มีส่วนร่วมหรือว่าจ้างให้มีส่วนร่วมหรือไม่ใช้ฐานะที่ต้องมีส่วนร่วมแล้ว การมีส่วนร่วมทางการเมืองก็จะกลายเป็นนิสัยและในที่สุดจะเป็นค่านิยมของคนในสังคมนั้น

ดังนั้น การสร้างค่านิยมประชาธิปไตยของผู้คนในสังคมจึงเป็นส่วนสำคัญที่จะสร้างความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตย เพราะถ้าคนในสังคมมีค่านิยมประชาธิปไตยมากขึ้นจนกลายเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ การสร้างค่านิยมประชาธิปไตยของคนในสังคมต้องจะเริ่มปลูกฝังตั้งแต่เด็กและผู้ใหญ่และผู้นำเองก็ต้องประพฤติปฏิบัติให้เป็นตัวอย่างที่ดี รวมทั้งสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อความเป็นประชาธิปไตยของสังคม

๒.๔ ทิศทางค่านิยมที่พึงประสงค์

๒.๔.๑ ผลการสำรวจ “ค่านิยมที่พึงประสงค์”

จากการสำรวจ “ค่านิยมที่พึงประสงค์” จากการเก็บข้อมูลของคณะกรรมการเมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๖ โดยสำรวจความคิดเห็นจากนักศึกษาจำนวน ๒๕๐ คน และใช้แบบสอบถามความคิดเห็นของประชาชนทั่วไป ณ บริเวณเซ็นทรัลเวิลด์ ในช่วงที่มีการจัดงาน “คนไทยขอมือห้อย” ระหว่างวันที่ ๑๗ - ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘ จำนวน ๖๗ คน สรุปผลการศึกษา ดังนี้

๑) “คนไทยเป็นคนอย่างไร” ซึ่งความคิดเห็นส่วนใหญ่เห็นว่าคนไทยเป็นผู้ที่มีน้ำใจ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีอัธยาศัยดี ยิ้มแย้มแจ่มใส รองลงมาเห็นว่าคนไทยเป็นคนรักสงบ ชอบสบาย รักสนุก และรักอิสระ

๒) “ค่านิยมอะไรที่ต้องมีการแก้ไขและปรับปรุง” ได้แก่

- การแก้ค่านิยมที่ยึดถือระบบอุปถัมภ์ช่วยเหลือพวกพ้องมากกว่าการเห็นแก่ส่วนรวมและความถูกต้อง (เส้นสาย พวกพ้อง)

- วัตถุนิยม บริโภคนิยม ให้คุณค่าต่อสิ่งภายนอกมากกว่าคุณค่าของจิตใจ

- แก้ไขเรื่องความเห็นแก่ตัว เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตน แกร่งแย่งชิงดี ควรทำให้คนไทยคำนึงถึงการช่วยเหลือสังคม ความรับผิดชอบต่อสังคม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว และมี จิตสาธารณะ คำนึงมารยาทในการปฏิบัติตัว และการเคารพผู้อื่น

- ความไม่มีระเบียบวินัย จึงควรสร้างความมีวินัย ทั้งเรื่องวินัยในตนเองและการเคารพระเบียบวินัยและกฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ การตรงต่อเวลา

- ความมักง่าย ปล่อยผ่านอะไรง่าย ๆ “ช่างมันเถอะ” แต่ควรสร้างความจริงจัง ขยัน การตื่นตัวในการเรียนรู้ ในการทำงาน และการใช้ชีวิต

- ขาดความรับผิดชอบ ไม่ยอมรับความผิดที่ตนมีส่วนเกี่ยวข้อง โยนความผิดให้ผู้อื่น เอาตัวรอด หรือฉลาดแกมโกง ควรสร้างความซื่อสัตย์และซื่อตรงในจิตใจของคนไทย

- ความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมทางสังคม ให้โอกาสและสิทธิแก่ผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่า (ผู้ใหญ่-เด็ก) (คนรวย-คนจน)

- การขาดการคิดวิเคราะห์ ขาดการไตร่ตรองขาดการใช้เหตุผล เหนือไปตามกระแสสังคม รวมทั้ง เชื่อไสยศาสตร์ โชคลาง บนบานศาลกล่าว ไม่ใช่เหตุผล จึงควรพัฒนาการคิดและการใช้เหตุผล การแก้ไขปัญหา

๓) “คนไทยควรปลูกฝังเรื่องอะไรมากที่สุด” ได้แก่

- ศีลธรรม จริยธรรม และธรรมะ

- การมีจิตสาธารณะ การช่วยเหลือสังคมและการเสียสละ

- ความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คดโกง

- ความรักชาติ ความภูมิใจในความเป็นไทย

- ความมีวินัย เคารพกฎระเบียบและกฎหมาย ตรงต่อเวลา

- ความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- การรู้จักหน้าที่และความเป็นพลเมืองที่ดี มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่
- ความกล้าหาญในการทำความดี
- รักความเป็นธรรมทางสังคม คำนึงถึงความเท่าเทียมของมนุษย์ เคารพสิทธิของผู้อื่น
- รักความพอเพียง ไม่ฟุ้งเฟ้อ
- ความสามัคคีไม่แบ่งเขาแบ่งเรา
- มีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่

๒.๔.๒ การวิเคราะห์ทิศทางการค่านิยมที่พึงประสงค์

จากการวิเคราะห์ค่านิยมของคนไทยและเป้าหมายค่านิยมที่พึงประสงค์ข้างต้นจะช่วยให้มองสภาพปัญหาและข้อเท็จจริงได้ชัดเจนเพื่อการพิจารณากำหนดเป้าหมายค่านิยมที่พึงปรารถนาให้เป็นค่านิยมหลักของคนในสังคมว่าค่านิยมใดที่ควรปรับเปลี่ยน ปรับเปลี่ยนไปสู่ค่านิยมใด โดยมีค่านิยมอะไรที่เป็นตัวสนับสนุนไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ ค่านิยมอะไรที่เคอร์เนลรณรงค์กันมาแล้วเป็นพื้นฐานและไม่ยากต่อการปรับเปลี่ยน ค่านิยมอะไรที่สำคัญแต่ยังไม่ได้มีการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม โดยสามารถจัดประเภทของค่านิยมที่พึงประสงค์ดังนี้

ประเภทที่ ๑ ค่านิยมที่มีปัญหาและต้องมีการปรับเปลี่ยน ปรับลด หรือแก้ไข เพราะเป็นกลุ่มค่านิยมที่ส่งผลกระทบต่อส่วนรวมอย่างรุนแรง ซึ่งค่านิยมกลุ่มนี้มีความสำคัญอย่างมาก แล้วกำหนดทิศทางการของค่านิยมใหม่ที่จะเป็นเป้าหมายในการพัฒนาให้เกิดขึ้นแทน ดังตารางการวิเคราะห์ต่อไปนี้

ค่านิยมของคนไทย	ประเด็นที่เป็นปัญหา	เป้าหมายเชิงพฤติกรรม	เป้าหมายค่านิยม
ปัจเจกบุคคล รักอิสระ	ขาดวินัย ขาดระเบียบ ขาดความรับผิดชอบต่อ หน้าที่ ขาดหลักการ	ควบคุมตนเอง รักษาระเบียบวินัย รับผิดชอบต่อหน้าที่ เคารพกฎหมาย กฎเกณฑ์กติกา	สร้างจิตสำนึกต่อหลักการ ความถูกต้อง
ระบบอุปถัมภ์และ การให้ความสำคัญต่อ ความสัมพันธ์แนวดิ่ง	ยอมจำนนและยกย่องผู้มี อำนาจ/ผู้มีสถานภาพ เหนือกว่า กตัญญูแบบไร้เหตุผล	ไม่เลือกปฏิบัติ กล้าโต้แย้งอย่างมี เหตุผล คำนึงถึงหลักการ	ความเป็นธรรม ความยุติธรรม ความเสมอ ภาค และความเท่าเทียม
ให้ความสำคัญ ต่อความสัมพันธ์ ส่วนบุคคล	เห็นการพวกพ้องจน ไม่คำนึงถึงหลักการและ ความถูกต้อง	ไม่เลือกปฏิบัติ คำนึงถึงหลักการ	ความเป็นธรรม ความยุติธรรม ความเสมอภาค และความเท่าเทียม การมีจิตสาธารณะ
คำนึงถึงผลตอบแทน จากการตัดสินใจและ การกระทำ	เห็นแก่สิ่งตอบแทน ผลประโยชน์ส่วนตน		การมีจิตสาธารณะ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม

เมื่อพิจารณาจากทิศทางเป้าหมายของค่านิยมนี้ จะเห็นได้ว่าค่านิยมที่พึงประสงค์ซึ่งเป็นค่านิยมของพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยที่จะต้องสร้างให้เกิดขึ้นทดแทนค่านิยมที่ปรับแก้ ได้แก่

- ความซื่อสัตย์สุจริต
- การกระทำอย่างรับผิดชอบ
- การยึดถือผลประโยชน์ส่วนรวมเหนือผลประโยชน์ส่วนตน
- การรักความถูกต้องเป็นธรรม
- การมีระเบียบวินัยและการเคารพกฎหมาย

ประเภทที่ ๒ กลุ่มค่านิยมที่มีแล้วจะทำให้สังคมน่าอยู่ เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ค่านิยมกลุ่มนี้เป็นค่านิยมพื้นฐานดั้งเดิมของสังคมไทยที่ช่วยส่งเสริมสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลในสังคมและเป็นทุนทางสังคมที่จะทำให้สังคมเข้มแข็ง ได้แก่

- การมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน
- การดำรงตนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ประเภทที่ ๓ ประเภทค่านิยมที่ช่วยสร้างความสำเร็จก้าวหน้าแก่บุคคลและประเทศ ได้แก่

- การใฝ่หาความรู้ เพียรพยายาม ตั้งใจ เอาจริงเอาจัง มุมานะ อุตสาหะ ซึ่งในข้อนี้คนไทยยังมีปัญหาอยู่มาก ซึ่งจากการศึกษา พบว่า คนไทยมีลักษณะนิสัยรักสนุก รักสบาย ขาดความเอาจริงเอาจัง ซึ่งแม้ว่าจะมีข้อดีคือ ทำให้คนไทยไม่เคร่งเครียดกับชีวิตจนเกินไป เพราะมีจิตใจที่ชอบการผ่อนคลาย แต่ก็มีผลทำให้ไม่มีการทุ่มเทกำลังกายกำลังใจ หรือการอุทิศตนเพื่อการทำงานอย่างจริงจัง ซึ่งจะมีผลต่อความก้าวหน้าของตนเองและของประเทศ

ประเภทที่ ๔ ค่านิยมที่มีลักษณะอุดมการณ์แห่งชาติ เป็นการสร้างความรู้สึกผูกพันและสร้างเอกลักษณ์ร่วมกันของคนในชาติ คือ

- การรักความเป็นไทย มีความสำคัญและจำเป็นเพื่อระดมสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งในเชิงสัญลักษณ์ และการผูกพันต่อความมีอัตลักษณ์ของตนเอง ในฐานะสมาชิกของสังคมที่มีความมิติน่าร่วมกัน “ความเป็นไทย” หมายถึงหลายมิติแต่ที่คนไทยคุ้นชินจากอดีต คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

ประเภทที่ ๕ ค่านิยมในฐานะที่เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ที่จะต้องมิติน่าร่วมกันของมนุษยชาติ ได้แก่

- ค่านิยมสากลต่าง ๆ (Universal values) เช่น ให้ความสำคัญต่อสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human rights and human dignity), การเปิดกว้างให้โอกาสทุกฝ่าย (Inclusiveness)
- ค่านิยมที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าที่จรรโลงความเป็นมนุษย์ (Humanistic values) เช่น ใฝ่รู้ ใฝ่หาความเป็นเลิศ (In search of meaning and excellence), การเห็นความสำคัญในคุณค่าความเป็นมนุษย์ในทุก ๆ เรื่อง ความสมดุลของการจรรโลงศิลปะ ดนตรี สุนทรียศาสตร์ กับวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

๒.๕ ค่านิยมที่พึงประสงค์

คณะอนุกรรมการปฏิรูปค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม ได้พิจารณาและวิเคราะห์ความสอดคล้องของค่านิยมที่ศึกษากับเป้าหมายและทิศทางการปฏิรูปประเทศเพื่อนำไปสู่ความ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ภายใต้บริบทของสังคมไทยและสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองไปจากเดิม เช่น การขยาย/เติบโต/และความเสื่อมของระบบทุนนิยมโลก ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างประเทศ การขยายตัวและลักษณะปัญหาบางประการของระบอบประชาธิปไตย

ลักษณะการใช้ชีวิตและการทำงานของผู้คนในยุคปัจจุบัน ความเสื่อมโทรมทางทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งลักษณะปัญหาสำคัญของประเทศ เช่น ปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาคุณธรรมจริยธรรม ที่มีรากฐานจากปัญหาค่านิยมของคนไทย ฯลฯ และเห็นว่าค่านิยมที่พึงประสงค์ที่ควรรณรงค์ส่งเสริมให้เป็นค่านิยมหลัก (Core Values) ประกอบด้วย ค่านิยมต่อไปนี้

๑) การตระหนักและส่งเสริมผลประโยชน์ของส่วนรวม (Public mind/interest)

ประโยชน์สาธารณะ (Public interest) คือการเกิดผลดีหรือสิ่งที่เป็นคุณแก่ส่วนรวม สังคม หรือประชาชนโดยรวมไม่ว่าจะในระดับใดก็ตาม แต่ในบางครั้งประโยชน์ส่วนรวมอาจขัดกันกับประโยชน์ส่วนตัวของบุคคลหรือกลุ่มคนได้ ซึ่งประชาชนควรจะต้องเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมก่อน ดังพระราชดำรัส "...ขาดทุน คือ กำไร (Our loss is our gain) ... การเสีย คือ การได้ ประเทศชาติก็จะก้าวหน้า และการที่คนอยู่ดีมีสุข เป็นการนับที่เป็นมูลค่าเงินไม่ได้..."

การที่คนแต่ละคนอาจจะต้องยอมเสียสละประโยชน์ของตนบางส่วน เพื่อให้ประเทศชาติหรือสังคมโดยรวมอยู่รอด เมื่อประเทศชาติอยู่รอดคนในสังคมแต่ละคนก็จะอยู่รอดด้วย ซึ่งการจะทำให้ประชาชนเห็นถึงประโยชน์ส่วนรวมนั้นต้องปลูกฝังจากภายใน คือสร้างให้คนมีจิตสาธารณะ (Public mind) คือการทำให้คนมีจิตใจหรือจิตสำนึกที่คำนึงถึงประโยชน์ของสาธารณะหรือประโยชน์ส่วนรวมจากภายในเป็นจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม คำนึงถึงสังคมส่วนรวม รับผิดชอบต่อตัวเองในการกระทำใดๆ เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบเสียหายต่อส่วนรวม และพร้อมที่จะเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม (หลักสูตรโตไปไม่โกง, ๒๕๕๓) ในหลักสูตรฯ ได้ใช้คำว่า "Greater Good" คือการนึกถึงสิ่งที่ใหญ่กว่า หรือออกไปนอกตัวเอง เช่น บุคคลอื่น ชุมชน สังคม ประเทศชาติ หรือโลก

ผลที่เกิดขึ้นหากขาดค่านิยมข้อนี้ คือคนในสังคมคิดถึงแต่ประโยชน์ส่วนตัวโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมจะมีผลทำให้ สังคมส่วนรวมล่มสลาย เนื่องจากทุกคนต่างแย่งชิงและฉกฉวยผลประโยชน์ ต่างคนต่างคิดว่า "มือใครยาว สาวได้สาวเอา" เกิดการเห็นแก่ตัว นึกถึงประโยชน์ของตนเองและพวกพ้องเป็นที่ตั้ง ดังจะเห็นได้จากระบบเครือญาติพวกพ้อง (Nepotism and Cronyism) ตัวอย่าง เช่น ผู้บริหารใช้อำนาจลดภาษีให้ธุรกิจของตนเอง นอกจากนี้แล้ว ความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนโดยไม่คำนึงถึงส่วนรวมในประเทศไทยจะมีการแสดงออกมากมาย เช่น การปล่อยสุนัขของตนออกมาขับถ่ายบนถนนสาธารณะ การไม่คำนึงถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมมากกว่าความสะดวกสบายของตนเอง เช่น การสูบบุหรี่/การส่งเสียงดังโดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนรำคาญของผู้อื่น

๒) การยืนหยัดในความถูกต้องเที่ยงธรรม (Integrity)

Integrity เป็นค่านิยมที่ทั่วโลกยอมรับ ในประเทศไทยมีการใช้ศัพท์ที่หลากหลาย เช่น ความซื่อสัตย์ ความซื่อตรง ความซื่อสัตย์สุจริต เป็นต้น และยังมีความสับสนระหว่างคำว่า "Honesty" กับ "Integrity" โดย ธานีรินทร์ กรัยวิเชียร (๒๕๕๑) ได้อธิบายความแตกต่างของคำ ๒ คำ นี้ว่า คำว่า "Integrity" มีความหมายที่ลึกซึ้งและครอบคลุมมากกว่าคำว่า "Honesty" หรือความซื่อสัตย์สุจริต คือมีความหนักแน่นและน่าเชื่อถือ ยึดมั่นในหลักการและความถูกต้อง จะต้องสามารถพิเคราะห์และแยกแยะได้ว่าอะไรถูกอะไรผิด และต้องทำตามในสิ่งที่ตนเชื่อมั่นว่าถูกต้องด้วย กล่าวเปิดเผยและกล้าประกาศในสิ่งที่ตนเชื่อและกระทำโดยไม่ปกปิด ธานีรินทร์ กรัยวิเชียร จึงเลือกใช้คำว่า "การยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้องและชอบธรรม" เช่น มีคนผู้หนึ่งปฏิบัติหน้าที่ด้วยความตั้งใจ ไม่ทุจริต ไม่คดโกง ก็เรียกได้ว่าเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต แต่หากเขาพบเห็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ผู้บังคับบัญชาหรือเพื่อนร่วมงานทุจริต เขาต้องไม่นิ่งเฉยแต่ต้องพยายามยับยั้งหรือหาทางจัดการกับสิ่งที่ไม่ถูกต้องนั้น จึงนับว่าเป็นผู้ที่มี Integrity

คณะอนุกรรมการปฏิรูปค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม เห็นถึงความสำคัญของการสร้างค่านิยม เพื่อให้คนไทยให้ความสำคัญกับเรื่อง Integrity จึงพิจารณาและสังเคราะห์ความหมายของ Integrity เพื่อหาคำที่ให้ความหมายครอบคลุมความหมายที่แท้จริง และลงความเห็นให้ใช้คำว่า “การยืนหยัดในความถูกต้องเที่ยงธรรม” (Integrity) ทั้งนี้ครอบคลุมค่านิยมสำคัญที่เป็นการแสดงถึงความถูกต้องเป็นธรรม ได้แก่

- ความซื่อสัตย์สุจริต
- การกระทำอย่างรับผิดชอบ
- การยึดถือผลประโยชน์ส่วนรวมเหนือผลประโยชน์ส่วนตน
- การรักความถูกต้องเป็นธรรม
- การมีระเบียบวินัยและการเคารพกฎหมาย

การยืนหยัดในความถูกต้องเป็นธรรมนี้เป็นค่านิยมที่มีความจำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม หากปราศจากการยืนหยัดในความถูกต้องเป็นธรรมแล้วจะเกิดผลกระทบและความเสียหายต่อส่วนรวมอย่างรุนแรง เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันและการใช้อำนาจโดยมิชอบ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาขาดความเป็นธรรม ฯลฯ ผู้คนในสังคมเดือดร้อนและขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกันจนอาจนำไปสู่ความขัดแย้ง การใช้ความรุนแรง และภาวะรัฐล้มเหลว (Failed state)

ผลที่เกิดขึ้นหากขาดค่านิยมข้อนี้ คือ เกิดปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน การซื้อขายตำแหน่ง การใช้อำนาจโดยมิชอบ ปัญหาหลักขโมย เอาของผู้อื่น/ของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง ตัวอย่างพฤติกรรม เช่น การเลือกนักการเมืองทุจริตเข้ามาทำงานโดยเห็นว่า “โกงแต่มีผลงาน” หรือ “ทำงานเพื่อคนจน” การไม่ยอมจ่ายคืนหนี้ กองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา ผู้บริหารรับค่าคอมมิชชันจากคู่สัญญา นักกีฬาแก๊งแพ้เพื่อรับเงินตอบแทนพ่อค้า แม่ค้าแก๊งทอนเงินผิด ปลอมแปลงบัญชี ยักยอกทรัพย์สินของหน่วยงาน ลูกหนี้ “ซักดาบ” เจ้าหนี้โฆษณาเกินความจริงหลอกลวงผู้บริโภค เป็นต้น

๓) *ความตั้งใจมุ่งมั่นใฝ่เรียนรู้ กล้าทำจริง (Commitment to and pursuit of learning and practicing)*

ในสภาพปัจจุบันแห่งโลกาภิวัตน์ คนต้องมีความเข้มแข็ง ไม่เป็นคน “ใจเสาะเปราะบาง ชอบพึ่งปัจจัยภายนอก และถ้อยโณนการะ” (พระพรหมคุณาภรณ์, ๒๕๕๒) ในขณะที่สภาพแวดล้อมทางวัตถุปัจจุบันกลับทำให้คนอ่อนแอลง ชอบความสะดวกสบาย ไม่เผชิญหน้าต่อปัญหา ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ ป. ปยุตโต (เพ็ญอ่าง) ระบุว่าคนไทยมีปัญหาในเรื่องนี้มากเมื่อเปรียบเทียบกับชาวตะวันตก เพราะพื้นฐานของสังคมไทยไม่ได้อยู่บนวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และอุตสาหกรรม ที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับการคิดค้น ถกเถียง ใช้หลักเหตุผล รวมทั้งผลิต คนไทยชอบความสะดวกสบาย เพราะไม่ต้องพยายาม จึงไม่เป็นคนหมั่นเพียร ขาดความใฝ่รู้-ใฝ่เรียน เป็นคนไม่มีความเข้มแข็ง จึงต้องทำให้คนไทยมีลักษณะใฝ่รู้ ใฝ่เรียน หรือขยายให้เต็มว่า *ใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์ และ บากบั่น ใฝ่เรียน* อย่างน้อยเพื่ออยู่ได้ดีในสภาพโลกาภิวัตน์ปัจจุบัน และเอาชนะการแข่งขันให้ได้

การใฝ่รู้ใฝ่เรียน หมายถึง การแสดงความกระตือรือร้น ในการแสวงหาความรู้อย่างสม่ำเสมอ และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม (กรมวิชาการ, ๒๕๓๙) เป็นคุณลักษณะทางจิตใจและพฤติกรรมที่แสดงถึง ความกระตือรือร้น สนใจ ใฝ่คิดค้น เสาะแสวงหาความรู้ด้านต่าง ๆ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๐) ทั้งความรู้ด้านการเรียนและสภาพแวดล้อมรอบตัว มีความรู้เท่าทันวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและ ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ (ปิลันญา วงศ์บุญ, ๒๕๕๐)

ปัญหาในสังคมไทยไม่ได้อยู่ที่การขาดความรู้ความเข้าใจเชิงทฤษฎีหรือหลักการ แต่อยู่ที่ช่องว่างระหว่างการศึกษาทฤษฎีกับภาคปฏิบัติ การศึกษาขณะนี้เน้นเรียนเพื่อสอบได้ จึงมีการทวนวิชาหาคำตอบเป็นหลัก และการมุ่งเรียนเพื่อได้เข้ามหาวิทยาลัยและได้รับปริญญาบัตร มิได้เปิดโอกาสหรือส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติ และนิสัยของการใฝ่รู้ ช่างสังเกต ช่างคิด ช่างหาเหตุผล เด็กไทยจึงถูกสอนให้สอบเป็นโดยไม่ต้องคิดมาก ทำให้เน้นความฉาบฉวย ไม่รู้ลึกจริง และไม่รักในการเรียนรู้ แต่ถนัดในการหาคำตอบเฉพาะหน้า ค่านิยมนี้ช่วยสร้างความสำเร็จก้าวหน้าแก่บุคคลและประเทศชาติ เพราะสังคมที่จะประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องประกอบด้วยผู้คนที่มึนใจที่มุ่งมั่นตั้งใจ มีความอดทน เพียรพยายาม ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก ขวนขวายและรักการเรียนรู้ตลอดชีวิต เอาจริงเอาจัง และลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

ผลที่เกิดขึ้นหากขาดค่านิยมข้อนี้ คือการขาดความจริงจัง ฉาบฉวย และฉิวเฉียด ทำงานแบบเพียงให้เสร็จ ตัวอย่างพฤติกรรม เช่น นักเรียนเรียนเพื่อหวังชื่อเสียงของสถาบันมากกว่าความรู้ที่ได้ ไม่ทุ่มเทแต่หวังรวยทางลัด หรือประสบความสำเร็จทางลัด ไม่พัฒนาและปรับปรุงงานเพราะเห็นว่ายุ่งยาก กลัวเหนียว หรือกลัวทำงานมากกว่าปกติ ไม่ชอบคิด ไม่ชอบค้นคว้า ขี้เกียจคิด เป็นต้น หรือปัญหาของการใฝ่รู้ ข้อมูลสถิติการอ่านหนังสือนอกเวลาเรียนหรือเวลาทำงานของคนไทยที่อายุมากกว่า ๖ ปี พบว่า คนไทยมีการอ่านถึงร้อยละ ๘๐ ของประชากรทั้งหมด แต่หากดูในรายละเอียดจะพบว่าส่วนหนึ่งประชาชนจะอ่านหนังสือประเภทบันเทิงหรือโฆษณาถึงเกือบร้อยละ ๓๐ หากดูเวลาในการอ่านใน ๑ วัน พบว่า ร้อยละ ๓๗ ใช้เวลาน้อยกว่าครึ่งชั่วโมงต่อวันเท่านั้น (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๕๗) ปัญหาการไม่รู้ หรือรู้เพียงฉิวเฉียด และไม่มีความใส่ใจที่จะเรียนรู้จึงเป็นปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งของคนไทย

๔) การแบ่งปันและความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ (Caring and sharing)

สังคมไทยในอดีตมีวิถีชีวิตแห่งการพึ่งพาอาศัยกัน การเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ มีน้ำใจให้กัน ดังจะเห็นได้จากภาพในชนบทที่หน้าเรือนในอดีตจะมีตม่น้ำไว้ให้สำหรับคนที่เดินทางผ่านไปมา หรือวัฒนธรรมการลงแขกเกี่ยวข้าวที่ถึงคราวนาใครได้เวลาเกี่ยวข้าวเพื่อนบ้านก็จะมาช่วยกัน และยังมีการแบ่งปันเกื้อกูลกันอยู่เสมอ แต่เมื่อสังคมมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปสภาพสังคมเต็มไปด้วยการแข่งขัน วิถีชีวิตของคนไทยก็เปลี่ยนไปด้วย การค้า การสะสม การแข่งขัน บวกกับค่านิยมเรื่องวัตถุนิยมและบริโภคนิยมที่แพร่หลาย และสื่อต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้เกิดความฟุ้งเฟ้อ น้ำใจ การแบ่งปัน และการเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ต่อกันในสังคมก็ดูเหมือนจะหดหายไปด้วย ผลที่เกิดขึ้นหากขาดค่านิยมข้อนี้ คือเกิดสังคมแบบตัวใครตัวมัน ขาดความเอื้ออาทร สังคมที่ไม่มีการให้ ขาดการเสียสละ ขาดการเห็นอกเห็นใจ ตัวอย่างพฤติกรรม เช่น การทอดทิ้งเพิกเฉยต่อผู้ที่อ่อนแอหรือต้องการได้รับความช่วยเหลือ

อย่างไรก็ตาม การที่สังคมไทยเป็นสังคมที่มีลักษณะพื้นฐานดั้งเดิมที่ให้ความสำคัญต่อการมีน้ำใจ เมตตาอาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน ไม่ทอดทิ้งกัน เป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ ซึ่งทำให้สังคมเข้มแข็ง การ “มีน้ำใจเอื้อเพื่อเผื่อแผ่” จะช่วยให้สังคมมีความน่าอยู่ ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข นอกจากนี้ยังเป็นค่านิยมที่ช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาโลกยุคใหม่ที่มีการแข่งขันอย่างเข้มข้นซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาการผูกขาดทรัพยากรและความรู้ที่ทำให้ผู้คนในสังคมจำนวนมากเป็นผู้เสียเปรียบและได้รับผลกระทบ

การ “มีน้ำใจ เอื้อเพื่อเผื่อแผ่” จะทำให้เกิดการแบ่งปันทรัพยากรเพื่อประโยชน์สาธารณะและช่วยเหลือผู้ที่ยากลำบากรวมทั้งการมีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์อีกด้วย เป็นค่านิยมช่วยสร้างสังคมที่ดี เช่น แนวโน้มใหม่ให้มี Open Source เพื่อพัฒนาซอฟต์แวร์ การยกเลิกการเป็นเจ้าของสิทธิบัตรยาเพื่อประโยชน์ในการรักษาผู้ป่วย การช่วยเหลือเด็กที่ถูกทอดทิ้ง การเป็นอาสาสมัครและการให้เพื่อสังคม ซึ่งจากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๖ พบว่ามีผู้ที่ทำงานในองค์กรเหล่านี้มากถึง ๔๘๕,๗๘๑ คน ทั้งที่เป็นพนักงานประจำ พนักงานชั่วคราว และอาสาสมัคร และมีรายรับมาจากเงินบริจาคหรือเงินสนับสนุนถึง ๑๒๕,๔๓๒ ล้านบาทต่อปี

ข้อมูลเบื้องต้นดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ค่านิยมเดิมของคนไทยที่เป็นคนมีน้ำใจ รู้จักการเสียสละ และแบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่น ก็ยังคงมีอยู่ สิ่งที่ต้องตระหนักอีกประการหนึ่งคือจะทำอย่างไรให้บรรลุถึงความหมายของ “การให้” และ “การเสียสละ” ที่แท้จริง การให้คือการขจัดความตระหนี่และเห็นแก่ตัวของตนเอง เช่น การให้เพื่อหวังบุญกุศล ให้เพื่อประโยชน์หรือการตอบแทนในวันหน้า ให้เพื่อหน้าตาทางสังคมและภาพลักษณ์ หรือให้แบบมีเจตนาไม่บริสุทธิ์หรือมีผลประโยชน์เบื้องหลัง การให้ที่แอบแฝงเหล่านี้ ไม่เพียงแต่เป็นการให้ที่ไม่บริสุทธิ์เท่านั้น ในทางตรงข้ามผู้ให้กลับยังสะสมความเห็นแก่ตัวมากขึ้นตามไปด้วย

หากขาดค่านิยมข้อนี้ กล่าวคือการให้และการแบ่งปัน สังคมจะเป็นสังคมแบบตัวใครตัวมัน ขาดความเอื้ออาทร สังคมที่ไม่มีมีการให้ ขาดการเสียสละ ขาดการเห็นอกเห็นใจ จะมีพฤติกรรม เช่น การทอดทิ้ง เพิกเฉยต่อผู้ที่อ่อนแอหรือต้องการได้รับความช่วยเหลือในระดับสูงขึ้น คือการไม่ยอมอาหารแบ่งปันให้ผู้อื่น โดยปรากฏในการครอบครองที่ดินที่ไม่ใช้ประโยชน์ ไม่ยอมเสียภาษี ไม่เห็นด้วยและต่อต้านมาตรการต่าง ๆ ที่จะแบ่งปันให้ผู้ที่ขาดแคลนและอ่อนด้อยกว่า

๕) การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต (Moderation, sufficiency and reasonableness)

การพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมา เน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก แม้จะมีตัวเลขทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น แต่กลับมีปัญหาดังต่าง ๆ จากการพัฒนาที่ขาดความสมดุลตามมา เช่น หนี้สินครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้น ช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคม ปัญหาความไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำ ปัญหาความรุนแรง อาชญากรรม และการกระทำผิดกฎหมาย ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาสิ่งแวดล้อม การลดลงของพื้นที่ป่า การบุกรุกจากนายทุนและผู้มีอำนาจ (โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, ๒๕๕๐) เหล่านี้เป็นผลพวงจากการพัฒนาที่ขาดสมดุลทั้งสิ้น

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักชี้แนะแนวทางการปฏิบัติและการดำรงชีวิตเพื่อนำไปสู่ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืนแก่ชีวิต/เศรษฐกิจ/สังคมและสิ่งแวดล้อม ในการนำมาใช้เพื่อกำหนดเป็นค่านิยมร่วม จึงมีความหมายในลักษณะ “จิตสำนึกเศรษฐกิจพอเพียง” ที่ให้ความสำคัญต่อหลักการดำรงชีวิตดังนี้

- การเดินทางสายกลาง การรู้จักพอ พอดีพอประมาณ ไม่สุดขั้วสุดโต่ง
- การมีเหตุผลวิจารณ์ญาณ การใช้สติและปัญญา
- การสร้างภูมิคุ้มกันในตัว อันเป็นการเตรียมตัวให้พร้อมจากการคำนึงถึงอนาคตที่อาจมีการเปลี่ยนแปลงและก่อให้เกิดผลกระทบต่อตนเองและสังคม

การจะทำให้คนดำรงชีวิตโดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้นั้น ต้องเริ่มจากการสร้างพื้นฐานจิตใจของคนให้มีจิตสำนึกที่พอเพียงเสียก่อน โดยจรรยา อิศรางกูร ณ อยุธยา (๒๕๔๙) ให้ความหมายของจิตสำนึกเศรษฐกิจพอเพียง หรือจิตสำนึกพอเพียง ไว้ว่า การที่คนมีหลัก ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข อยู่ในจิตสำนึกนั่นเอง หรืออาจขยายความได้ว่า จิตสำนึกเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือสิ่งที่เรามีสติรู้ตัว ณ ขณะนั้น และพร้อมที่จะใช้หลัก ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข ในการพิจารณา วิเคราะห์สถานการณ์และสิ่งต่าง ๆ ก่อนที่จะตัดสินใจแสดงพฤติกรรมหรือลงมือกระทำการใดๆ

หากคนในสังคมขาดการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิต คนในสังคมจะใช้ชีวิตอย่างสุดโต่ง ขาดการใช้เหตุผลและวิจารณ์ญาณในการใช้ชีวิตและตัดสินใจ ใช้จ่ายอย่างสุร่ยสุร่าย ฟุ้งเฟ้อใช้ของที่เกินจำเป็น สังคมเต็มไปด้วยความโลภ การแก่งแย่ง ไม่รู้จักพอ หน้าใหญ่ใจโตจนบางครั้งก็ยอมเป็นหนี้ขาดสติในการยับยั้งชั่งใจ เป็นต้น

๖) *ค่านิยมที่ให้ความสำคัญต่อสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human rights and human dignity)*

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติเป็นข้อตกลงของสหประชาชาติได้กำหนดขึ้นในปี พ.ศ.๒๔๙๑ เพื่อให้ประเทศสมาชิกได้ใช้เป็นแนวทางในการคุ้มครองดูแลสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองประเทศของตน โดยมีหลักการพื้นฐานของหลักสิทธิมนุษยชนว่า มนุษย์ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน เสมอภาคกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานของอิสรภาพ ความยุติธรรม และสันติภาพ

สิทธิมนุษยชนจึงเป็นหลักประกันพื้นฐานที่จะช่วยให้สังคมและชีวิตมนุษย์ก้าวไปสู่ความดีงาม มีสันติสุข เป็นการที่มนุษย์ได้มาตกลงกัน ให้บุคคลในฐานะมนุษย์แต่ละคนได้รับความเคารพ นับถือ เอาใจใส่ ดูแล คุ้มครองรักษา และได้รับประโยชน์จากการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ (ป.อ. ปยุตโต, ๒๕๔๑) อย่างไรก็ตาม ป.อ.ปยุตโตกล่าวว่า เพียงหลักสิทธิมนุษยชนนั้นไม่เพียงพอ โดยยกตัวอย่าง พ่อแม่เลี้ยงลูก ว่าการที่พ่อแม่เลี้ยงลูกไม่ใช่เพียงแค่ว่าตามสิทธิของลูก แต่พ่อแม่ให้ลูกเกินกว่าสิทธิที่ลูกจะต้องได้รับ พ่อแม่เลี้ยงลูกด้วยความรักความเมตตา ให้โดยไม่คำนึงถึงสิทธิของลูกเลย ลูกจึงมีชีวิตที่ดี และสังคมจึงมั่นคงและผาสุก ท่านให้ความเห็นว่าหากจะให้โลกนี้ดำรงอยู่ได้ด้วยดี จะต้องมีความดีทางด้านจิตใจประการอื่นประกอบด้วย

๗) *ค่านิยมที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าที่จรรโลงความเป็นมนุษย์ (Humanistic values)*

การให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์ แนวคิดมนุษยนิยมเชื่อว่ามนุษย์มีความสง่างามและคุณค่าในตนเอง มีความต้องการที่สลับซับซ้อน โดยมองว่ามนุษย์ทุกคนมีส่วนที่ดี มีความคิด สามารถใช้เหตุผลและตรรกะ สามารถแยกแยะถูกผิด เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความสามารถ และสามารถพัฒนาได้ ซึ่งมนุษย์ทุกคนต่างมีความสามารถในการพัฒนาให้เกิดคุณค่าในตนเอง แม้ว่าคนบางคนอาจจะไม่ได้เชี่ยวชาญในบางเรื่อง แต่คนทุกคนก็มีสิ่งที่ตนถนัด และสามารถทำได้ จึงสามารถแบ่งงานกันทำได้ตามความถนัดและความสนใจที่แตกต่างกัน และความหลากหลายต่างต่างนั้นเองที่ช่วยจรรโลงสังคมและโลกให้น่าอยู่และสวยงาม

ความเป็นมนุษย์จึงประกอบด้วยมิติที่หลากหลาย ไม่ใช่เฉพาะการกระทำตามสัญญาติญาณของสิ่งมีชีวิตที่ต้องการเอาตัวรอดเท่านั้น เช่น ในด้านการพัฒนาตนเอง มนุษย์ควรมีชีวิตที่สมดุลอย่างมีคุณภาพ ทั้งด้านการทำงานประกอบอาชีพ และด้านการพัฒนาทางอารมณ์และจิตใจ จึงต้องให้ความสำคัญต่อเรื่อง ศิลปะ วัฒนธรรมที่ช่วยจรรโลงคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ การจัดแบ่งเวลาเพื่อความสมดุลในชีวิต

ในด้านความสัมพันธ์ของมนุษย์ มนุษย์จะอยู่รอดได้ ต้องรวมกลุ่มกัน จึงช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความเมตตากรุณาต่อกัน ปฏิบัติต่อกันด้วยความซื่อสัตย์ ซื่อตรง และจริงใจต่อกัน ด้วยความเอื้ออาทร ความเข้าใจ และความเห็นใจกัน ยอมรับในความแตกต่างระหว่างกัน เคารพและให้เกียรติกัน สิ่งเหล่านี้จะทำให้โลกเต็มไปด้วยความรักและสันติภาพ

ในสังคมส่วนรวม มนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมควรตระหนักถึงคุณค่าและบทบาทของตนเอง มีใช้การเรียกร้องว่าจะได้อะไรจากสังคม แต่จะให้อะไรกับสังคมได้บ้าง การตระหนักว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมทำให้เราร่วมรู้สึกและรับผิดชอบกับความเป็นไปของสังคมทั้งในทางดีและทางร้าย ไม่คิดว่า “ธุระไม่ใช่” “เรื่องของเธอนะไม่ใช่เรื่องของฉัน” หากเราเข้าใจว่าเราทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม สิ่งที่เกิดขึ้นกับคน ๆ หนึ่ง ไม่ว่าจะไม่มีใครยอมส่งผลกระทบต่อเราและคนอื่น ๆ ไม่ว่าจะทางใดก็ทางหนึ่ง

นอกจากนี้มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคือระบบใหญ่ที่ทำให้เราทุกคนดำรงอยู่ได้ มนุษย์ควรตระหนักถึงความสัมพันธ์ของการดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การตระหนักว่าสิ่งแวดล้อมก็เหมือนกับตัวเราที่สามารถชำระ เลื่อมถอย ทрудโทรม และอาจสิ้นสูญได้ ธรรมชาติย่อมมีจุดสิ้นสุดเช่นเดียวกัน เพียงแต่โลกอาจมีเวลายาวนานกว่าเรา อาจฉกฉวยผลประโยชน์จากธรรมชาติ การไม่ช่วยกันดูแลรักษาอาจทำให้เวลาของธรรมชาติหมดลงเร็วขึ้น เฉกเช่นเดียวกับผู้ที่ใช้ร่างกายมนุษย์อย่างสิ้นเปลืองและ

เผาผลาญพลังชีวิตไปอย่างรวดเร็วก็จะมีอายุขัยที่สั้นกว่าผู้ที่ดูแลรักษาตนเองอย่างสม่ำเสมอ การอยู่ร่วมกับ
 ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเข้าใจและเหมาะสมเท่าที่จำเป็นจะทำให้เราสามารถพึ่งพาธรรมชาติและ
 สิ่งแวดล้อมได้ยั่งยืนขึ้น ดังเช่นคำกล่าวของมหาตมะ คานธี “ทรัพยากรธรรมชาติมีเพียงพอสำหรับคนทุกคน
 บนโลก แต่ไม่เพียงพอสำหรับคนโลกเพียงคนเดียว”

การยึดค่านิยมมนุษยนิยมนี้จะวางมนุษย์ไว้ในศูนย์กลางของทุกสิ่ง เพราะมนุษย์คือแก่นสารหลัก
 และหัวใจของการกระทำใด ๆ ทั้งสิ้น ดังนั้น จะมีการตั้งโจทย์และใช้หลักคิดว่า มนุษย์จะได้อะไร
 ถูกผลกระทบอย่างไรบ้าง กับการกำหนดแผนงาน โครงการ นโยบาย หรือมาตรการต่าง ๆ เช่น ถ้าจะร่าง
 กฎหมายใดย่อมต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของคน และผลกระทบจากกฎหมายต่อคน โดยให้ความสำคัญกับ
 ความสะดวกในการทำงานของหน่วยงานเป็นรอง หรือการกำหนดนโยบายสาธารณะด้านการพัฒนาจูงเน้น
 ผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนมากกว่าการขยายผลงานของรัฐบาลหรือหน่วยงานราชการ เป็นต้น

๘) การเข้าถึงและเคารพค่านิยมสากลต่าง ๆ (Universal values)

โลกในยุคโลกาภิวัตน์เส้นแบ่งระหว่างขอบเขตของประเทศต่าง ๆ ค่อย ๆ เลือนหายไป ทั้งโลก
 ได้ก้าวมาสู่ความเป็นสากลและความเป็นหนึ่งเดียวกันมากขึ้น ดังนั้นประเทศไทยและคนไทยในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่ง
 ของสังคมโลก จึงต้องทำความเข้าใจและตระหนักถึงค่านิยมและสิ่งที่ประเทศอื่น ๆ ในระดับสากลที่เข้าให้การ
 ยอมรับและยึดถือกัน โดยถือว่าเป็นกติกาสากลหรือหลักที่นานาประเทศทั่วโลกถือปฏิบัติร่วมกันสะท้อน
 ค่านิยมสากลที่ประเทศต่างๆให้ความสำคัญในโลกยุคใหม่ โดยเมื่อพิจารณาจากกฎหมายระหว่างประเทศ
 ฉบับสำคัญ ๆ และมีกระแสเรียกร้องให้รัฐบาลทั่วโลกให้ความสำคัญและนำค่านิยมไปสู่การปฏิบัติ เช่น

- ค่านิยมประชาธิปไตย ที่ให้ความสำคัญต่อการเคารพลิทธิ การใช้สิทธิ การใช้เสรีภาพในการ
 แสดงความคิดเห็น หลักนิติธรรม การมีส่วนร่วมของประชาชน บทบาทภาคประชาสังคม
- ค่านิยมต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน ดังที่ได้ระบุในอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้าน
 การทุจริต (UN Convention Against Corruption) ได้แก่ ความโปร่งใส การตรวจสอบได้ หลักธรรมาภิบาล
- ค่านิยมสิทธิมนุษยชน ได้แก่ การค้ำชู การปกป้องสิทธิเด็ก (UN Convention on the Rights
 of the Child) สิทธิผู้พิการ อารยสถาปัตย์ การให้ความสำคัญต่อการจัดการเลือกปฏิบัติและการสร้างโอกาส
 ที่เท่าเทียมของสตรีใน (CEDAW: UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination
 Against Women)

- ค่านิยมในการปกป้องและรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ การคำนึงถึงภาวะ
 โลกร้อน การเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศ การลดปริมาณคาร์บอนในอากาศ ความหลากหลายทางชีวภาพ

- ค่านิยมด้านทรัพย์สินและสิทธิทางปัญญา (Intellectual property rights) ที่เคารพลิทธิของ
 ผู้ที่คิดค้นสิ่งประดิษฐ์ และงานสร้างสรรค์ที่ต้องใช้ปัญญา เช่น วรรณกรรม ผลงานวิจัย บทเพลง ภาพยนตร์
 งานออกแบบต่าง ๆ เป็นต้น โดยไม่ฉกฉวยหรือสนับสนุนให้นำผลงานหรือความคิดของผู้อื่นมาลอกเลียนเป็น
 ของตนเองโดยไม่กล่าวถึงที่มา ซึ่งเป็นการแอบอ้าง ขโมยผลงาน เอาเปรียบผู้สร้างสรรค์ต้นทาง และทำลาย
 แรงบันดาลใจเพื่อสร้างสรรค์ของมนุษย์

ในโลกยุคใหม่ สังคมไทยจำเป็นต้องเชื่อมโยงกับประชาคมโลก ในภูมิภาคเองเราจะก้าวสู่ประชาคม
 อาเซียนในเร็ววันนี้ ความจำเป็นที่คนไทยต้องเตรียมพร้อมเพื่ออยู่ร่วมกับเวทีนอกประเทศอย่างมีคุณภาพ
 ประสิทธิภาพ และสง่างาม ย่อมหมายถึงการเข้าใจและเข้าถึงค่านิยมสากลต่าง ๆ ที่ได้กล่าวไปแล้ว

นอกจากคนไทยต้องพัฒนาทักษะทางภาษา เช่น ภาษาอังกฤษ และภาษาของสมาชิกประเทศ
 AEC และภาษาจีนแล้ว เรายังต้องมีคุณค่า ค่านิยม ที่ไม่สวนทางกับมาตรฐานทางค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรม
 ที่ระดับสากลยึดถือ ดังนั้น ความเข้าใจศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นจะสกัดกั้นไม่ให้เกิดการค้ำชู

หรือไม่เพียงใดและทนต่อการล่วงละเมิดมนุษย์กันเอง ในกรณีที่เป็นผู้ประกอบการก็จะไม่ขูดรีดเอาเปรียบแรงงาน โดยเฉพาะแรงงานต่างชาติเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย รวมทั้งไม่ให้นมนุษย์อื่นอยู่ในสภาพที่ย่ำแย่ขาดมาตรฐาน เดกเช่นการปฏิบัติต่อผู้ใช้แรงงานในหลาย ๆ กรณี การใช้ความรุนแรงหรือการล่วงละเมิดต่อสตรีและเด็กจะเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับไม่ได้ ถ้าประชาชนได้รับการปลูกฝังค่านิยมสากลเหล่านี้ จนกลายเป็นปกติวิสัยที่จะไม่มีพฤติกรรมต่าง ๆ ในการกระทำความรุนแรงหรือละเมิดผู้อื่น

๙) รักความเป็นไทย

การรักความเป็นไทย เป็นการความรักและภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไทย ได้แก่ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี อักษรศาสตร์ ศิลปะ และจารีตประเพณี การมีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ตงงามของไทย สิ่งเหล่านี้เป็นความพิเศษและเอกลักษณ์ที่ทำให้ชาติไทยโดดเด่นและแตกต่างจากชาติอื่น ๆ เพราะเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองมาอย่างยาวนาน ความเป็นไทยจึงมีคุณค่าและมีศักดิ์ศรีที่สมควรได้รับการยอมรับนับถือจากนานาประเทศ

จุดร่วมแห่งความเป็นไทยที่เหมือนกันก่อให้เกิดอัตลักษณ์ร่วมกันของคนในสังคม ซึ่งเป็นขอบเขตพื้นที่ทางสังคมที่ชัดเจนซึ่งตนเองมีความเป็นเจ้าของร่วมกับคนอื่น ๆ ความรู้สึกเกี่ยวกับชาติโดยถือว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนี ทำให้เกิดความรู้สึกของการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่มีความแปลกแยก เพราะตนเองเป็นสมาชิกของสังคมที่เรียกตัวเองว่า “คนไทย” เป็นการสร้างสำนึกของคนในประเทศว่าเป็นคนไทย และเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยเช่นเดียวกับคนไทยอื่น ๆ ที่อยู่ในชาติเดียวกัน เป็นคนกลุ่มเดียวกัน ต้องร่วมทุกข์ร่วมสุขหรือประสบชะตากรรมร่วมกัน เกิดเป็นความรักความผูกพันต่อคนไทยคนอื่น ๆ ในฐานะเพื่อนร่วมสังคม

การรักความเป็นไทย ยังรวมไปถึงการมีอุดมการณ์แห่งชาติร่วมกันของคนในชาติ ซึ่งประเทศไทยได้มีการรณรงค์ให้ยึดมั่นในอุดมการณ์แห่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มาเป็นเวลายาวนาน ดังนั้น การรักความเป็นไทยจึงทำให้คนไทยมีอุดมการณ์หรือการให้คุณค่าต่อบางสิ่งบางอย่างร่วมกัน เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจหรือสิ่งยึดเหนี่ยวเพื่อสร้างความผูกพันร่วมกันระหว่างคนในชาติ ส่งผลให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นคนชาติเดียวกัน เกิดในแผ่นดินเดียวกัน

การรักความเป็นไทยจึงทำให้เกิดความรักต่อส่วนรวมหรือความรักชาติ เพราะเมื่อเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของหรือเป็นส่วนหนึ่งของชาติหรือของสังคมแล้ว ย่อมไม่ต้องการให้สังคมเสื่อมถอยหรือถูกทำลาย แต่ต้องการให้สังคมเจริญก้าวหน้า ซึ่งในอดีตได้มีการใช้ค่านิยม “ความรักชาติ” เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของชาติ โดยหลวงวิจิตรวาทการ (อ้างใน สายชล สัตยานุรักษ์, ๒๕๕๕) ได้วิเคราะห์ปัญหาของประเทศไทยในขณะนั้นว่า “...โรคต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นในประเทศไทย โรคทุจริต โรคกอบโกยหาความมั่งคั่ง โดยมีต้องคำนึงว่าราษฎรจะอดตาย โรคฉ้อราษฎร์บังหลวง โรคเห็นแก่ตัว มุ่งแต่แสวงหาความเป็นเศรษฐกิจและพร้อมที่จะปล่อยให้คนยากจนตายไป โรคเหล่านี้เกิดขึ้นในสมัยที่เราถูกสอนให้ลืมชาติทั้งสิ้น” และแนวทางแก้ไขของรัฐบาลในขณะนั้นได้ใช้วิธีการ “สร้างลัทธิถือชาติให้ฝังเข้าในจิตใจของคน ให้คนถือเหมือนศาสนา” (หลวงวิจิตรวาทการ, เพิ่งอ้าง) ด้วยการสร้างความรู้สึกเป็นคนไทยที่รักชาติไทย และทำให้คนไทยรู้สึกว่าตนเองมีส่วนได้เสียกับความสำเร็จและความล้มเหลวของชาติ และดำรงชีวิตอย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรีในสายตาของชาติอื่น สามารถเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างได้เพื่อชาติ นึกถึงผลประโยชน์ส่วนตัวน้อยลงและคำนึงถึงผลประโยชน์ของชาติเป็นหลัก

การรักความเป็นไทยจึงเป็นความรู้สึกเกี่ยวกับชาติ เป็นความรู้สึกร่วมกันว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกของชาติไทย เรียกตัวเองว่า “คนไทย” รักและภาคภูมิใจ พร้อมทั้งจะแสดงออกในฐานะที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย เช่น ส่งเสริมและชื่นชมวิถีไทย แสดงกิริยาแบบไทย ภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศ รู้สึกว่าชาติไทยโดดเด่นและมีเอกลักษณ์บางอย่างที่น่าชื่นชม และมีความรักและหวงแหนความเป็นชาติเห็นแก่ส่วนรวมของชาติ โดยไม่ยอมให้ใครย่ำยีหรือทำลาย

การตัดสินใจในการทำเรื่องใดก็จะมีพื้นฐานจากการรักชาติ เช่น การอนุรักษ์โบราณสถานที่มีพื้นฐานของความรักชาติ รักความเป็นไทย รู้สึกภูมิใจในมรดกของชาติ ต้องการทะนุบำรุงรักษา ไม่ยอมให้ใครมาทำลายมรดกของชาติ ประารถนาเป็นส่วนหนึ่งของงานอนุรักษ์ สามารถเสียสละร่างกายหรือทุนทรัพย์เพื่อศึกษาวิจัยค้นคว้าในงานที่เกี่ยวข้องกับ การรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชาตินั้นมีความสำคัญมาก เพราะจะทำให้เกิดความรู้สึกผูกพันทำให้สังคมอยู่รอดได้ในระยะยาว ไม่ทำลายหรือขายชาติ ต้องการให้ชาติไทยมีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาชาติ

การส่งเสริมความเป็นไทยจึงมิใช่เป็นการรณรงค์ให้คลั่งชาติ หรือระดมการยกย่องทุกอย่างที่เป็นไทย แต่เป็นการเสริมสร้างความตระหนักรู้และความผูกพันต่อสิ่งที่ตั้งงามในวัฒนธรรมและสังคมไทยทำให้เกิดความรัก ภาคภูมิใจ และห่วงแหนในสิ่งที่ตั้งงามของสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งจะเป็นกำลังใจและแรงบันดาลใจให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีเป้าหมาย มีความสุข และไม่เกิดความแปลกแยกกัน (Alienation) ทั้งนี้ทั้งนั้น การจรรโลงความเป็นไทยทั้งในเชิงสัญลักษณ์และอัตลักษณ์นั้นควรต้องตั้งอยู่บนหลักของเหตุและผล โดยมีคำอธิบายถึงคุณค่าและความสำคัญของความตั้งงามในความเป็นไทย โดยไม่ตกเข้าสู่กับดักทางความคิดและปฏิบัติที่อ้างว่า ทุกอย่างที่เป็นไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันมีความพิเศษและวิเศษทั้งหมด นอกจากนี้แล้วความเป็นไทยสมควรจะเป็นข้ออ้างที่จะทำให้ลบล้างดูหมิ่นหรือปฏิเสธอะไรอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เป็นไทยอีกด้วย

ส่วนที่ ๓ การพัฒนา “คน” เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

พื้นฐานทางความคิดในการจัดทำวาระการพัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมเพื่อการปฏิรูปประเทศ เป็นวิธีคิดที่ให้ความสำคัญต่อ “คน” โดยมองว่าคนเป็นศูนย์กลางและเป็นเป้าหมายในการปฏิรูปประเทศ เพราะคนมีศักยภาพ สามารถพัฒนาตนเอง และเป็นผู้ขับเคลื่อนสังคมต่อไป ดังที่ปรากฏในประวัติศาสตร์และพัฒนาการของสังคมมนุษย์ที่มนุษย์มีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลักดันและผู้เหนี่ยวรั้งการพัฒนา วิธีการมองโลกเช่นนี้เป็นแกนกลางของหลักปรัชญามนุษยนิยมและหลักพุทธศาสนา ที่มองว่าสิ่งทั้งหลายล้วนเกิดจากเจตจำนงและการกระทำของตัวเอง การกำหนดเป้าหมายและวิธีการในวาระการพัฒนา ระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมได้ใช้มุมมองที่สอดคล้องกับทัศนะของหลักปรัชญามนุษยนิยมและหลักพุทธศาสนา เพื่อการพัฒนา “คน” ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

๓.๑ การพัฒนาตามแนวคิดมนุษยนิยม: คนคือศูนย์กลางของการพัฒนา

ปรัชญามนุษยนิยมมองว่าธรรมชาติของมนุษย์มีความพิเศษที่มีความแตกต่างจากสัตว์ประเภทอื่น ๆ เพราะมนุษย์มีสติปัญญา อารมณ์ ความรู้สึก และความสามารถในการคิด การใช้เหตุผล ตลอดจนการใช้ภาษาที่มีความซับซ้อนกว่าระดับของสัญชาตญาณของสัตว์ พฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์จึงไม่ได้ถูกกำหนดด้วยปัจจัยสิ่งเร้าจากภายนอก แต่เป็นผลจากความสามารถและการกระทำจากภายในตัวมนุษย์เอง เมื่อมนุษย์มีความแตกต่างเช่นนี้ ความต้องการของมนุษย์จึงมีความสลับซับซ้อน ดังที่ Abraham Maslow ได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์ (Theory of Human Motivation) เมื่อปี ๑๙๔๓ โดยวิเคราะห์เกี่ยวกับมนุษย์ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีความต้องการ โดยเป้าหมายของมนุษย์แต่ละคนจะต้องพยายามบรรลุความต้องการของตนในแต่ละระดับ ซึ่งระดับความต้องการของมนุษย์ประกอบด้วย ขั้นที่ ๑ ความต้องการทางกาย (Physiological Needs) คือความต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ขั้นที่ ๒ ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety and Security Needs) คือความต้องการที่จะมีชีวิต ที่มั่นคง ปลอดภัย ไม่รู้สึกถึงการคุกคาม ขั้นที่ ๓ ความต้องการความรักและการเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม (Love and Belonging Needs) มนุษย์เมื่อเข้าไปอยู่ในกลุ่มใดก็ต้องการให้ตนเป็นที่รักและยอมรับในกลุ่มที่ตนอยู่ เกิดความรู้สึกอบอุ่นมั่นคงในสัมพันธภาพ ขั้นที่ ๔ ความต้องการได้รับการยกย่องจากผู้อื่น (Self-Esteem Needs) ความต้องการในขั้นนี้ถ้าได้รับจะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง รู้สึกถึงคุณค่าของตนเอง และขั้นที่ ๕ ความต้องการในการเข้าใจและรู้จักตนเอง (Self-Actualization Needs) เป็นความต้องการในระดับสูงสุดของมนุษย์ ที่มนุษย์ต้องการบรรลุศักยภาพหรือความสมบูรณ์ของตนเอง มีความเข้าใจในตนเองอย่างแท้จริง

มุมมองในเชิงมนุษยนิยมนี้จึงให้ความสำคัญต่อมนุษย์ในฐานะที่มนุษย์เป็นปัจเจกบุคคลที่มีศักยภาพในการพัฒนาหรือความสามารถในการเรียนรู้ ในฐานะสมาชิกของสังคมมนุษย์ด้วยกัน และในฐานะที่เป็นสิ่งมีชีวิตซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อม ดังนั้นความเป็นมนุษย์จึงประกอบด้วยมิติที่หลากหลาย ไม่ใช่เฉพาะการอยู่รอดทางกายภาพเท่านั้น แต่หมายถึงความเป็นมนุษย์ที่อยู่ในระดับที่สูงขึ้นกว่าระดับความต้องการพื้นฐาน

ตัวอย่างของความเป็นมนุษย์ เช่น การแสวงหาคคุณค่าและความหมายของชีวิต การใฝ่รู้และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การใช้เหตุและผลในความคิดและการตัดสินใจ การแสวงหาและสร้างสรรค์ในเชิงสุนทรีย์ การใช้ความคิดเชิงลึกและเชิงตรรกะเพื่อค้นหาความเป็นจริงในมิติต่างๆ การมีจิตสำนึกในเชิงบวกต่อเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการมีคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งถือเป็นหลักการและอุดมการณ์ที่ช่วยกำกับความประพฤติ

ของมนุษย์ มุ่งเน้นการกระทำดี ความชอบธรรมและความถูกต้อง ช่วยการตัดสินใจในเชิงความดีสูงสุด และช่วยส่งเสริมการกระทำหรือจุดมุ่งหมายให้เป็นไปตามแนวทางที่ถูกต้อง (จรี วิจิตรวาทการ, ในการบรรยายบัณฑิตกับคุณค่าความเป็นมนุษย์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์)

การพัฒนา “คน” ในแนวทางมนุษย์นิยมนี้ เห็นว่าเมื่อมนุษย์สามารถเรียนรู้ได้ จึงเป็นผู้ที่มีเหตุผลสามารถได้รับการขัดเกลา ตัดสินใจเลือกวิถีชีวิตของตนเองได้ ถ้ามีอิสระเพียงพอ และมีบรรยากาศที่เอื้ออำนวย ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพและพัฒนาไปสู่ทิศทางที่เหมาะสมกับ ความสามารถของแต่ละบุคคล เมื่อความมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์ที่มีศักยภาพ คือ ความพยายามปรับปรุงตนเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แล้ว การพัฒนา “คน” ก็คือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่มนุษย์ เพื่อให้มนุษย์บรรลุศักยภาพของตนเอง โดยเน้นพัฒนาคนแต่ละคน หากคนแต่ละคนมีการพัฒนา สังคมก็จะพัฒนาไปด้วยการมองในลักษณะนี้ “คน” จึงเป็นเป้าหมายของการพัฒนา

๓.๒ ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามแนวพุทธศาสนา

พุทธศาสนาเป็นระบบปรัชญาที่ว่าด้วยเรื่องชีวิตของมนุษย์ วิถีทางการดำเนินชีวิตของมนุษย์ การแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตเพื่อความพ้นทุกข์และเพื่อความสมบูรณ์ในชีวิตของมนุษย์ การศึกษาแนวคิดเรื่องการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามแนวพุทธศาสนาจะช่วยให้เกิดความเข้าใจรากฐานและแก่นของความคิดในการพัฒนา “คน” ที่ให้ความสำคัญต่อการมีธรรมะหรือคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์

ความหมายสำคัญของความเป็นมนุษย์ คือ ผู้มีจิตใจสูง (สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (ม.ป.ป), พุทธทาสภิกขุ, ๒๕๒๑) คือ สัตว์ประเสริฐ เป็นผู้รู้จักดำเนินชีวิตที่ดีงาม เพราะสิ่งที่ทำให้มนุษย์พิเศษกว่าสัตว์อื่น ๆ คือการศึกษา เรียนรู้ ผักผ่อนและพัฒนา ดังนั้น มนุษย์ที่ฝึก ศึกษาหรือพัฒนาแล้ว จึงเป็นสัตว์ที่ประเสริฐ (พระพรหมคุณาภรณ์, ๒๕๕๓) มนุษย์จึงมีปัญญาสูงกว่าสัตว์เดรัจฉาน รู้จักเปรียบเทียบในความคิด ความชั่ว รู้จักสิ่งที่ไม่ควรทำไม่ควรทำ รู้จักละอาย รู้จักเกรง รู้จักปรับปรุงสร้างสรรค์ที่เรียกว่าวัฒนธรรม อารยธรรม ศาสนา เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงว่ามนุษย์มีปัญญา ที่ทำให้มนุษย์มีคุณสมบัติที่แตกต่างจากสัตว์ (๑๐๐ คำสอนสมเด็จพระสังฆราช)

เมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์ ความแตกต่างของมนุษย์กับสัตว์อยู่ที่สัตว์ไม่รู้จักการใช้เหตุผล ไม่มีปัญญาเท่าเทียมกับมนุษย์ สัตว์จะดำรงชีวิตส่วนใหญ่ด้วยสัญชาตญาณ แต่ไม่รู้ผิดชอบชั่วดี ไม่รู้ว่าการเบียดเบียนส่งผลเสียอย่างไร เพราะต้องเอาตัวรอดเพื่อดำรงชีวิตอยู่ แต่มนุษย์ถูกขัดเกลาและปลูกฝังให้มีคุณธรรม มีสติปัญญา ด้วยคุณสมบัติด้านปัญญาารู้ผิดชอบเช่นนี้จึงทำให้มนุษย์มีคุณค่า กล่าวคือ คุณค่าของความเป็นมนุษย์คือ “*ความไม่เป็นสัตว์*” (สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก, ม.ป.ป.)

นอกจากนี้ตามหลักพุทธศาสนายังได้กล่าวว่า การได้เกิดมาเป็นมนุษย์นั้นเป็นของยาก เพราะต้องสั่งสมคุณความดีเป็นเวลานาน ดังนั้น การเป็นมนุษย์จึงมีค่าอย่างยิ่ง ควรแก่การรักษา ซึ่งสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (ม.ป.ป) ได้เปรียบเทียบว่า “ดังได้เพชรน้ำงามเม็ดใหญ่หากามีได้ไว้ในมือ” มนุษย์จึงจำเป็นต้องถนอมรักษาคุณค่าของตนเองประดุจการรักษาเพชรน้ำงาม ด้วยการรักษาคุณสมบัติของความเป็นมนุษย์ไว้ให้สมบูรณ์ ซึ่งการรักษาคุณค่าของความเป็นมนุษย์ไว้ให้สมบูรณ์ ไม่ใช่การรักษาชีวิตให้ยืนยาวเท่านั้น แต่ต้องรักษาความเป็นมนุษย์ไว้ไม่ให้สูญหายไปด้วย

นอกจากความแตกต่างระหว่างมนุษย์และสัตว์แล้ว พุทธทาสภิกขุ (อ้างในมูลนิธิจดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญโญ, ๒๕๕๕) ได้แสดงทัศนะว่าคนกับมนุษย์ก็มีความแตกต่างกัน คนทุกคนเมื่อเกิดมาต่างก็เป็นคนเหมือนกัน กล่าวคือ มีลักษณะที่บ่งบอกว่าเป็นคน กำเนิดในเผ่าพันธุ์ของคน แต่การเป็นมนุษย์นั้น คนจะต้องมีการศึกษาอบรมให้มาก ด้วยการยกระดับจิตใจด้วยธรรม มนุษย์จึงหมายถึง ผู้มีจิตใจสูง ถ้าจิตใจต่ำหรือยังไหล

ไปในทางที่ต่ำก็ถือว่าไม่เป็นมนุษย์ เป็นแต่เพียงคนเท่านั้น (พุทธทาสภิกขุ, อ่างโนมุลนิจติจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญญา) ส่วนผู้มีจิตใจสูง จะปรากฏสภาวะใจสะอาด ใจสว่าง ใจสงบ ด้วยคุณธรรมที่ประพฤติปฏิบัติ ดังที่ได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ เพราะ

“เป็นมนุษย์ เป็นได้ เพราะใจสูง
ถ้าใจต่ำ เป็นได้ แต่เพียงคน
ใจสะอาด ใจสว่าง ใจสงบ
เพราะทำถูก พูดถูก ทุกเวลา
ใจสกปรก มีดมัว และร้อนเร่า
เพราะพูดผิด ทำผิด จิตประวิง
คิดดูเถิด ถ้าใครไม่ยอมตก
ให้ใจสูง เสียได้ ก่อนตัวตาย

เหมือนหนึ่งยุง มีดี ที่แววชน
ย่อมเสียที ที่ตน ได้เกิดมา
ถ้ามีครบ ควรเรียก มนุสสา
เปรมปรีดา คินวัน สุขสันต์จริง
ใครมีเข้า ควรเรียก ว่าผีสิง
แต่ในสิ่ง นำตัว กลั้วอบาย
จงรีบยก ใจตน รีบชวนขวย
ก็สมหมาย ที่เกิดมา อย่าเชื่อนอเยย”

ความเป็นมนุษย์จึงเป็นบ่อเกิดของความถูกต้องทั้งหมด ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นเพราะคนขาดการศึกษา และอบรมเรื่องความเป็นมนุษย์ จึงมีความเห็นแก่ตัวและเอาเปรียบผู้อื่น ดังนั้น การแก้ไขปัญหาคือทำให้คน “ละสัญชาตญาณอย่างสัตว์ แล้วมีความนึกคิดอย่างมนุษย์” หรือมีมนุษยธรรม ซึ่งท่านแปลว่า “ธรรมสำหรับ ทำความเป็นมนุษย์” ดังนั้น “การบังคับตนเองยอมนำมาซึ่งความมีใจสูง อันเป็นความหมายของความเป็นมนุษย์ ที่ถูกต้อง” (พุทธทาสภิกขุ, ๒๕๒๑)

ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์หรือความเป็นมนุษย์ที่เต็ม “เป็นจุดหมายปลายทาง เป็นวัตถุประสงค์ เป็นสิ่งที่ดีที่สุดในมนุษย์ควรจะได้รับ” การเป็นมนุษย์ ที่เต็มจึงเป็นเป้าหมายของชีวิตและเป็นคำตอบของคำถามที่ว่า มนุษย์เกิดมาทำไมและควรจะได้อะไร ทั้งนี้ การมีอำนาจ ชื่อเสียง เกียรติยศ มิตรสหาย และเงินทอง ไม่ได้ทำให้เป็นมนุษย์ที่เต็ม แต่การทำตนให้มีธรรมะจะทำให้มนุษย์มีความเต็ม และช่วยให้หลุดรอดหรือก้าวพ้น จากปัญหาหรือความทุกข์

ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ หมายถึง การที่มนุษย์รู้จักใช้สติปัญญารักษาคณะธรรมต่างๆไว้ในการดำเนินชีวิตให้ดีที่สุด เพราะคุณธรรมของมนุษย์ก็คือคุณสมบัติที่ทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ (สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก, ม.ป.ป.) การประกอบด้วยคุณธรรมจึงเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ ซึ่งพุทธทาสภิกขุ (อ่างแล้ว) เน้นว่า มนุษย์จึงต้องประกอบด้วยธรรม มิฉะนั้นจะต้องสูญเสียความเป็นมนุษย์ไป ส่วนผู้ที่ไม่ประกอบด้วยธรรม ก็ต้องประกอบด้วยอธรรม และจะต้องเป็นอมมนุษย์ในร่างของมนุษย์ และท่านได้ตั้งคำถามถึงการดำรงอยู่ของสังคมว่า “โลกนี้จะเป็นอย่างไร หากเป็นโลก ที่ประกอบอยู่ด้วยอมมนุษย์ในร่างของมนุษย์ เต็มไปทั้งโลก” (พุทธทาสภิกขุ, อ่างแล้ว)

การที่จะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจสูงและเป็นผู้ที่บริบูรณ์ด้วยคุณธรรม ซึ่งตามหลักพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหมวดธรรมต่างๆ สำหรับพัฒนาความเป็นมนุษย์ เช่น การมีสุจริตทั้ง ๓ (กายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต) สัมปยุตธรรม (ธรรมของคนดี) ศีล ๕ (การงดเว้นความประพฤติก่อให้เกิดการเบียดเบียน) ธรรม ๕ (ธรรมที่พึงกระทำ) พรหมวิหาร ๔ (ธรรมของผู้ประเสริฐ) สังฆวัตต ๔ (หลักการสงเคราะห์หมู่ชน) ฆราวาส ๔ (หลักธรรมแห่งฆราวาสที่ดี) เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ๒๕๕๓)

ในการพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้น มนุษย์ต้องฝึกฝน พัฒนา ด้วยการศึกษา เรียนรู้และปฏิบัติ ซึ่งในทัศนะทางพุทธศาสนา เห็นว่ามนุษย์นั้นมีศักยภาพ มีความสามารถในการฝึกฝนและพัฒนาตนเองได้ และมนุษย์เมื่อฝึกแล้วจึงจะประเสริฐ (พระมหาพยุศักดิ์, ๒๕๕๔) โดยกระบวนการฝึกฝนเพื่อพัฒนา “คน” ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักพุทธศาสนามีระบบการพัฒนาคนมนุษย์ เรียกว่า “ไตรสิกขา” หรือ หลักการฝึกฝน ศึกษา เรียนรู้เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ได้แก่ ๑) ฝึกฝนพัฒนาด้านความประพฤติทางกายและวาจา (ศีล) ๒) ฝึกฝนพัฒนาด้านจิตใจ (สมาธิ) และ ๓) ฝึกฝนพัฒนาด้านปัญญา (พุทธทาสภิกขุ, อ่างแล้ว)

การพัฒนาคนตามหลักพุทธศาสนาจึงต้องทำให้คนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ด้วยการฝึกฝนคนตามหลัก ไตรสิกขา หรือศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งหลักการทั้ง ๓ ด้านนี้เป็นองค์ประกอบของการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งมีความสัมพันธ์อาศัยกันและส่งผลต่อกัน เป็นปัจจัยแก่กันในกระบวนการพัฒนา “คน” ได้แก่

๑) การพัฒนาพฤติกรรม (Moral Development) ศึกษาอบรมการมีระเบียบวินัย การเลี้ยงชีพสุจริต วัฏปฏิบัติในการผลิตและบริโภค ที่เกื้อกูลและแบ่งปัน อยู่ร่วมกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทั้งสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือ เพื่อนมนุษย์ อย่างสร้างสรรค์และไม่เบียดเบียนกัน

๒) การพัฒนาจิตและอารมณ์ (Emotional/Psychological Development) ศึกษาอบรมการปลูกฝัง คุณธรรม ทำจิตใจให้เจริญงอกงามขึ้นในความดีงาม เบิกบาน ผ่องใส สงบสุข มีเจตจำนงที่เป็นกุศล จิตใจดี มีคุณภาพ ประกอบด้วย สติและสมาธิ หนักแน่นเข้มแข็ง จิตมีความพอใจและมีความสุข

๓) การพัฒนาปัญญา (Cognitive/Intellectual Development) ศึกษาอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจตามความเป็นจริง รู้เท่าทันความเป็นไปตามระบบของเหตุและปัจจัยที่จะทำให้สามารถแก้ปัญหา ตามเหตุผลที่รู้เท่าทันโลกและชีวิต มีทัศนคติค่านิยมที่ถูกต้อง สามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์ จนสามารถไปสู่การ หลุดพ้นจากปัญหาทั้งปวง ซึ่งการพัฒนาปัญญานี้จะเป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดการพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมควบคู่ กันไป (พระพรหมคุณาภรณ์, ๒๕๓๙)

๓.๓ ค่านิยมและจิตสำนึก: กลไกกำกับพฤติกรรมมนุษย์

กลไกพื้นฐานของสังคมในการกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ ว่าการที่คนในสังคมจะมีพฤติกรรมทำ หรือไม่ทำอะไรขึ้นอยู่กับกลไกแต่ละระดับที่มีพลังกำหนดและกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ โดยใช้ตัวแบบบันได สามขั้น ได้แก่ (จรี วิจิตรวาทการ, ๒๕๕๖)

ขั้นที่ ๑ ขั้นพื้นฐาน เป็นขั้นที่ใช้กฎเกณฑ์ กติกา คำสั่ง การบังคับด้วยอำนาจ กำหนดให้ทำหรือไม่ทำ หากไม่ทำตาม ก็จะมีผลในการลงโทษหรือหากทำตามก็มีข้อกำหนดให้ได้รับรางวัล การปฏิบัติตามคำสั่งในขั้นนี้ จึงเกิดจากการกลัวที่จะถูกลงโทษ แต่ก็ไม่มีสิ่งใดรับประกันว่า หากไม่มีผู้บังคับตามคำสั่ง หรือหากมีการเปลี่ยน พื้นที่จากสังคมหนึ่งไปอีกสังคมหนึ่ง พฤติกรรมจะมีความคงเส้นคงวา เพราะการกระทำของบุคคลที่อยู่ในขั้นนี้ จะขึ้นอยู่กับคำสั่งอยู่ของคำสั่งและอำนาจที่เหนือกว่า หากเงื่อนไขในขั้นนี้หมดไป บุคคลก็ไม่จำเป็นต้อง ปฏิบัติดังเช่นที่เคยปฏิบัติมาก่อน โดยจรี (เพ็งอ้าง) ได้ยกตัวอย่างว่า ในบางประเทศที่มีการลงโทษอย่างรุนแรง หากมีการทิ้งขยะในที่สาธารณะ ผู้คนในประเทศนั้นต่างก็ระมัดระวังเพราะไม่ต้องการถูกลงโทษด้วยการปรับ เป็นเงินจำนวนมาก แต่เมื่อมีโอกาสเดินทางท่องเที่ยวมายังอีกประเทศหนึ่ง กลับไม่สนใจที่จะทิ้งขยะให้เป็นที่เป็นทาง เพราะประเทศนั้นไม่ได้บังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง และผู้คนในประเทศนั้นก็ไม่ได้ให้ความสำคัญ หรือใส่ใจต่อพฤติกรรมทิ้งขยะ เป็นต้น

ขั้นที่ ๒ ขั้นที่ค่านิยมและวิถีปฏิบัติของสังคมมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของคนในสังคม เนื่องจาก ค่านิยมเป็นผลผลิตของสังคมที่เป็นการกำหนดว่า คนในสังคมนั้นๆถือเอาว่าอะไรที่สำคัญ อะไรไม่สำคัญ ผู้คน ในสังคมจึงปฏิบัติตามข้อกำหนดของสังคม เนื่องจากเหตุผลสองประการ ประการหนึ่งคือเห็นว่าถูกต้อง เพราะ ได้รับการชี้แนะวิธีการปฏิบัติจนคุ้นเคยและเคยชินเป็นวิถีชีวิตปกติของตนเอง หากไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของ สังคมก็จะรู้สึกแปลกแยกแตกต่าง ประการที่สอง โดยธรรมชาติของมนุษย์ต้องการการยอมรับจากกลุ่ม ดังนั้น การปฏิบัติตามเงื่อนไขของกลุ่ม ซึ่งแม้ว่าจะไม่ใช่คำสั่งหรือเป็นกติกาที่เป็นทางการซึ่งมีบทลงโทษหากมีการ ละเมิด แต่อาจจะมีบทลงโทษทางสังคม (Social Sanction) ที่ทำให้สมาชิกในสังคมที่มีพฤติกรรมไม่สอดคล้อง กับค่านิยม วัฒนธรรม และประเพณีของสังคมถูกกีดกันหรือได้รับการปฏิบัติที่เป็นผลจากการไม่ยอมรับจากคน ในสังคม เช่น ในสังคมไทยถือว่าการกตัญญูรู้คุณบุพการีด้วยการดูแลเลี้ยงดูท่านเมื่อท่านแก่เฒ่าเป็นสิ่งที่ถูก

ทุกคนต้องกระทำ ดังนั้นหากมีผู้ที่ทอดทิ้งพ่อแม่ ปฏิเสธการดูแลพ่อแม่ ก็จะถูกประณาม ซึ่งแม้ไม่ไม่ประณาม ซึ่งหน้าก็จะนิทาหลังโดยผู้คนในสังคมที่ทราบเรื่องราว โดยเห็นว่าเป็นคนเนรคุณ ขาดความกตัญญูต่อผู้ที่เลี้ยงดูมาตั้งแต่เล็กจนเติบโตใหญ่ ในขณะที่บางประเทศเห็นว่าการเลี้ยงดูบุตรเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่ต้องกระทำอยู่แล้ว เมื่อเติบโตขึ้นหากบุตรไม่ได้เลี้ยงดูเพื่อตอบแทนก็ไม่ใช่เรื่องใหญ่ หรือถือว่าเป็นสิทธิโดยชอบธรรมของบุตรที่เลือกว่าจะดูแลพ่อแม่เมื่อแก่เฒ่าหรือไม่ หรือในบางประเทศก็กำหนดให้เป็นกฎหมายและมีบทลงโทษหากบุตรไม่ดูแลพ่อแม่ เป็นต้น

ขั้นที่ ๓ ขั้นที่จิตสำนึกของมนุษย์เป็นตัวกำกับพฤติกรรม จิตสำนึกแห่งความดีงาม (Conscience) หรือคุณธรรมประจำใจ หรือมโนธรรมของมนุษย์ เป็นกลไกกำกับพฤติกรรมของมนุษย์จากภายใน เพราะมนุษย์มีศักยภาพสามารถแยกแยะได้ว่า อะไรผิด อะไรถูก อะไรดี อะไรชั่ว โดยคิดพิจารณาตามระบบเหตุและผล นึกถึงผลกระทบของการตัดสินใจของตนเองที่เกิดขึ้นต่อส่วนรวม หรือกระทบต่อคุณธรรมประจำใจในข้ออื่น ๆ เช่น ความเมตตากรุณา ความเป็นธรรม ความสุจริตเที่ยงธรรม เป็นต้น ซึ่งการที่สั่งสมบ่มเพาะคุณธรรมในใจ มนุษย์นั้นจะเกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น เมื่อเกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหวในประเทศเนปาลเมื่อเดือนเมษายน ๒๕๕๘ ประชาชนชาวไทยต่างรู้สึกสงสารและต้องการให้ความช่วยเหลือ ในฐานะเพื่อนมนุษย์ ได้มีองค์กรสาธารณประโยชน์ ภาคประชาสังคม รัฐบาลและหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน ได้รับความทุนและส่งความช่วยเหลือในลักษณะต่าง ๆ เป็นจำนวนมากเพื่อไปยังประเทศเนปาล โดยการกระทำนี้เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดยสมัครใจของ “คน” ที่เป็นอิสระจากกลไกจากภายนอกไม่ได้มีการบังคับด้วยคำสั่งหรือกฎเกณฑ์ทางสังคมใดใด เป็นต้น

จากตัวแบบบันไดสามขั้นจะเห็นได้ว่าการกำกับสังคมด้วยกลไกขั้นที่ ๒ และ ๓ เป็นการกำกับพฤติกรรมมนุษย์ด้วยระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม โดยเฉพาะการกำกับด้วยคุณธรรม จริยธรรมเป็นการกำกับตนเองของมนุษย์ เป็นสังคมในอุดมคติที่พึงปรารถนา ที่มนุษย์ต่างปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมสังคมและมีทำที่ต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง ปราศจากการเบียดเบียนหรือสร้างความเดือดร้อนเสียหาย มนุษย์จึงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข การสร้างจิตสำนึกที่เกิดจากภายใน จึงเป็นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมได้อย่างเห็นผลตรงจุด และมีความยั่งยืน โดยในหลักการนี้ได้มีการนำมาพัฒนาดำเนินโครงการในทางปฏิบัติเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในเรื่องต่างๆ เช่น การจัดทำหลักสูตร “โตไปไม่โกง” การรณรงค์สร้าง “สำนึกไทย ไม่โกง” การเปลี่ยนแปลงเจตคติเกี่ยวกับความเสมอภาคหญิงชาย เป็นต้น (ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม, ๒๕๕๑, ๒๕๕๓, ๒๕๕๔, ๒๕๕๕ และ ๒๕๕๖)

๓.๔ จิตสำนึกต้องได้รับการปลูกฝัง ฝึกฝน และบ่มเพาะ

จิตสำนึกของมนุษย์ไม่ได้ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด แต่ต้องได้รับการเรียนรู้และฝึกฝน ข้อมูลเชิงประจักษ์จากการทดลองทางจิตวิทยา เช่น การทดสอบขนมมาชเมลโล (Marshmallow Test) ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญที่ต้องมีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในตัวคน โดยเป็นการทดสอบเด็กเล็กในระดับอนุบาลอายุระหว่าง ๓ - ๕ ปี โดยผู้ทดลองจะแจกขนมหวานมาชเมลโลซึ่งเป็นขนมหวานที่เด็กๆชอบมากให้แก่เด็ก ๆ โดยวางไว้บนโต๊ะจำนวน ๑ ชิ้น โดยนักวิจัยบอกกับเด็กๆที่เป็นกลุ่มทดลองว่า หากพวกเขาสามารถอดทนรอที่จะไม่รับประทานขนมได้ในระยะเวลาหนึ่ง (ในการทดลองจริงเพียงไม่กี่นาที) เด็ก ๆ จะได้รับประทาน ๒ ชิ้น และนักวิจัยได้สังเกตพฤติกรรมของเด็กจากกระจกที่ที่สามารถมองเข้ามาได้จากภายนอก โดยสังเกตว่าเด็กทำอย่างไรในการที่จะพยายามอดกลั้นยับยั้งจิตใจไม่รับประทานขนม

ผลของการทดลอง พบว่า เด็กส่วนใหญ่ไม่สามารถรอที่จะรับประทานขนมมาชเมลโลว ๒ ชิ้นได้ โดยมีเด็กบางคนก็ลงมือรับประทานทันที ซึ่งเด็กแต่ละคนก็ใช้วิธีการที่หลากหลายเพื่อหักห้ามใจตนเอง เช่น พึมพำกับตัวเอง ปิดตา ตมกลืน เอนตัว โยกตัว ฯลฯ โดยสิ่งที่เด็กทำนั้นคือการจัดการต่อตนเองที่จะชะลอความพอใจที่จะได้รับ (Delayed Gratification) อีกสื่อบกว่าปีต่อมาเมื่อนักวิจัยได้ติดตามเด็กที่เป็นกลุ่มทดลอง พบว่าเด็กที่สามารถอดทนอดกลั้นได้นานกว่าทุกคนเป็นเด็กที่มีความสามารถในการเรียนที่ดีกว่าเด็กคนอื่น ๆ ที่ไม่สามารถรอได้และรอได้ไม่นานเท่า มีคะแนนสอบเข้าเรียนต่อมหาวิทยาลัยที่ดี รวมทั้งความสามารถในการปรับตัวเข้ากับผู้อื่น และสามารถควบคุมตนเองไม่ให้ติดใจหรือยอมแพ้ต่อความอยากต่อสิ่งยั่วยุในบางเรื่อง

การทดลองมาชเมลโลวนี้ชี้ให้เห็นว่าหากมนุษย์ได้รับการฝึกฝนด้วยวิธีการใดก็ตาม ให้รู้จักยับยั้งชั่งใจของตนเองตั้งแต่วัยเด็ก การมีความยับยั้งชั่งใจ อดทนอดกลั้น ตามสุภาชิตไทยว่า “อดเปรี้ยวไว้กินหวาน” จะมีผลต่อความสำเร็จต่อความสามารถในการควบคุมตนเองต่อสิ่งยั่วยุต่างๆที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคม เช่น การใช้สิ่งเสพติด การใช้จ่ายอย่างสุร่ยสุร่าย ดิตการพนัน การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ความอยากได้ในของที่ไม่ใช่ของตน การไม่ซื่อสัตย์ต่อคู่ครอง รวมถึงการทุจริตคอร์รัปชันที่มีเงินและสิ่งตอบแทนเป็นเครื่องล่อใจ ในทางกลับกันหากคนไม่รู้จักควบคุมตนเอง กระทำตนตามความอยาก ตามสัญชาตญาณที่ยังไม่ได้รับการขัดเกลาทำทุกอย่างตามใจตนเองเพราะต้องการความพอใจที่เกิดขึ้นจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า ปัญหาสังคมในลักษณะต่าง ๆ ก็จะมีทวีความ เกิดขึ้น ดังนั้น มนุษย์ต้องได้รับการฝึกฝน ศึกษาเรียนรู้ให้รู้จักชะลอความต้องการ รู้เท่าทันตนเอง และสามารถควบคุมตนเองได้

นอกจากนี้ยังมีการทดลองทางจิตวิทยาในเรื่องเกี่ยวกับอำนาจและยอมทำตามคำสั่งที่ขัดแย้งกับหลักมนุษยธรรมโดยขาดการไตร่ตรองอย่าง การทดลองของมิลแกรม (Milgram's Experiment) และการทดลองสภาพแวดล้อมคุกของมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด (Stanford Prison Experiment) และพฤติกรรมของกลุ่มคนที่นิ่งเฉยต่อเหตุการณ์ฉุกเฉินตรงหน้าโดยตนเองไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวหรือช่วยเหลือในกลุ่มคนที่มีขนาดใหญ่จำนวนมาก ที่เรียกว่า Bystander effects นี้ ปรากฏการณ์เหล่านี้ที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญจำเป็นที่ต้องพัฒนาคุณภาพจิตใจของมนุษย์ให้มีสำนึกแห่งคุณธรรมเพื่อที่จะมีพฤติกรรมที่มีมนุษยธรรมโดยเฉพาะในภาวะที่มีแรงกดดันทั้งจากผู้มีอำนาจและจากสภาพแวดล้อมของสังคมที่นิ่งเฉย

๓.๕ การหล่อหลอมกล่อมเกลาทางสังคม (Socialization) เพื่อสร้างสำนึกคุณธรรม (Conscientization)

มนุษย์เมื่อเกิดมาประกอบด้วยสัญชาตญาณที่ไม่แตกต่างจากสัตว์ประเภทอื่น ๆ เมื่อหิวก็ต้องหาอาหาร เมื่อต้องการสิ่งใดก็พยายามทำทุกวิถีทางเพื่อตอบสนองสัญชาตญาณของตนเอง เมื่อเผชิญภัยก็ต่อสู้หรือหลบหลีก ซึ่งเป็นสัญชาตญาณขั้นพื้นฐานที่ไม่แตกต่างจากสัตว์ แต่มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีความพิเศษเนื่องจากมีสติปัญญาในการเรียนรู้และพัฒนาสูงกว่าสัตว์ประเภทอื่น ๆ มนุษย์จึงสามารถเรียนรู้และส่งต่อการเรียนรู้ที่เกิดเป็นสติปัญญาจากรุ่นต่อรุ่น โดยมีค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม เป็นเนื้อหาการเรียนรู้ที่ช่วยยกระดับมนุษย์ให้พ้นไปจากสัญชาตญาณของสัตว์

การเรียนรู้เพื่อซึมซับค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมสามารถเกิดขึ้นด้วยกระบวนการหล่อหลอมเกลาทางสังคม ดังนี้ (จรี วิจิตรวาทการ, ม.ป.ป.)

๑) กระบวนการหล่อหลอมกล่อมเกลาในระดับปฐมภูมิ ได้แก่ สถาบันครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมแรกที่ทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูสมาชิกในสังคมตั้งแต่แรกเกิด วิธีการอบรมเลี้ยงดูของแต่ละสังคมมีผลต่อลักษณะนิสัยใจคอของเด็กในอนาคต เช่น การเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวไทยในต่างจังหวัด ที่ได้ให้ความสำคัญต่อการฝึกหัดนมและการขับถ่ายมากนัก ลักษณะคนไทยจึงเป็นคนที่เข้าสังคมง่าย ไม่เก็บตัว เพราะเด็กได้รับการตอบสนองความพึงพอใจทางปากตามหลักทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ส่วนความไม่เคร่งครัดในการฝึกขับถ่ายของ

คนไทยก็ส่งผลต่อความสามารถในการควบคุมตนเองหรือการมีวินัยเมื่อเด็กโตขึ้น หรือวิธีการอบรมเลี้ยงดูของชนชั้นกลางในเมืองที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยวที่ไม่มีปู่ย่าตายายเป็นตัวแบบพ่อแม่และผู้ทำหน้าที่เลี้ยงเด็กจึงเป็นตัวแบบเดียวและมีอิทธิพลโดยตรงต่อเด็ก หากเลี้ยงแบบตามใจหรือปล่อยให้ปล่อยปละเลยให้ช้อยู่กับสื่อมากเกินไป หรือแสดงแบบอย่างพฤติกรรมในบางเรื่อง เช่น การไม่เคารพกฎจราจร การไม่รักษาคำพูด เด็กก็จะมีพฤติกรรมเลียนแบบและเห็นว่าเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องเล็กน้อย ซึ่งสิ่งละอันพันละน้อยเหล่านี้ก็จะมีผลต่อบุคลิกภาพของเด็กในอนาคต (จรี วิจิตรวาทการ, เฟิ่งอ่าง)

๒) กระบวนการหล่อหลอมกลมกลืนในระดับทุติยภูมิ ได้แก่

- โรงเรียน โรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคมแห่งที่ ๒ ที่มีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมความคิดและพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จาก การใช้เวลาในโรงเรียนของเด็กนักเรียนไทยประมาณ ๘ ชั่วโมงต่อวัน และนักเรียนต้องใช้เวลาเรียนในโรงเรียนอย่างน้อยตั้งแต่อนุบาลจนถึงประถมศึกษาตอนปลาย หรือใช้ ๘ ปีจนกว่าจะจบระดับประถมศึกษา และเรียนต่ออีก ๖ ปี จนจบมัธยมศึกษาตอนปลาย บทบาทของครู สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน เนื้อหาในการเรียน และกระบวนการเรียนรู้ในห้องเรียน จะมีผลต่อความคิดของนักเรียน จนกลายเป็นวิถีคิด วิถีชีวิต และอุปนิสัย เช่น จากการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทหญิงชายในโรงเรียนของศูนย์สาธารณสุขประโยชน์และประชาสังคม พบว่า พื้นที่การเรียนรู้ของเด็กหญิงน้อยกว่าเด็กชายอย่างเห็นได้ชัด เช่น พื้นที่ในสนามกีฬาที่ปรากฏว่านักเรียนหญิงไปเล่นเล่นกีฬาน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับนักเรียนชาย โอกาสในการเป็นผู้นำนักเรียนที่ปรากฏว่านักเรียนชายเป็นหัวหน้าห้องมากกว่านักเรียนหญิง ในหลักสูตรที่สอนบทบาทของพ่อและแม่ที่แตกต่างกัน เป็นต้น ผลจากการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนจึงทำให้นักเรียนซึมซับบทบาทหน้าที่ระหว่างเพศหญิงชาย หรืออาจบ่มเพาะกลายเป็นอคติทางเพศได้ในอนาคต (ศูนย์สาธารณสุขประโยชน์และประชาสังคม, ๒๕๕๖) หรือการหล่อหลอมให้เกิดการยอมรับลักษณะอำนาจนิยมหรือการมีจิตใจแบบประชาธิปไตยก็เกิดขึ้นอย่างมากในโรงเรียน เพราะที่โรงเรียนครูสามารถเป็นผู้สร้างบรรยากาศของการเรียนให้เป็นประชาธิปไตยที่รับฟังแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือเป็นแบบใช้อำนาจที่ครูมีอำนาจสูงสุดไม่รับฟัง บังคับ และสั่งการ เด็กไทยส่วนหนึ่งจึงเคยชินกับการบังคับ แม้กระทั่งวินัยก็เกิดจากการบังคับ ไม่ได้เกิดจากการยอมรับเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของความคิดความเชื่อของตนเองที่เห็นว่าสำคัญ จึงเติบโตขึ้นมาแบบ "อำนาจนิยม แต่ขาดวินัย เพราะเคยชินกับการบังคับ" (จรี วิจิตรวาทการ, เฟิ่งอ่าง)

- กลุ่มเพื่อน บทบาทของกลุ่มเพื่อนจะมีอิทธิพลและมีความสำคัญมากขึ้นเมื่อเด็กก้าวเข้าสู่วัยรุ่น ที่ศูนย์กลางของเด็กจะเปลี่ยนจากพ่อแม่ไปสู่เพื่อน เด็กจะเข้าสู่วัยค้นหาเอกลักษณ์ของตัวเอง (Identity) แต่ก็หาไม่ได้ชัดเจนเพราะยังไม่มีวุฒิภาวะเพียงพอ จึงยังมีความไม่เข้าใจ เด็กจึงต้องอิงกลุ่มเพื่อน (Reference Group) เมื่อหาเอกลักษณ์ไม่ชัดเจนจึงเกิดการคล้อยตามกลุ่มเพื่อน (Conformity) เป็นอย่างมาก กลุ่มเพื่อนในวัยรุ่นนี้ จะรวมตัวเกาะกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น เพราะเพื่อนคือการบ่งบอกถึงความเป็นตัวตน (Extension of Self)

- สื่อมวลชน คนในสังคมได้รับอิทธิพลจากสื่อประเภทต่างๆ อย่างไม่รู้ตัว โดยจะดูดซึมซึมซับค่านิยมที่แฝงเข้ามาในสื่อและค่อยๆ สั่งสมสั่งเคราะห์จนกลายเป็นค่านิยมของตนเอง (Internalization) โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ที่สามารถเข้าถึงผู้ชมทุกบ้าน เช่น สื่อโฆษณาที่สื่อถึงความสำคัญและความพิเศษของการมีผิวขาว สื่อได้ตอกย้ำอย่างต่อเนื่องทุกวันจนคนในสังคมเห็นว่าคนสวยต้องมีผิวขาว เกิดเป็นค่านิยมผิวขาว ผู้ชมจึงกลายเป็นผู้บริโภคซื้อสินค้าเพื่อสร้างความสวย และเห็นว่าความสวยและความขาวมีความสำคัญ หรือสื่อละครหลังข่าวที่มักแสดงให้เห็นว่าพระเอกและนางเอกมักไม่มี

อาชีพที่เป็นหลักแหล่งแต่หน้าตาฐานะร่ำรวย หรือความสำเร็จในชีวิตคือความสำเร็จในการแย่งชิงพระเอกมาเป็นของตน หรือการที่พระเอกกระทำกรรมรุนแรงทางเพศต่อนางเอกเป็นเรื่องที่ยอมรับได้

นอกจากนี้ การเติบโตและขยายตัวโซเชียลมีเดียและสื่อออนไลน์ได้ทำให้คนเปิดรับ เข้าถึง และแพร่กระจายสื่อต่อได้อย่างรวดเร็ว พลังของโซเชียลมีเดียยังมีผลต่อการสร้างและตอกย้ำค่านิยมในบางเรื่อง เช่น ความนิยมในการลดน้ำหนักและการรับประทานวิตามินเพื่อความงาม การมีชีวิตที่ดีคือชีวิตที่ได้รับประทานอาหารราคาแพงและได้ท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ การใช้กำลังของวัยรุ่นที่เห็นเป็นความเข้มแข็งกล้าหาญ การพูดคำหยาบ บริภาษที่เห็นเป็นของโก้ การแสดงความรักแบบเสรีกับบุคคลที่แต่งงานแล้วของดาราชื่อดัง เป็นต้น สื่อจึงมีบทบาทสำคัญอย่างมากที่ถ่ายทอดค่านิยมไปสู่คนในสังคมและหล่อหลอมกลมเกลียวให้คนค่อย ๆ ซึมซับวิถีคิด ในแต่ละเรื่องจนยอมรับและเห็นว่าเป็นเรื่องปกติที่ใครๆก็ทำกัน

- **กลุ่มอาชีพ** เมื่อบุคคลเรียนจบ เข้าทำงานในหน่วยงาน สถานที่ทำงานจะทำหน้าที่ในการหล่อหลอมให้บุคคลเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร ผ่านกลไกการกำกับพฤติกรรมหลายด้าน เช่น ค่านิยมและวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งผ่านแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนของสมาชิกองค์กรที่อยู่มาก่อน การเป็นตัวอย่างและนโยบายของผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้างาน อิทธิพลจากเพื่อนร่วมงาน กติกาและระเบียบปฏิบัติในองค์กร เป็นต้น ดังจะเห็นได้จากบุคลิกภาพการทำงานของคนทำงานที่แตกต่างกันระหว่างภาคเอกชนกับภาครัฐราชการ โดยในบุคคลในระบบราชการโดยส่วนใหญ่มักจะทำงานโดยยึดระเบียบปฏิบัติมากกว่าผลของงาน งานหลายอย่างจึงมีความล่าช้า ในขณะที่ภาคเอกชนมักจะทำงานโดยมองการบรรลุเป้าหมายผลงาน จึงมีความยืดหยุ่นกับระเบียบปฏิบัติ หรือบางอาชีพเฉพาะที่ต้องการค่านิยมเฉพาะบางอย่างที่สูงกว่าคนทั่วไป เช่น ครูอาจารย์ที่ต้องมีจิตใจเมตตา รักการแสวงหาความรู้ ตุลาการที่ต้องยึดมั่นในความสุจริตเที่ยงธรรมและเป็นธรรม เป็นต้น

- **ศาสนา** ในอดีตสถาบันศาสนามีบทบาทเป็นอย่างมากต่อการหล่อหลอมกลมเกลียวความคิดของคนในสังคมไทย โดยเฉพาะบทบาทของวัดในพุทธศาสนาที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชีวิตของคนและชุมชน ปัจจุบันศาสนามีบทบาทน้อยลงในด้าน การถ่ายทอดคุณธรรมแก่คนในสังคม แต่กลับมีบทบาทมากขึ้นในการตอกย้ำค่านิยมเกี่ยวกับการพึ่งอำนาจภายนอกของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงพบเห็นการทำบุญแต่ไม่ได้รับธรรมะ แต่ทำบุญเพื่อสะเดาะเคราะห์ หรือทำบุญเพื่อขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาลโชคลาภ การงาน และความรัก ดังปรากฏการณ์ที่สามารถพบเห็นโดยทั่วไปว่าเมื่อทำบุญแล้วมักจะซื้อล็อตเตอรี่ชิงรางวัล หรือถ้าเป็นผู้ใหญ่ในสังคมแม้กระทั่งผู้บริหารประเทศก็จะนิยมทำบุญเพื่อเพิ่มบุญวาสนาของตน หรือทำบุญเพื่อลดปัญหาทางการบริหาร ปรากฏการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นเพราะหน่วยปฏิบัติทางศาสนาบางแห่งไม่สามารถหรือไม่ได้ทำหน้าที่อย่างถูกต้องเข้มแข็ง หรือในบางกรณีอาจทำให้เกิดค่านิยมที่ผิดแก่คนจำนวนมาก เช่น ทำบุญมากได้บุญมาก หรือทำบุญด้วยการซื้อที่ดินสวรรค์เพื่อเป็นหลักประกันว่าจะได้ไปสู่สุคติเมื่อเสียชีวิต เป็นต้น

๓.๖ หลักทฤษฎีเพื่อสร้างสำนึกคุณธรรม: มุมมองทางพฤติกรรมศาสตร์

ทฤษฎีหลักที่เกี่ยวข้องการสร้างสำนึกคุณธรรมหรือการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในสาขาพฤติกรรมศาสตร์ โดยมีทฤษฎีหลักที่เกี่ยวข้องซึ่งคณะอนุกรรมการได้นำมาพิจารณาเป็นแนวทางในการพัฒนาระบบค่านิยม และปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม ได้แก่

● **ทฤษฎีพัฒนาการด้านจริยธรรมของเพียเจต์ (Piaget)**

เพียเจต์ผู้ศึกษาความแตกต่างของความคิดด้านจริยธรรมของเด็กในแต่ละวัย และได้เริ่มเชื่อมโยงพัฒนาการด้านจริยธรรมเข้ากับความฉลาดในการรับรู้กฎเกณฑ์ต่างๆ ทางสังคม ซึ่งเชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางเชาวน์ปัญญาของบุคคลนั้นๆ ด้วย (Crain, W.C. 1985. Theories of Development : Concepts and Applications. 2nd ed. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall. Pp.118-136 อ้างใน หลักสูตร “โตไปไม่โกง” ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ หน้า ๒๕-๒๖)

เพียเจต์ได้ศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ตั้งแต่ขั้นก่อนการรับรู้ด้านจริยธรรม (Premoral Stage) เป็นระดับจริยธรรมของเด็กที่มีอายุอยู่ประมาณระหว่างแรกเกิดถึง ๒ ขวบ ซึ่งในขั้นนี้เด็กจะยังไม่มีการรับรู้หรือแยกแยะพฤติกรรมต่าง ๆ จึงเป็นไปตามความต้องการทางร่างกายเป็นหลัก เช่น เด็กจะร้องเมื่อหิว หรือร้องไห้เมื่อเจ็บปวด กลัวหรือตกใจ เป็นต้น จากนั้นเมื่อเด็กโตขึ้นจะเข้าสู่ขั้นปฏิบัติตามคำสั่ง (Heteronymous Stage) โดยในขั้นนี้เด็กเริ่มรับรู้และเข้าใจบทบาททางสังคมได้มากขึ้น เริ่มเข้าใจเรื่องกฎว่าอะไรควรทำหรือไม่ควรทำ ในช่วงนี้จะมีความเกรงกลัวอำนาจของผู้ใหญ่และเห็นว่าคำสั่งของผู้ใหญ่เป็นประกาศิตที่จะต้องทำตาม เด็กจะเริ่มเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ด้านจริยธรรมจากการปฏิสัมพันธ์กับสังคมรอบข้าง เด็กจะพัฒนาขึ้นตามวัยจนถึงระดับการเป็นตัวของตัวเองมากขึ้นและยึดตนเองเป็นหลัก (Autonomous Stage) เด็กจะสามารถตัดสินใจได้ด้วยเหตุผลของตนเอง และเริ่มสังเกตและเข้าใจถึงความรู้สึกของผู้อื่นมากขึ้น

บทบาทของผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กตั้งแต่เล็กจึงสำคัญต่อการหล่อหลอมกล่อมเกลาและปลูกฝังค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมในตัวเด็ก ทั้งในทางตรงและทางอ้อมจากการสอนสั่ง ส่งเสริม ห้ามปราม จนถึงการใช้บทลงโทษของผู้ใหญ่จะเป็นการบ่มเพาะและสร้างความประทับใจเรียนรู้ในตัวเด็ก

● ทฤษฎีพัฒนาการด้านจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg)

โคลเบอร์กทำการวิจัยโดยถามคำถามด้านจริยธรรมให้กลุ่มตัวอย่างตัดสินใจว่าจะทำเช่นไร ทั้งนี้จากกระบวนการทางความคิดและการให้เหตุผลของผู้ตอบ โคลเบอร์กได้ทำการวิจัยอย่างต่อเนื่อง และพัฒนาลำดับขั้นของพัฒนาการด้านจริยธรรมเป็น ๖ ขั้น ดังนี้ (Crain, W.C. 1985. Theories of Development : Concepts and Applications. 2nd ed. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall. Pp.118-136 อ้างในหลักสูตร “โตไปไม่โกง” ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ หน้า ๒๗-๓๓)

ขั้นที่ ๑ การเชื่อฟังและการลงโทษ (Obedience and Punishment Orientation) ขั้นนี้จะคล้ายกับขั้นของเด็กเล็กที่เพียเจต์ระบุไว้ คือ เด็กจะมีความคิดว่ากฎเกณฑ์เป็นสิ่งตายตัว และเป็นประกาศิตที่ผู้ใหญ่กำหนดไว้ หากไม่ทำตามจะต้องถูกลงโทษ การกระทำที่ดีคือทำตามสิ่งที่ผู้ใหญ่บอกไว้และไม่ถูกลงโทษ การทำตามกฎจึงเป็นผลดีต่อตนเองมากกว่า ในขั้นนี้โคลเบอร์กเห็นว่าเด็กเข้าใจว่าเรื่องจริยธรรมเป็นเรื่องภายนอก เป็นเพียงสิ่งที่ผู้ใหญ่บอกและเขาต้องทำตามเท่านั้น ขั้นที่ ๒ ปัจเจกนิยมและการแลกเปลี่ยน (Individualism and Exchange) ในขั้นนี้เด็กเริ่มคิดว่าสิ่งที่ผู้ใหญ่บอกอาจไม่ถูกที่สุดหรือดีที่สุดสำหรับเขาเสมอไป และเริ่มเรียนรู้ว่าคนแต่ละคนก็มีความคิดต่าง ๆ กัน และมีเหตุผลในการกระทำที่ต่างกันไป เด็กจะพยายามหาเหตุผลของการกระทำ ในขั้นนี้มิใช่เด็กจะรู้ว่าการขโมยเป็นสิ่งที่ไม่ดี เพียงแต่เด็กให้ความสำคัญต่อความเป็นปัจเจกและความเป็นธรรม ขั้นที่ ๓ ทำในสิ่งที่ผู้อื่นเห็นว่าดี (Good Interpersonal Relationships) ในขั้นนี้โดยปกติจะเกิดขึ้นเมื่อเด็กเข้าสู่ช่วงย่างเข้าวัยรุ่น โดยเด็กจะเริ่มเข้าใจจริยธรรมในทางนามธรรมมากขึ้น มิใช่เพียงการไม่ทำในสิ่งที่ผู้ใหญ่ห้ามเท่านั้น แต่เด็กรับรู้ว่าการคบค้าและสังคมมีความคาดหวังทางจริยธรรมกับเขาอย่างไรบ้าง เข้าใจว่าการเป็นคนดีนั้นประกอบไปด้วยคุณค่าหลายอย่างที่ค้ำนึ่งถึงทั้งการกระทำและเจตนา เข้าใจเรื่องการเห็นอกเห็นใจคนอื่น ขั้นที่ ๔ คิดถึงระเบียบของสังคม (Maintaining the Social Order) การตัดสินใจในระดับขั้นที่สี่จะคิดไปไกลกว่าขั้นที่สามที่คิดถึงเฉพาะแค่ครอบครัวหรือเพื่อนฝูง แต่จะคิดถึงชุมชนและสังคมโดยรอบ การตัดสินใจจะคิดถึงส่วนรวม โดยให้ความสำคัญกับการทำหน้าที่ในฐานะสมาชิกของสังคม ขั้นที่ ๕ ค้ำนึ่งถึงสัญญาทางสังคมและสิทธิส่วนบุคคล (Social Contract and Individual Rights) ผู้ที่อยู่ในขั้นที่ห้าจะใคร่ครวญถึงสังคมที่ดีในทางทฤษฎีและปรัชญามากขึ้น จึงเกิดมีคำถามเกี่ยวกับสังคม เช่น สังคมที่เป็นระเบียบเรียบร้อยนั้นเป็นสังคมที่ดีหรือไม่ สังคมที่ดีควรเป็นเช่นไร อะไรคือคุณค่าทางสังคมที่สังคมปัจจุบันของเรากำลังยึดถืออยู่ และคุณค่านั้นเป็นคุณค่าที่ควรยึดถือหรือไม่ และขั้นสุดท้ายขั้นที่ ๖ ยึดถืออุดมคติที่เป็นหลักการสากล (Universal Principles) เป็นอุดมคติที่เป็นหลักสากลที่เป็นมากกว่าเป็นหลักกฎหมายหรือหลักความเป็นระเบียบเรียบร้อยทางสังคม แต่ที่ค้ำนึ่งถึงหลักมนุษยธรรมและความเป็นมนุษย์

● **ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม**

ดวงเดือน พันธมนาวิน (อ้างจากดวงเดือน พันธมนาวิน, ๒๕๕๐) ได้พัฒนาทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม ซึ่งเป็นทฤษฎีด้านพฤติกรรมศาสตร์เกี่ยวกับปัจจัยเชิงเหตุของพฤติกรรมการเป็นคนดีคนเก่งหรือพฤติกรรมจริยธรรม โดยเปรียบเทียบพฤติกรรมดังกล่าวเสมือนการออกดอกออกผลของต้นไม้ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการมีรากและลำต้นที่แข็งแรง ได้แก่

ส่วนรากหรือจิตลักษณะพื้นฐาน ๓ ประการ ประกอบด้วย ๑) สุขภาพจิต หมายถึง การมีสภาพอารมณ์และจิตใจที่เหมาะสมสอดคล้องกับพัฒนาการทางวัย ๒) สติปัญญา หมายถึง ความสามารถในการรู้คิด และ ๓) ความเห็นอกเห็นใจ หรือการรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา

ส่วนลำต้นหรือการพัฒนาที่จิตลักษณะ ๕ ประการ ประกอบด้วย ๑) ทศนคติ ค่านิยม และคุณธรรม หมายถึง การเห็นประโยชน์หรือโทษของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การให้ความสำคัญต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และสิ่งที่สังคมเห็นว่าเป็นดีงาม ๒) ความสามารถในการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง เจตนาของการกระทำหรือการตัดสินใจของบุคคลที่มีลำดับขั้นตามพัฒนาการทางจริยธรรมจากขั้นแรกคือการคำนึงถึงเฉพาะผลประโยชน์และความอยู่รอดของตนเอง ขึ้นไปที่ระดับ จนถึงการคำนึงถึงสังคมส่วนรวม และขั้นสุดท้ายการคำนึงถึงอุดมคติของความเป็นมนุษย์ในระดับสากล ๓) ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน หมายถึง ความสามารถในการคาดการณ์ไกล อดทนต่อสภาพในปัจจุบัน เพื่อการบรรลุผลที่ยิ่งใหญ่กว่าในอนาคต หรือ “การอดเปรี้ยวไว้กินหวาน” ๔) ความเชื่ออำนาจในตน หมายถึง ความเชื่อในการกระทำของตนเองว่าจะส่งผลในอนาคต ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสิ่งภายนอกใดใด และ ๕) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ หมายถึง ความมานะพยายามบากบั่นที่จะประสบความสำเร็จโดยไม่ย่อท้อ

ตามแนวคิดของทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมระบุว่าหากต้องการให้ต้นไม้ออกดอกออกผล หรือต้องการให้บุคคลมีพฤติกรรมการทำงานที่ดี ละเว้นความชั่ว และมีพฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวม จะต้องมีการพัฒนาที่จิตลักษณะดังกล่าวของบุคคลตั้งแต่ส่วนรากและส่วนลำต้น โดยพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดจิตลักษณะเช่นนั้น

เมื่อพิจารณาตามหลักของทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมซึ่งเป็นมุมมองด้านพฤติกรรมศาสตร์ จะเห็นได้ว่า หากนำมาใช้เป็นแนวทางการพัฒนาบุคคลแล้ว ในการจะทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่พึงปรารถนา การพัฒนาแต่เพียงการบังคับเพื่อควบคุมหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรม หรือเฉพาะการให้ข้อมูล/ความรู้ไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนาได้ จะต้องพัฒนาองค์ประกอบด้านจิตใจด้วยเพื่อสร้างจิตลักษณะที่ดี ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูแบบรักและสนับสนุนในครอบครัว การพัฒนาการรู้คิดด้วยฝึกฝนพิจารณาใคร่ครวญเพื่อให้เหตุผลเชิงจริยธรรม

ส่วนที่ ๔
แนวทางการสร้าง “คน” เพื่อการปฏิรูปประเทศ

๔.๑ ค่านิยมที่พึงประสงค์กับประเด็นการปฏิรูป

เมื่อพิจารณาในแต่ละวาระการปฏิรูปและวาระการพัฒนาเพื่อการปฏิรูปประเทศทั้งหมด จะเห็นได้ว่าความสำเร็จของการขับเคลื่อนการปฏิรูปจะเกิดขึ้นได้ ต้องมี “คน” เป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อน เพราะเป็นตัวจักรสำคัญในการนำแนวคิด วิธีการ และการดำเนินการปฏิรูป และพัฒนาไปปฏิบัติ หากคนขาดความยอมรับหรือศรัทธาในสาระของการปฏิรูปและพัฒนา การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้ยากและไม่สมบูรณ์แน่นอน ทั้งนี้เป้าหมายสุดท้ายของการปฏิรูปและพัฒนาก็คือ “คน” นั่นเอง

วาระการปฏิรูป/การพัฒนา	ความเชื่อมโยงกับ “คน”
การป้องกันการทุจริต	การป้องกันการทุจริตให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น ขึ้นอยู่กับ “คน” ซึ่งเป็นทั้งผู้กระทำและผู้รับประโยชน์ ดังนั้น คน จึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยป้องกันการทุจริต การปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์ และคุณธรรมจริยธรรมในตัวคนจะเป็นวิธีการป้องกันคอร์รัปชันได้อย่างจริงจังและถาวร เพราะถ้าคนรังเกียจและไม่ยอมรับคอร์รัปชันเมื่อใด การคอร์รัปชันจะลดน้อยลงอย่างแน่นอน ถ้าคนมีจิตสำนึกและมีการยืนหยัดในความดี ความถูกต้อง (integrity) โดยไม่หวั่นไหวต่อแรงกดดันและเสียดทานจากสังคมและสภาวะแวดล้อม อัตราการทำผิดด้านนี้จะลดลง เฉกเช่นประเทศที่อยู่ลำดับคอร์รัปชันน้อย
การเข้าสู่อำนาจ/ระบบพรรคการเมือง	การสร้าง “คนดี” เข้าสู่อำนาจถือเป็นวิธีการที่จะช่วยปฏิรูปและพัฒนาประเทศได้เป็นอย่างดี รวมทั้งระบบพรรคการเมืองต้องคัดเลือกและกลั่นกรอง “คน” ดี ที่จะทำงานการเมืองเพื่อประเทศชาติ การเมืองที่ดีย่อมหมายถึงมีกติกาและกฎหมายที่เกี่ยวข้องแบบเหมาะสมและมีคุณภาพ แต่อย่างไรก็ตามประชาชนก็ต้องมีคุณภาพ คุณธรรมและจริยธรรมเช่นเดียวกับนักการเมืองและพรรคการเมือง
ปรับโครงสร้างอำนาจส่วนกลาง ภูมิภาค ท้องถิ่น	การปรับโครงสร้างอำนาจให้มีความเหมาะสมนั้น ต้องคำนึงถึงศักยภาพของระบบและ “คน” ที่จะปฏิบัติตามด้วย “คน” ที่มีอำนาจต้องกระจายอำนาจเพื่อสร้างความเท่าเทียมและสมดุลของการพัฒนา และ “คน” ทุกคนจะได้รับความเท่าเทียมในการเข้าถึงบริการของภาครัฐ ค่านิยม และความคิด เกี่ยวกับอำนาจอาจเป็นอุปสรรคอันใหญ่ต่อการยอมรับการปรับเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจ โดยบุคคลหรือองค์การที่คุ้นชินกับการมีและใช้อำนาจ มักจะรู้สึกหวงแหนและเสียดายอำนาจ หากมีการปรับการถือครองอำนาจ โดยวิธีการกระจายอำนาจและการต่อต้านการ

วาระการปฏิรูป/การพัฒนา	ความเชื่อมโยงกับ “คน”
	เปลี่ยนแปลงเป็นปกติวิสัยของมนุษย์ จึงจำเป็นต้องเน้นการปรับเปลี่ยนค่านิยม ทักษะคติ ให้คู่ขนานไปกับวาระปรับเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจเพื่อให้เกิดการยอมรับ
งบประมาณ	การดูแลงบประมาณของแผ่นดินจะต้องได้ “คน” ที่ซื่อสัตย์สุจริต และมีคุณธรรมเป็นอย่างมาก การจัดสรรงบประมาณต้องเป็นธรรมและคุ้มค่า มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นการเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาประเทศ ในส่วนนี้จะเห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมของคนที่จัดการและจัดสรรงบประมาณสามารถสร้างคุณค่าและประสิทธิภาพให้กับงานงบประมาณอย่างแน่นอน
ประสิทธิภาพและคุณภาพการบริหารงานภาครัฐ	การบริหารงานภาครัฐให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพ “คน” คือ กิ่งสำคัญ ต้องเพิ่มสมรรถนะด้านความรู้และคุณธรรมเพื่อสร้างการบริหารงานภาครัฐที่ดี
กิจการตำรวจ	“ตำรวจ” ผู้ซึ่งมีอำนาจสามารถใช้ดุลยพินิจตามกฎหมายต่อประชาชน การใช้อำนาจและดุลยพินิจจะต้องกระทำอย่างซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่และรับผิดชอบต่อการกระทำซึ่งจะทำให้การปฏิรูปกิจการตำรวจสำเร็จลุล่วง คุณธรรมและจริยธรรมคือพื้นฐานหลักของตำรวจที่ดี และขาดเสียมิได้ ประชาชนจะมีศรัทธาและความเชื่อมั่นในตัวตำรวจที่มีคุณธรรม
โครงสร้างภาษี	โครงสร้างภาษีจะต้องมีความเป็นธรรมและยึดประโยชน์ของประเทศชาติเป็นหลัก ไม่เปิดช่องให้ประโยชน์แก่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด จึงจะมีระบบภาษีที่เป็นธรรมได้ รวมทั้งผู้เสียภาษียังก็ต้องปฏิบัติตามโครงสร้างภาษีนั้นจะเห็นว่า ในมิติของภาษีเกี่ยวข้องกับค่านิยมของคนในสังคม รวมถึงคุณธรรมและจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ภาครัฐในฐานะผู้จัดการระบบภาษีและจัดเก็บภาษี และประชาชนผู้มีหน้าที่เสียภาษี การยอมเสียภาษีอย่างตรงไปตรงมาสำคัญยิ่ง เช่นเดียวกับการไม่คดโกงในการทำบัญชี หรือไม่แสวงหาจุดว่าง ช่องโหว่ที่จะหาประโยชน์เพื่อจ่ายภาษีน้อยลง ค่านิยมที่รังเกียจคนคดโกงภาษีแต่ชื่นชมสรรเสริญและยกย่องคนจ่ายภาษีจะเป็นมาตรการการลงโทษและให้รางวัลทางสังคม (social sanction)
รัฐวิสาหกิจ	จะต้องมีการยกระดับประสิทธิภาพและธรรมาภิบาลของรัฐวิสาหกิจ โดย “คน” เป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญที่จะทำให้รัฐวิสาหกิจรอดพ้นจากวิกฤต และสร้างเสริมมูลค่าและคุณค่าให้สังคม และสมมูลค่านัก

วาระการปฏิรูป/การพัฒนา	ความเชื่อมโยงกับ “คน”
ระบบพลังงาน	การจัดโครงสร้างระบบการบริหารจัดการและกำกับกิจการพลังงานของชาติที่ติดจะต้องได้ “คน” ที่มีความรู้ความสามารถและคุณธรรมมาบริหารงาน พร้อมทำงานเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชาติและต้องมีแนวคิดที่เป็นนวัตกรรมในการสร้างพลังงานทดแทนเพื่ออนาคตของประเทศชาติ ทั้งนี้ ความคิดที่เกื้อหนุนและสร้างเสริมนวัตกรรมจะงอกงามในสังคมที่เน้นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ซึ่งมาจากค่านิยมที่ยอมรับและอภิบาลความแตกต่างหลากหลาย รวมถึงความอยากรู้อยากเห็น (Inquisitive mind/ endless curiosity)
ปฏิรูปที่ดินและการจัดการที่ดิน	“คนหนึ่ง” มีส่วนในการจัดสรรสิทธิการถือครองที่ดินต้องทำงานอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม อีก “คนหนึ่ง” คือประชาชนก็ต้องรู้จักรักษาสีทธิการถือครองที่ดินของตนเอง ไม่นำไปขายหรือจำนำ ถ้า “คน” ทั้งสองสามารถปฏิบัติอย่างมีคุณธรรมและจริยธรรมแล้ว การปฏิรูปที่ดินจะเป็นประโยชน์มหาศาลต่อการพัฒนาประเทศไทย
การผูกขาดและการแข่งขันที่เป็นธรรม	คนที่มีอำนาจมากมีทรัพยากรมาก สามารถจะผูกขาดได้ง่ายกว่าคนอื่น ดังนั้น “คน” ที่มีอำนาจหน้าที่จะต้องขจัดการผูกขาดทางการค้าและสร้างการแข่งขันที่เป็นธรรมสำหรับทุกฝ่าย ค่านิยมคุณธรรมและจริยธรรมที่พอเพียงจะช่วยกำกับพฤติกรรมความต้องการแบบไม่มีขอบเขต และมีความโลภแบบไร้สติ มีเท่าไรไม่พอ ซึ่งนำมาถึงการผูกขาด
การเงินฐานรากและสหกรณ์	ปัญหาจากกองทุนและสหกรณ์ที่เกิดขึ้นมาจากความโลภของ “คน” ดังนั้น การปฏิรูปต้องสร้างคนดีที่มีความโปร่งใสและพร้อมให้มีการตรวจสอบ รู้จักยับยั้งชั่งใจตัวเอง รวมถึงมีคุณธรรมจริยธรรม ไม่ให้มีการเอารัดเอาเปรียบ ฉ้อฉลคดโกงสมาชิกอื่น ๆ เป็นต้น
ปฏิรูปภาคเกษตร	การพัฒนาภาคการเกษตรจะต้องเน้นความสำคัญของการพัฒนา “คน” ในภาคการเกษตรให้มีความรู้และทักษะโดยรวมและเฉพาะด้าน เน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายดังกล่าว ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับภาคเกษตร รวมถึงเกษตรกรเองควรมีคุณธรรมและจริยธรรมประจำใจ ดำรงตนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเข็มทิศในการดำเนินชีวิต ซึ่งหมายถึงการคำนึงถึงความเป็นธรรม ผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตน รวมถึงเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนรวมที่อาจจะบั่นทอนหรือลดทอนผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นอาฉิน

วาระการปฏิรูป/การพัฒนา	ความเชื่อมโยงกับ “คน”
การสร้างสังคมผู้ประกอบการ	การสร้างสังคมผู้ประกอบการนั้น “คน” ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาและคิดค้นสินค้าและบริการใหม่ ๆ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้า แต่การเป็นผู้ประกอบการที่ดีต้องซื่อสัตย์ต่อลูกค้า สินค้าและบริการต้องมีคุณภาพไม่หลอกลวง การบริการต้องตรงต่อเวลาและรับผิดชอบ รวมทั้งการให้ความเป็นธรรมแก่ลูกจ้าง และแบ่งกำไรบางส่วนทำกิจกรรมเพื่อสังคมซึ่งสิ่งเหล่านี้ผู้ประกอบการที่ดีต้องมีค่านิยมที่สอดคล้องกับการกล้าเสี่ยง กล้าคิด กล้าทำ และมีคุณธรรมและจริยธรรมของการแบ่งปันและเอื้ออาทรต่อผู้อื่น
ระบบจัดการการศึกษา	การจัดการการศึกษาที่ดีนั้น “คน” ที่สำคัญในการออกแบบและวางโครงสร้างการศึกษาต้องมีค่านิยมที่พึงประสงค์ มีคุณธรรมและจริยธรรม ควรนึกถึงผลประโยชน์ของผู้เรียนเป็นตัวตั้ง โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของผู้ให้บริการเป็นสำคัญ การสร้างนักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้และคุณธรรมจริยธรรมสำคัญยิ่ง การกำหนดทิศทางของหลักสูตรควรเน้นความต้องการของผู้เรียนเป็นหลัก เพราะจะทำให้การเรียนรู้สอดคล้องไปตามความต้องการของผู้เรียน
ระบบการเรียนรู้ของประชาชนทุกระดับ	การสร้างระบบการเรียนรู้ของ “คน” ทุกระดับในสังคมจะต้องเน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและทักษะการดำเนินชีวิตเพื่อเตรียมความพร้อมในการพัฒนาประเทศ การเรียนรู้ตลอดชีวิตจะบังเกิดผลอย่างจริงจัง ถ้ามีการปรับเปลี่ยนค่านิยมเกี่ยวกับการเรียนการสอนที่เน้นการเรียนเพื่อสอบได้ เพื่อได้คะแนนดี เรียนเพื่อเข้ามหาวิทยาลัย และเรียนเพื่อได้ปริญญาบัตร แต่ไม่ได้เป็นการเรียนเพื่อหาความรู้ การเรียนรู้ด้วยตนเองและด้วยวิธีต่าง ๆ คือมิติใหม่สำหรับสังคมไทย ผู้เรียนรู้ต้องรับผิดชอบต่อตนเอง และมีได้ใช้คะแนนเป็นเป้าหมายของการเรียนรู้
กีฬา	การสร้างความเป็นเลิศด้านกีฬา “คน” จะต้องมุ่งมั่นและมีวินัยในการฝึกซ้อม พร้อมได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่าย ไม่เลือกปฏิบัติ ไม่มีเด็กฝากหรือเด็กเส้น นอกจากนั้น การส่งเสริมให้ “คน” ออกกำลังกายเพื่อสุขภาพก็เป็นประเด็นที่สำคัญในการช่วยลดภาระการรักษาโรคร้ายต่าง ๆ การมีคุณธรรมและจริยธรรมในการบริหารจัดการการกีฬาเป็นประเด็นสำคัญในโลกปัจจุบัน เพราะในเวทีสากลได้ตระหนักเกี่ยวกับการคดโกง ไม่ตรงไปตรงมาของการจัดการ พร้อมทั้งยังได้ผลักดันให้กีฬาเป็นการค้าธุรกิจมากขึ้นไป

วาระการปฏิรูป/การพัฒนา	ความเชื่อมโยงกับ “คน”
ระบบวิจัยเพื่อเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญาของประเทศ	การเตรียมความพร้อมเพื่อสร้างพื้นฐานทางปัญญาของประเทศจะต้องพัฒนาคนให้รู้จักคิด วิเคราะห์ โดยใช้หลักเหตุผล สืบค้นถึงเหตุปัจจัย ไม่นิยมมงายในสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ ต้องรักการเรียนรู้ ค้นคว้าหาความจริง มีความเพียร บากบั่น อดทนต่อความยากลำบาก ค่านิยมใฝ่รู้ เอาจริงเอาจังจึงมีความสำคัญต่อการสร้างระบบนี้
ระบบวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางนวัตกรรมของประเทศ	<p>คนต้องมีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ เปิดรับการเรียนรู้ใหม่ๆ มีนิสัยรักการศึกษา ทดลอง ค้นคว้า รู้จักการประยุกต์ต่อยอด ผลิตคิดค้น กล้าริเริ่มลงมือทำในสิ่งใหม่ ๆ ค่านิยมของไทยที่เน้นความสบายฉวยฉวยจะไม่เอื้อต่อการพัฒนาระบบวิทยาศาสตร์อย่างแน่นอน นอกจากนี้แล้ว ความคิดสร้างสรรค์มิได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญในตัวบุคคล สังคมต้องมีความใส่ใจ พูมพิก ส่งเสริมอภิบาล รวมถึงเปิดพื้นที่และเปิดโอกาสให้คนในสังคมได้ทำกิจกรรมสร้างสรรค์ ได้คิดแบบสร้างสรรค์ ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงผู้ใหญ่ สังคมที่มีการเรียนการสอนแบบทางเดียวโดยครูเป็นผู้ถ่ายทอดข้อมูลความรู้และเด็กมีหน้าที่รับฟังนั้นจะขาดบรรยากาศของการเกื้อหนุนและเสริมสร้างความคิดริเริ่มสร้างสรรค์</p> <p>การเรียนการสอนและการเรียนรู้แบบเน้นกิจกรรมและภาคปฏิบัติจะเปิดโอกาสให้ผู้ศึกษาเรียนรู้ได้สำรวจคิดค้น รวมถึงแสวงหาวิธีการต่าง ๆ ที่จะสร้างสรรค์งานด้วยตนเองได้ ทั้งนี้บรรยากาศของสังคมต้องเปิดกว้าง ยอมรับความแตกต่าง หลากหลายทางความคิดและการแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ ด้วย</p>
ระบบบริการสาธารณสุข	ผู้ให้บริการมีจิตใจที่เมตตา ให้ความเป็นธรรม ปฏิบัติต่อผู้รับบริการอย่างเท่าเทียม ซื่อสัตย์สุจริตในวิชาชีพ
ระบบส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรคใหม่ ๆ	ใช้ชีวิตอย่างสมดุล ด้วยความพอเพียงในการบริโภค เปิดกว้าง ยอมรับการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพ
ระบบการเงิน การคลัง ด้านสุขภาพ	ผู้ใช้บริการมีจิตใจรักความเป็นธรรมร่วมจ่ายค่าบริการสุขภาพ ไม่เอาเปรียบสังคมส่วนรวม หากจ่ายได้เองโดยไม่เดือดร้อนก็รับผิดชอบแบบมีจิตสาธารณะ
ระบบการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม	คนมีจิตสาธารณะยอมค้ำนึ่งถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ยินยอมจ่ายภาษีสิ่งแวดล้อม เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องถูกต้องเป็นธรรมแล้วที่ผู้ทำให้เกิดมลภาวะต้องจ่ายภาษีเพื่อลดผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อส่วนรวม คุณค่าที่คนดีมีคุณธรรมให้กับสิ่งแวดล้อมเป็นหลักประกันว่าจะไม่เอาไรด์เอาเปรียบธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ รวมถึงสิ่งมีชีวิตทั้งหมดที่ร่วมอยู่กับมนุษย์ในระบบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเดียวกัน ค่านิยมที่เน้นการอนุรักษ์ธรรมชาติ รวมทั้งไม่

วาระการปฏิรูป/การพัฒนา	ความเชื่อมโยงกับ “คน”
	ใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย เป็นจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อมที่ต้องมีการบ่มเพาะ เรียนรู้ และซึมซับ เพื่อให้เป็นแนวปฏิบัติโดยปกติธรรมดา ที่ไม่ต้องถูกบังคับหรือตรวจสอบ
ภัยพิบัติตามธรรมชาติ ภาวะโลกร้อน	จิตใจเอื้อเพื่อเมตตาผู้ที่เดือดร้อนจากการเกิดภัยพิบัติ มีบทบาทส่วนร่วมในการลดภาวะโลกร้อน
การเตรียมการเพื่อรับมือวิกฤตการณ์ “กรุงเทพฯจม”	รอบคอบ ระมัดระวัง ยืดหยุ่น รู้จักปรับตัว แก้ไขปัญหาด้วยหลักเหตุผล พยายามพึ่งตนเอง ไม่ใช่คนที่เมื่อเดือดร้อนแล้วต้องบนบานศาลกล่าว ขอให้แคล้วคลาดจากสิ่งไม่ดีทั้งปวง ค่านิยมที่เน้นความมั่งมัน เอาจริงเอาจังกับชีวิต ไม่มีก่ง่าย หรือใส่ใจในการเตรียมพร้อมจะช่วยให้คนไทยจริงจังกับการป้องกันปัญหาที่อาจขึ้นในอนาคต รวมถึงเรื่อง “กรุงเทพฯจม” มิติของการเตรียมตัวลงทุนลงแรง เตรียมพร้อมเพื่อป้องกันปัญหาจึงเป็นโจทย์ที่ท้าทายสำหรับการพัฒนาคนต่อไปและมีความจำเป็นและสำคัญยิ่ง
ระบบเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง	เป็นกระตือรือร้นและรับผิดชอบต่อเรื่องของส่วนรวม มีจิตสาธารณะ คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม รู้จักหน้าที่ของตนเอง รวมถึงการจรรโลงค่านิยมที่ช่วยเสริมสร้างทุนทางสังคม เช่น ความไว้วางใจ เชื่อใจ การแบ่งปัน เป็นต้น
สวัสดิการสังคม	คำนึงถึงหลักมนุษยธรรม และสิทธิของบุคคลที่จะได้รับ โดยมองเห็นผลที่จะเกิดขึ้นในระยะยาว และพร้อมที่จะแบ่งปันเกื้อกูลผู้ที่ยังช่วยตัวเองไม่ได้ในภาวะของสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำสูง และมีช่องว่างอันห่างไกลระหว่างคนที่ร่ำรวยช่วยตัวเองได้กับคนที่อ่อนแอขาดแคลนปัจจัยต่าง ๆ ช่วยตัวเองได้ยาก การออกแบบสวัสดิการสังคมถ้าจะมุ่งเน้นไปที่กลุ่มขาดแคลน โดยไม่สมควรจะใช้หลัก “ถ่วงหน้า” โดยเฉพาะถ้ารัฐยังไม่มีทรัพยากรมากมายที่จะกระจายความช่วยเหลือให้ทุกคน การมุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายพิเศษจะช่วยให้ผู้อ่อนด้อยได้รับสวัสดิการมากขึ้น โดยไม่ต้องนำเอาทรัพยากรที่จำกัดมาเฉลี่ยให้ทุกคนจนเงินที่มีกลายเป็นเบี้ยหัวแตก ไม่สามารถจะยกระดับหรือจุนเจือผู้ยากไร้ได้อย่างเต็มที่ โดยเรื่องนี้คุณธรรมประจำใจของผู้ที่ช่วยเหลือตัวเองได้จึงจำเป็นและสำคัญ เพราะจะไม่ทำให้เกิดการมาเรียกร้องใช้สิทธิ เป็นต้น
สังคมสูงวัย	ลูกหลานมีความกตัญญูกตเวทิตีเลี้ยงดูตอบแทนผู้มีพระคุณเมื่อแก่เฒ่า คนไทยมีจิตใจเอื้ออาทรต่อผู้สูงอายุ เปิดกว้างและปฏิบัติอย่างเป็นธรรมต่อแรงงานข้ามชาติที่จะมาทำหน้าที่ในการดูแลผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุมีความพยายามในการพึ่งตนเอง มีความใฝ่เรียนรู้ตลอดชีวิต ทำตนเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ซึ่งช่วยให้เกิดความภูมิใจในศักดิ์ศรีของตนเองด้วย

วาระการปฏิรูป/การพัฒนา	ความเชื่อมโยงกับ “คน”
การคุ้มครองผู้บริโภค	เคารพสิทธิของผู้บริโภค เชื่อสัจธรรมและรับผิดชอบต่อการผลิต ในส่วนกลไกที่มาจากภาคประชาชน ในแต่ละภาคส่วนรู้จักให้เกียรติซึ่งกันและกัน สามารถทำงานร่วมกันในแนวราบ
การกำกับดูแลสื่อ	องค์กรกำกับดูแลมีความซื่อสัตย์สุจริต ทำหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบต่อวิชาชีพ คำนึงถึงความถูกต้องเป็นธรรม คุณธรรม และจริยธรรมจึงเป็นเสาหลัก เป็นเข็มทิศให้คนในวงการสื่อ โดยเฉพาะเมื่อถูกกระหนาบจากอำนาจทุนและผู้มีอำนาจ
สิทธิเสรีภาพบนความรับผิดชอบต่อ	สื่อมวลชนเสนอข่าวอย่างรับผิดชอบต่อ ทำหน้าที่ด้วยความสุจริต เสนอข่าวด้วยความถูกต้องเที่ยงธรรม ปราศจากอคติ ด้วยหลักเหตุผลและหลักวิชาชีพ นึกถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม เคารพสิทธิของบุคคลที่น่าเสนอในเนื้อหาของข่าว โดยเฉพาะสิทธิของเด็ก และสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมที่ต้องการการดูแล ประพฤติตนตามหลักจริยธรรมสื่ออย่างเคร่งครัด
ป้องกันการแทรกแซงสื่อ	ผู้สนับสนุนสื่อมีสำนึกแห่งความถูกต้อง หากสื่อที่ตนสนับสนุนขาดจริยธรรม ต้องพร้อมทบทวนการสนับสนุน และพร้อมที่จะสื่อสารกับสังคมเกี่ยวกับปัญหาและความอ่อนด้อยของสื่อ
ปฏิรูปศิลปะ วัฒนธรรม เพื่อคุณค่าและมูลค่าทางเศรษฐกิจของประเทศ	คนมีจิตใจอ่อนโยน เห็นถึงคุณค่าและมีสุนทรียภาพในงานศิลปะ จิตใจเอื้อเพื่อดูแลศิลปินผู้ทำงานสร้างสรรค์สังคม ศิลปินมีจิตใจเพื่อสังคม ผลิตงานศิลปะเพื่อสร้างสรรค์ มติทางศิลปะ วัฒนธรรมยังสามารถเป็นแหล่งดึงดูดและจูงใจให้เกิดการอนุรักษ์ ศิลปะและวัฒนธรรมเพื่ออนุชนรุ่นหลัง รวมทั้งสามารถจะแปลงมิติต่าง ๆ ในศิลปะและวัฒนธรรมให้เป็นสิ่งดึงดูดต่างชาติมาท่องเที่ยวไทย หรือแปลงเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ ด้วย สิ่งของที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมถูกประดิษฐ์คิดค้นบนรากฐานทางวัฒนธรรม โดยใช้วัสดุหรือวัตถุดิบในพื้นที่ซึ่งเป็นการบูรณาการหลายสิ่งหลายอย่างเข้ากันจนกลายเป็นสินค้าด้านวัฒนธรรมที่มีคุณค่า รวมทั้งยังมีมูลค่าสูงด้วย
ส่งเสริมความเข้มแข็งของสถาบันทางศาสนาเพื่อให้เป็นสถาบันหลักของสังคม	บุคลากรในสถาบันศาสนามีความเข้มงวดกวดขันตนเอง โปร่งใส ตรวจสอบได้ ไม่เรียนรู้และตั้งใจปฏิบัติศาสนธรรม เพื่อทำหน้าที่ในการเผยแผ่ศาสนาธรรม ประชาชนใช้หลักเหตุผล ไม่มั่งงาย
แรงงานข้ามชาติ	เคารพสิทธิมนุษยชน ปฏิบัติต่อแรงงานข้ามชาติอย่างมีมนุษยธรรมและคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยไม่กดขี่ข่มเหง เอาเปรียบ และไม่รังเกียจกีดกัน มีจิตใจเมตตาอนุเคราะห์ เอื้อเพื่อต่อแรงงานที่ต้องจากบ้านมาเพื่ออนาคตที่ดีกว่า การปฏิบัติต่อเขาอย่างดีจะช่วยเชื่อมสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน เพราะในอนาคตเราต้องพึ่งพาอาศัยกัน

วาระการปฏิรูป/การพัฒนา	ความเชื่อมโยงกับ “คน”
Center of Excellence	ต้องมีการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา อุตสาหกรรมเพียร ตั้งใจจริงในการประสบความสำเร็จ มีจิตใจแห่งการศึกษาค้นคว้าพัฒนา เพื่อนำไปสู่ความเชี่ยวชาญและความเป็นเลิศ ค่านิยมของคนไทยในปัจจุบันไม่เอื้อต่อการไฝหาคือความเป็นเลิศ ถ้ามี คนจำนวนน้อยชนิดที่สร้างและแสวงหาความเป็นเลิศจะไม่เพียงพอต่อการขับเคลื่อนให้มีความเป็นเลิศในด้านต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม ต้องมีการรณรงค์ปลูกฝังและส่งเสริมค่านิยมที่พึงประสงค์เช่นที่กล่าวมา เพื่อเป็นฐานรองรับการสร้างศูนย์แห่งความเป็นเลิศ
New Growth Engine	มีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักคิดและริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ กล้าทดลอง ต่อกับความท้าทายต่าง ๆ อย่างไม่หยุดนิ่ง เศรษฐกิจแบบใหม่ที่เน้นความคิดสร้างสรรค์หรือความเฉพาะเจาะจง (Niche market) และอื่น ๆ ที่จะช่วยให้คนไทยก้าวข้ามการผลิตแบบเดิม การสร้างสรรค์ด้านเศรษฐกิจแนวใหม่ย่อมต้องมีค่านิยมแบบใหม่ที่จะช่วยส่งเสริมให้เติบโตและขยายก้าวต่อไปได้
ระบบโลจิสติกส์	มีสายตากว้างไกล สามารถมองออกไปนอกบริบทของตนเอง เข้าใจถึงความเชื่อมโยงและความร่วมมือกันระหว่างประเทศต่างๆ โดยเตรียมความพร้อมภายในประเทศเองด้วย
การพัฒนาเศรษฐกิจเชิงพื้นที่	พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ความพร้อมทางด้านวิชาการ รวมถึงความรู้และความเข้าใจและการเข้าถึงพื้นที่เป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยต่าง ๆ ที่จะช่วยให้พัฒนาเศรษฐกิจเชิงพื้นที่ได้ การเรียนรู้ รู้ลึก รู้จริง ศึกษาจริงเกี่ยวกับบริบทของพื้นที่ที่จะช่วยให้กำหนดนโยบายและรูปแบบของการพัฒนาให้สอดคล้องและเหมาะสมกับพื้นที่อย่างแท้จริง
กลไกใหม่ในการพัฒนาที่ไม่ใช่ภาครัฐ	ยอมรับบทบาทในการทำงานร่วมกันระหว่างรัฐและประชาสังคม ไม่เป็นอำนาจนิยมไม่ว่าจะเป็นจากฝ่ายใดก็ตาม ร่วมกันรับผิดชอบการทำงานเพื่อส่วนรวม ให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ในแนวราบ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ด้วยประวัติศาสตร์ของไทยที่เน้นการรวมศูนย์อำนาจและรัฐเป็นใหญ่ เพราะเป็นฝ่ายมีอำนาจและถือกฎหมายในมือ ประชาชนจึงเป็นฝ่ายขาดอำนาจและเป็นเบี้ยล่างของฝ่ายรัฐมาโดยตลอด ถึงแม้ในหลายทศวรรษที่ผ่านมาจะมีการก่อเกิดของภาคประชาสังคม แต่ประชาชนและประชาสังคมยังขาดอำนาจต่อรองและยังไม่เป็นหุ้นส่วนของการพัฒนาอย่างแท้จริง ดังนั้น ในภาวะปัจจุบันที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจัง ทุกภาคส่วนรัฐ การเมือง ธุรกิจเอกชน และภาคประชาสังคม จึงจำเป็นที่จะหันหน้าเข้าหากัน ร่วมแสวงหารูปแบบความร่วมมือกัน เพื่อให้ได้ทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๔.๒ การสร้างค่านิยมหลัก : บทเรียนจากต่างประเทศ

๔.๒.๑ แนวทางการส่งเสริมค่านิยมที่พึงประสงค์ในกลุ่มประเทศ Nordic และ Australia

● Norway

ค่านิยมที่พึงประสงค์ของประเทศนอร์เวย์ ได้แก่ ความเสมอภาค (Equality), เสรีภาพ (Freedom/liberty), ความรักชาติ (Nationalism), ประชาธิปไตย (Democracy), ความเป็นคริสต์ (Christian heritage/culture) และสิทธิมนุษยชน (Rule of law , Human rights)

แนวทางการส่งเสริมค่านิยมของประเทศนอร์เวย์ จะเน้นการใช้วาทศิลป์ วาทกรรม, สื่อ, ศิลปะ, กีฬาฟุตบอล (รวมใจคนในชาติ), งานพิธี, เพลง เพื่อสร้างอารมณ์ร่วมของคนในชาติ, การให้การศึกษาเพื่อการปลูกฝังค่านิยม/ประเพณี, การเลี้ยงดูเด็กให้คุ้นเคยกับวัฒนธรรมท้องถิ่น, ให้ความสำคัญต่อบทบาทของพ่อแม่ผู้ปกครองในกิจกรรมของเด็ก, การกำหนดนโยบายที่ปกป้องค่านิยมที่รัฐให้ความสำคัญ เช่น นโยบายลาคลอดบุตร, การส่งเสริมการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร, การเพิ่มจำนวนผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะ, การบังคับใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน

● Denmark

ค่านิยมที่พึงประสงค์ของประเทศเดนมาร์ก ได้แก่ ความเสมอภาค (Equality), เสรีภาพ (Freedom/liberty), ความรักชาติ (Nationalism), สิทธิมนุษยชน (Human rights), เคารพกฎหมาย (Rule of law), ประชาธิปไตยและหน้าที่พลเมือง (Democracy & obligation to civic duty)

แนวทางการส่งเสริมค่านิยมของประเทศเดนมาร์กจะใช้ศาสนาคริสต์เป็นหลัก โดยเฉพาะในกลุ่มผู้อพยพย้ายถิ่น, การรับศาสนา, การเรียนรู้จากชุมชนท้องถิ่น, การสอนวิธีคิดและการใช้ชีวิตแบบเดนิชในโรงเรียน. การกำหนดนโยบายที่ปกป้องค่านิยมที่รัฐให้ความสำคัญ เช่น นโยบายเข้าถึงบริการ นโยบายลดความเหลื่อมล้ำ (โดยเฉพาะการศึกษาและการรักษาพยาบาล), บทบาท การเป็นตัวอย่าง (Role model) ในโรงเรียนและสังคม

● Sweden

ค่านิยมที่พึงประสงค์ของประเทศสวีเดน คือ ความเสมอภาค (Equality), เสรีภาพ (Freedom/liberty), ความรักชาติ (Nationalism), เคารพกฎหมาย (Rule of law), ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human dignity), สิทธิมนุษยชน (Human rights)

แนวทางการส่งเสริมค่านิยมของประเทศสวีเดน จะใช้การสื่อสารถึงความเป็นสวีเดน Nation branding, การประกวด Miss Sweden, การส่งเสริมให้กลุ่มผู้อพยพเรียนภาษาสวีเดน, การส่งเสริมบทบาทชุมชน/องค์กรส่วนท้องถิ่น, การกำหนดนโยบายที่ปกป้องค่านิยมที่รัฐให้ความสำคัญ เช่น นโยบายกระจายรายได้ (ภาษี) การให้เงินเดือนและการจ้างงานแบบเน้นความเป็นมนุษย์

● Finland

ค่านิยมที่พึงประสงค์ของประเทศฟินแลนด์ คือ ความเสมอภาค (Equality), เสรีภาพ (Freedom/liberty), ความรักชาติ (Nationalism) , ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human dignity), ความยุติธรรม (Justice), สิทธิของบุคคล (Rights of the individual) , ประชาธิปไตย (Democracy), ความสุจริตเที่ยงธรรม (Integrity), การเคารพกฎหมาย ความยุติธรรม (Rule of law/legality)

แนวทางการส่งเสริมค่านิยมของประเทศฟินแลนด์ คือการใช้วาทศิลป์ วาทกรรม, การสนทนา แลกเปลี่ยน, การสร้างกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ของสังคม, การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมของคนในชาติ (New vision for society), ความสัมพันธ์ที่ตระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม, การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น, การอบรมความหลากหลายทางวัฒนธรรมแก่ผู้อพยพ, การกำหนดนโยบายที่ปกป้องค่านิยมที่รัฐให้ความสำคัญ เช่น นโยบายจ้างงานผู้พิการ

- Australia

ค่านิยมที่พึงประสงค์ของประเทศออสเตรเลีย คือ ความเสมอภาค (Equality), เสรีภาพ (Freedom/liberty), ความรักชาติ (Nationalism), การไม่เลือกปฏิบัติ (Non-discrimination), การเคารพกฎหมาย (Rule of law)

แนวทางการส่งเสริมค่านิยมของประเทศออสเตรเลีย คือการใช้สื่อเพื่อการสนทนา Debate และจดจำ, การรณรงค์ทางการเมือง, การกำหนดนโยบายที่บ่งบอกค่านิยมที่รัฐให้ความสำคัญ เช่น นโยบายที่อยู่อาศัย นโยบายจ้างงานแม่เลี้ยงเดี่ยว (Single mother), การเรียนประวัติศาสตร์และวรรณกรรม, National Sorry Day เพื่อรำลึกและขอโทษต่อการกระทำที่ไม่ดีของชาวตะวันตกที่ได้เข้ามาทำเรื่องที่ไม่ดีต่างๆ ไว้กับชาวพื้นเมือง

๔.๒.๒ แนวทางการส่งเสริมค่านิยมที่พึงประสงค์ในประเทศแถบเอเชีย

- ไต้หวัน

ค่านิยมที่พึงประสงค์ของประเทศไทย ไต้หวัน ได้แก่ เป็นคนจริงจัง ความเพียร ทำงานหนัก, ความอดทน อ่อนน้อมถ่อมตน, ความสามารถในการตัดสินใจและการจัดการ, การช่วยเหลือ ร่วมมือ แบ่งปัน และทำเพื่อส่วนรวม, ความเชื่อมั่นต่อความยุติธรรมและความซื่อสัตย์

แนวทางการส่งเสริมค่านิยมของประเทศไทย ไต้หวัน ภาคส่วนที่มีความสำคัญในการปลูกฝังค่านิยมและความดีของไต้หวันจะเน้นไปที่ความเข้มแข็งของภาคประชาสังคม (องค์กรศาสนา) ร่วมกันทำงานด้านการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม จนกลายเป็น “นวัตกรรมคุณธรรม” โดยที่รัฐทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน ซึ่งชุดความคิดและแนวคิดของไต้หวันส่วนใหญ่เป็นพุทธมหายานซึ่งมีแนวคิด คือ ๑) ความสุข คือการได้ช่วยเหลือผู้อื่น “ยิ่งให้ไป ยิ่งได้มา”๒) การทำดี ควรทำเป็นหมู่คณะ นอกจากนี้ การให้ความสำคัญกับการพัฒนาสื่อการสอนให้มีความน่าสนใจทั้งด้านเนื้อหาและการนำเสนอ โดยเฉพาะสื่อทางธรรม จนกล่าวได้ว่าทัดเทียมกับสื่อทางโลก มีความน่าสนใจในและสามารถโน้มน้าวคนรุ่นใหม่ได้

- ศรีลังกา

ค่านิยมที่พึงประสงค์ของประเทศไทย ศรีลังกา ได้แก่ อ่อนน้อม เคารพผู้อาวุโส, กตัญญูกตเวที, ซื่อสัตย์ ไม่ลักขโมย, รับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น, ชีวิตที่พอเพียงและเรียบง่าย

แนวทางการส่งเสริมค่านิยมของประเทศไทย ศรีลังกาจะใช้กลไกศาสนาเป็นหลัก โดยมีโครงการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดการเรียนการสอนครึ่งวัน ทุกวันอาทิตย์ โดยรัฐเป็นผู้สนับสนุนและรับผิดชอบในเรื่องหลักสูตรและการผลิตตำรา ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีระหว่างบ้าน โรงเรียน วัด ชุมชน และรัฐ รัฐเป็นผู้สร้างมาตรฐานองค์ความรู้เดียวกัน และเป็นผู้ออกประกาศนียบัตร สื่อการเรียนการสอนและหนังสือเรียนที่น่าสนใจ มีหน้า ๔ สี ประกอบ มีการบูรณาการพุทธประวัติ ประวัติพุทธศาสนา และวัฒนธรรมเข้าด้วยกันครูผู้สอนเป็นครูอาสาสมัคร ที่ได้รับประกาศนียบัตรจากสมาคม ๗๑,๐๐๐ คน การสอนใช้หลักจิตวิทยา การให้แรงจูงใจ ยกย่องชมเชยผู้ที่ทำตามคำสอน และพยายามจัดกิจกรรมให้เด็กมีส่วนร่วม และมีโอกาสแสดงออก รัฐสร้างระบบแรงจูงใจ โดยผู้ที่ผ่านการเรียนจะได้คะแนนพิเศษเพื่อเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัย หรือสมัครงาน นอกจากนี้ บทบาทของสื่อมวลชน ช่วยให้ประชาชนผูกพันกับพุทธศาสนา โดยจะมีการกระจายเสียงผ่านวิทยุทุกวัน

- เกาหลี

ค่านิยมที่พึงประสงค์ของประเทศเกาหลี ได้แก่ การเคารพผู้อาวุโส, ความขยันและมีวินัยในตนเอง, การรู้จักหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่อย่างเข้มแข็ง, ความรักในหมู่เหล่า รักชาติ รักองค์กร

แนวทางการส่งเสริมค่านิยมของประเทศเกาหลี ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสถาบันครอบครัวให้เข้มแข็ง การปฏิรูปการศึกษาโดยการให้ความรู้ในการอบรมเลี้ยงดูบุตรให้มีคุณภาพดีขึ้น นโยบายของรัฐ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยรณรงค์เรื่องการประหยัดและการออม และตัวอย่างโครงการพัฒนาชนบทโดยกระตุ้นให้ประชาชนเชื่อมั่นว่า “สามารถอยู่ดีกินดีได้ถ้าขยันและร่วมมือกัน” โดยได้รับความร่วมมือจากผู้นำในทุกระดับ และใช้กระบวนการอบรมกระตุ้นให้ชาวบ้านร่วมกันพัฒนาหมู่บ้าน ด้านระบบการศึกษา การจัดหลักสูตรใหม่เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ตั้งแต่เด็ก-ผู้ใหญ่ ระดับอนุบาล-ประถม ปลูกฝังเรื่องระเบียบในสังคม กฎจรรยาจิตสำนึกการ อยู่ร่วมกันในสังคม ระดับ ป.๔ – ม.ต้น ปลูกฝังเรื่องสิทธิและหน้าที่ของตนในระบอบประชาธิปไตย การเคารพกฎหมาย การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ระดับ ม.ปลาย-อุดมศึกษา ปลูกฝังเรื่องสิทธิและหน้าที่การเป็นพลเมืองโลก สันติภาพ ความเป็นสากล

- เวียดนาม

ค่านิยมที่พึงประสงค์ของประเทศเวียดนาม ได้แก่ ขยัน อุตุน, รักชาติ, รักการศึกษาเล่าเรียน, ยึดถือความกตัญญู

แนวทางการส่งเสริมค่านิยมของประเทศเวียดนามจะเน้นที่การปฏิรูปการศึกษา โดยเตรียมคนให้พร้อมรับกับโลกสมัยใหม่และรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชาติไว้ โดยใช้ยุทธศาสตร์ต่อไปนี้ ๑) การใช้ความศรัทธาในผู้นำ ในการศึกษาทุกระดับจะตอกย้ำหลักคำสอนของโฮจิมินห์ ๕ ประการ คือ รักประเทศชาติ รักประชาชน เรียนเก่ง ทำงานเก่ง รักษาอนามัยดี วินัยดี ซื่อสัตย์ กล้าหาญ ๒) การสอนวิชาประวัติศาสตร์ต่อสู้กับชาติตะวันตก เพื่อเรียนรู้ถึงวีรบุรุษของชาติและการเสียสละ ความกล้าหาญ และความอดทน นอกจากนี้การใช้สื่อมวลชน ช่วยสนับสนุนทางการศึกษา โดยในทุกวันจะมีข่าวเกี่ยวกับการศึกษา ๔ หน้า เพื่อตอกย้ำและให้ประชาชนเข้าใจถึงความสำคัญของการศึกษา

- จีน

จีนจะเริ่มหล่อหลอมคนตั้งแต่ยังเด็ก โดยมีกฎสำหรับการจัดการอนุบาลศึกษา คือ “ส่งเสริมสุขภาพ, พัฒนาสติปัญญา, ฟูมฟักบ่มเพาะคุณธรรม และปลูกฝังค่านิยมแห่งความดีงามที่จะต้องพัฒนาต่อไปในระดับประถมศึกษา, ช่วยแบ่งเบาภาระแม่เพื่อให้แม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการเมืองและกิจกรรมสังคมอย่างสร้างสรรค์”

แนวทางจัดการศึกษา การให้การศึกษาทางการเมืองแก่เด็กอนุบาล เพื่อเป็นเครื่องมือการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นการให้การศึกษาเพื่อสร้างวัฒนธรรมของจีนให้เป็นวัฒนธรรมแห่งชาติ มีความเป็นวิทยาศาสตร์ และเข้าถึงมวลชน โดยในเนื้อหาหลักสูตรจะเกี่ยวข้องกับวีรบุรุษของชาติ (The nobility of labor), ความสำคัญของชนชั้นกรมาชีพ (Heroic soldiers), การต่อสู้ของประชาชน (Tiananmen Square), Mao Zedong, Enemies

วิธีการสอน จะใช้การตอกย้ำผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลาย ทั้งการละเล่นและเกม การใช้เพลง การเล่านิทานและเรื่องเล่าต่าง ๆ เป็นต้น ตัวอย่างกิจกรรม ได้แก่

- เกมและกิจกรรมการละเล่น

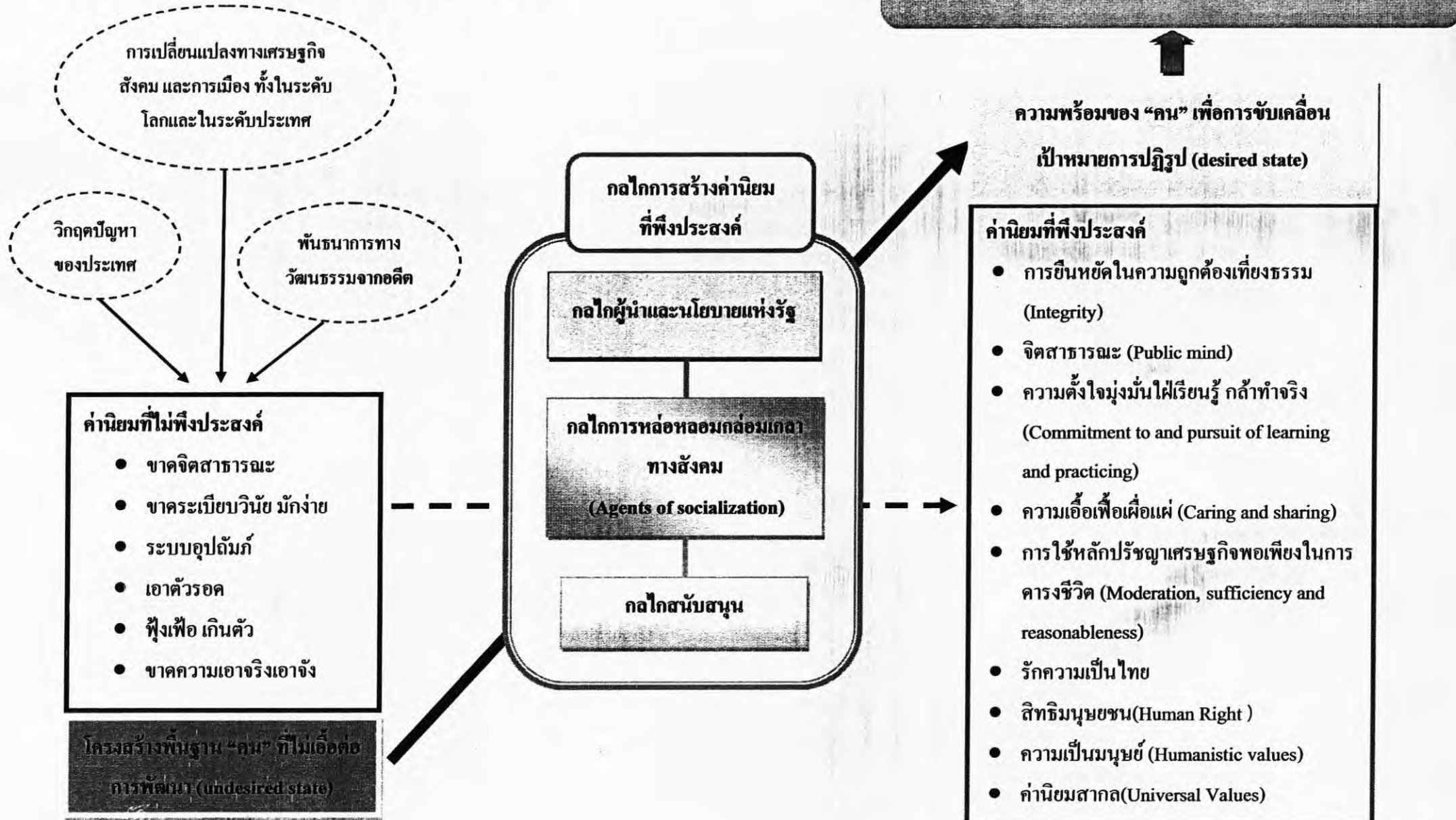
- การอยู่ร่วมกัน (Sense of togetherness) เช่น โยนลูกบอล

- เชื่อมโยงกับสำนึกแห่งชนชั้นและความรักชาติ เช่น เกมเกี่ยวกับขาวนา คนงาน

ในโรงงาน ทหารของกองทัพประชาชนเพื่อการปลดแอก

- ร้องเพลง
  - เพลงที่ร้องร่วมกันแสดงถึงความเป็นหนึ่งเดียวของชาติ เช่น เพลง July 1
- การเล่าเรื่อง เล่านิทาน
  - ไม่เล่าเรื่องที่บ่มเพาะความฟุ้งเฟ้อ เพ้อฝัน แต่เล่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ของประเทศที่ ย้ำเตือนจุดยืนคุณธรรม เช่น สงครามกองทัพประชาชน การยืนหยัดเสียสละต่อสู้ (ภาพและการ์ตูนมีผลต่อเด็กมาก)
- Site visits/field trips
  - ต้องสร้างสำนึกทางการเมืองและความรักชาติ ไม่ได้ไปสนุกอย่างเดียว เช่น สวนสาธารณะ Beihai, Tiananmen square, ดูขบวนพาเหรดในวันชาติ

๔.๓ กรอบแนวทางการพัฒนาค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม

ส่วนที่ ๕

มาตรการขับเคลื่อนเพื่อสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์

๕.๑ กลไก/วิธีการขับเคลื่อน

ในส่วนของกลไกการขับเคลื่อนหรือกลไกการสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์นั้น จะแบ่งเป็น ๓ ระดับ ซึ่งต้องมีการดำเนินการขับเคลื่อนที่สอดคล้องกัน เพื่อสนับสนุนซึ่งกันและกันและก่อให้เกิดเป็นพลังการเปลี่ยนแปลงของประเทศ ตั้งแต่ระดับบนคือกลไกผู้นำและนโยบายรัฐ ลำดับถัดมาคือกลไกการหล่อหลอมกลุ่มเหล่าทางสังคม (Agents of socialization) ได้แก่ การศึกษา ครอบครัวและระบบการเลี้ยงดู สถาบันศาสนา ชุมชนท้องถิ่น ประชาสังคม สื่อมวลชน/สื่อสาธารณะ ธุรกิจเอกชน เป็นต้น ซึ่งทุกภาคส่วนต้องร่วมมือกันและรวมพลังขับเคลื่อนไปด้วยกัน และสุดท้ายการมีกลไกสนับสนุนที่จะช่วยให้การทำงานของทุกภาคส่วนสอดประสานและเกิดประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนยิ่งขึ้น

๕.๑.๑ กลไกผู้นำและนโยบายแห่งรัฐ

ด้าน Political will และ Commitment ผู้นำประเทศในฐานะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องแสดงจุดยืน ทิศทาง และเจตจำนงค์ที่แรงกล้า เพื่อเป็นสื่อสารถึงวิสัยทัศน์และเป็นการวางพันธกิจร่วมกันของคนในชาติ โดยสามารถทำได้ ดังนี้

- วาระทางนโยบายของประเทศในการขับเคลื่อนค่านิยมที่พึงประสงค์
- การระบุ/กำหนดถึงความสำคัญของค่านิยม/คุณธรรมจริยธรรมไว้ในรัฐธรรมนูญ
- การกำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐที่ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์

ด้านการสื่อสารทางนโยบาย ต้องมีการสื่อสารที่ชัดเจน และมีการตอกย้ำอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการทำงานที่สอดรับและสอดประสานกันของหน่วยงานรัฐ และหน่วยงานภายนอกอื่น ๆ โดยเฉพาะการเป็นแบบอย่างแห่งการปฏิบัติตามค่านิยมที่พึงประสงค์ โดยมีแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

- การสร้างวาทกรรมและตอกย้ำของผู้นำสูงสุดของประเทศ เพื่อเป็นการจุดประกายและตอกย้ำเจตจำนงค์ไปสู่ประชาชนในทุกภาคส่วนและสาธารณะ
- การสร้างภาพลักษณ์ของประเทศ (Nation branding) ให้สอดคล้องกับค่านิยมที่พึงประสงค์ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ซึ่งรัฐเองอาจเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนแต่การจะทำให้ประสบความสำเร็จต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันของประชาชนทุกคน
- การเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้นำในสังคม (Role model) รวมถึงบุคคลสาธารณะในระดับต่าง ๆ การเชื่อและปฏิบัติจริงโดยมิใช่เพียงการสร้างภาพลักษณ์เท่านั้น
- เวที Dialogue ของผู้นำในแต่ละภาคเกี่ยวกับค่านิยมที่พึงประสงค์ เพื่อเป็นการตอกย้ำและแลกเปลี่ยนทัศนะกันในสังคม

ด้านเนื้อหา นโยบาย นโยบายต่าง ๆ ของรัฐและหน่วยงานรัฐจะต้องคำนึงหรืออยู่บนพื้นฐานของค่านิยมที่พึงประสงค์ มีการบูรณาการแนวคิดอยู่ในแผนงานและนโยบายต่าง ๆ

- การมีนโยบายของรัฐที่สอดคล้องและสนับสนุนค่านิยมที่พึงประสงค์ เช่น นโยบายที่คำนึงถึงสิทธิมนุษยชน หรือเรื่องของความเป็นมนุษย์ การออกนโยบายโดยคำนึงถึงค่านิยมของสากลและการยอมรับจากนานาชาติ

- การมีนโยบายสนับสนุนการขับเคลื่อน เช่น การมีกลไกหรือมาตรการที่เตรียมคนของรัฐเพื่อเรียนรู้และซึมซับค่านิยมที่พึงประสงค์ การมีแรงจูงใจในการปฏิบัติตามค่านิยมที่พึงประสงค์

๕.๑.๒ กลไกการหล่อหลอมกล่อมเกลาทางสังคม

การศึกษา เป็นสถาบันที่สำคัญมากในการหล่อหลอมกล่อมเกลาคนโดยเฉพาะตั้งแต่ในวัยเด็ก ซึ่งต้องมีการให้ความสำคัญทั้งระบบการศึกษา หลักสูตรการศึกษา และวิธีการเรียนการสอน รวมทั้งครูผู้สอนซึ่งมีส่วนสำคัญมากในกระบวนการหล่อหลอมนี้ รวมถึงตัวนักเรียนเองซึ่งต้องได้รับการกระตุ้นและสร้างค่านิยมที่เหมาะสมที่จะเอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนาประเทศต่อไป

● ระบบ/หลักสูตร

- ปฏิรูประบบการศึกษา ทั้งระบบความคิดเกี่ยวกับการศึกษาและระบบการจัดการเรียนการสอน ความหมายของการศึกษาที่แท้จริง

- การปรับปรุง/ปฏิรูปหลักสูตร เพื่อสอนคุณธรรมจริยธรรม เช่น การสอนประวัติศาสตร์ การเรียนรู้ประสบการณ์ความเจ็บปวด การเรียนรู้ประวัติของผู้ที่ทำประโยชน์ให้บ้านเมือง (Local heroes) การประกวดการเขียนตำราประวัติศาสตร์

- การให้ความสำคัญต่อการสร้างและถ่ายทอด Core values ในระบบการศึกษา (เช่น ความเอาใจจริงเอาใจ ไม่ฉาบฉวย) สอนอย่างจริงจังไม่ได้เป็นเพียงรูปแบบ (ปักธง ลงลึก)

- การจัดให้มี Liberal Arts Education เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้ซึมซับสุนทรียภาพและความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ การรู้จักผ่อนคลายเป็นสิ่งที่ควรเคร่งเกินไป ซึ่งจะเป็นการรักษาสมดุลของชีวิต และจรรโลงสังคมให้น่าอยู่และสมบูรณ์อย่างแท้จริง

- การเชื่อมโยงกิจกรรมในหลักสูตรและกิจกรรมนอกหลักสูตร เช่น ให้เด็กไปดูแลผู้สูงอายุ, สร้างบ้านให้คนจน, ทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี-ยุวชาด

- การปรับปรุงวิธีการประเมินผลงานของครูและโรงเรียน โดยคำนึงถึงเป้าหมายของการศึกษาอย่างแท้จริงและวัดผลที่ตรงจุด เช่น การวัดผลครูควรอยู่ที่การสอนให้เด็กรู้จักคิดและได้พัฒนาตนเอง การนำค่านิยมที่พึงประสงค์มาใช้ในการวัดผลการเรียนด้วย โดยไม่ได้วัดด้านความรู้เท่านั้นและต้องวัดถึงพฤติกรรม นิสัย และจิตสำนึก

● กระบวนการสอน

- กระบวนการสอน/กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน การได้ฝึกปฏิบัติและซึมซับผ่านประสบการณ์ เป็นกระบวนการสอนที่让孩子ได้รู้ได้คิด โดยไม่ใช่ใช้การท่องจำหรือบังคับ

- การสอนที่ไม่เน้นชั่วโมงการสอน/รายหัวข้อของวิชาแต่เปิดพื้นที่ให้นักเรียนได้เรียนรู้ เพราะการเรียนรู้ของเด็กสามารถทำได้ตลอดเวลา ไม่ใช่เฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น การสอนให้เด็กรู้จักเรียนรู้และใฝ่หาความรู้ด้วยตนเองจึงเป็นการสำคัญกว่าการที่ครูเป็นฝ่ายให้ความรู้เพียงทางเดียว

- การกระตุ้นให้เด็ก/นักเรียน ได้คิดและตั้งคำถาม เปิดโอกาสการมีส่วนร่วม เพื่อกระตุ้นกระบวนการคิดของเด็ก เกิดความคิดสร้างสรรค์ และการต่อยอดทางความคิด กระบวนการสอนต้องส่งเสริมและไม่ปิดกั้นความคิดของเด็ก

● ครูผู้สอน

- ครูผู้สอน เข้าใจถึงคุณค่าที่แท้จริงของการเรียน รู้จักประยุกต์เพื่อถ่ายทอดบทเรียนและถ่ายทอดค่านิยมที่ถูกต้อง รวมถึงการสอนในวิชาต่าง ๆ ที่ครูต้องเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าที่แท้จริงของวิชานั้น ไม่ใช่สอนตามตัวอักษร ครูต้องสามารถบูรณาการค่านิยมที่พึงประสงค์ไปในการสอนวิชาต่าง ๆ และวิถีชีวิตประจำวันได้

- การทดสอบทัศนคติ/คุณลักษณะของผู้จะมาเป็นครู นั่นคือต้องมีความเป็นครู หรืออุดมการณ์ความเป็นครู เพราะครูเป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุดในการหล่อหลอมนักเรียน จึงต้องคัดสรรคนที่มีคุณภาพอย่างแท้จริง รักในการสอนและทุ่มเทให้กับนักเรียนอย่างแท้จริง

- การปรับทัศนคติ/ปลูกจิตสำนึกและจิตวิญญาณความเป็นครูให้เข้าใจถึงบทบาทในการปลูกฝังค่านิยม บ่มเพาะความเป็นครู
- การจัดให้มีหลักสูตรอบรมครูผู้สอนเพื่อให้ถ่ายทอดคุณธรรมจริยธรรมได้อย่างร่วมสมัยและมีประสิทธิภาพ
- การส่งเสริม สร้างแรงจูงใจและให้กำลังใจครูที่มีผลงานดีเด่นด้านการสอนคุณธรรมจริยธรรม
- มาตรการฟื้นฟูศักดิ์ศรีความเป็นครู ซึ่งต้องทำให้ครูเกิดความภาคภูมิใจและรักษาเกียรติและศักดิ์ศรีของตนเอง โดยการปฏิบัติหน้าที่ให้สมกับความเป็นครูในฐานะ “แม่พิมพ์ของชาติ”

● **นักเรียน**

- กลไกการสร้างแรงจูงใจแก่นักเรียนเรื่องคุณธรรมจริยธรรม เช่น การเรียนต่อ การจบการศึกษา โดยนำค่านิยมที่พึงประสงค์มาเป็นส่วนหนึ่งของการคัดเลือก
- การเรียนรู้ของนักเรียนที่ช่วยสร้างแรงบันดาลใจในการมีค่านิยมที่ดี เช่น การใช้วิธีการ “การบ้านห้าข้อ” ของประเทศเวียดนาม เป็นต้น
- ส่งเสริมการสร้าง Intellectual curiosity เช่น การสร้างสถานการณ์จำลองหรือให้เด็กเรียนรู้จากกรณีศึกษา หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม ในชุมชน โดยอาจเป็นหัวข้อข่าว หรือการส่งเสริมให้เด็กเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนและสังคม โดยการเข้าไปทำกิจกรรมและเรียนรู้จากชุมชน

ครอบครัวและระบบการเลี้ยงดูเด็ก ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่เริ่มหล่อหลอมกลมกล่อมเกลาคนในช่วงแรกของชีวิต การหล่อหลอมของสถาบันการศึกษาและสถาบันครอบครัวควรจะไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะทำให้เกิดพลังและการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง ครอบครัวจะมีส่วนช่วยต่อยอดอย่างมาก และยังสามารถส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อื่น ๆ ภายนอกห้องเรียนได้เหมือนกับในโรงเรียน ซึ่งพ่อแม่/ผู้ปกครองเองจึงจำเป็นต้องมีความรู้ทั้งในเรื่องของค่านิยมที่พึงประสงค์ และการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ของเด็กด้วย

- **ห้องเรียนพ่อแม่** คือการส่งเสริมและเปิดโอกาสให้พ่อแม่ได้มาเรียนรู้ในเรื่องการเลี้ยงดูและอบรมคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่ยังเล็ก เช่น คลิปปิดิโอ สารคดี สำหรับเปิดให้ดูระหว่างตั้งครรภ์หรือหลังคลอด ฯลฯ หรือในการให้ความรู้แก่เด็กในระดับต่าง ๆ ทุกช่วงวัย การดูแลเด็กและเยาวชน การพูดคุยและส่งเสริมการเรียนรู้

- ยุทธศาสตร์การพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน (เช่น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การพัฒนาครูพี่เลี้ยง/พี่เลี้ยงเด็ก) ซึ่งเป็นอีกหนึ่งกลุ่มที่มีความสำคัญเช่นกัน เพราะช่วงที่เป็นวัยทองของการเรียนรู้ก็คือในวัยเด็กตั้งแต่ ๐-๖ ปี

สถาบันศาสนา เป็นอีกสถาบันหนึ่งที่มีความเข้มแข็งมาตั้งแต่อดีตในสังคมไทย ในท้องถิ่นวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจและศูนย์รวมแหล่งความรู้ภูมิปัญญาต่าง ๆ โดยต้องให้วัดและสถาบันทางศาสนาอื่น ๆ ส่งเสริมและให้ความรู้และค่านิยมต่าง ๆ และเป็นแบบอย่างของชุมชนอย่างถูกต้องตรงตามแก่นแท้ของแต่ละศาสนา

- การใช้ศาสนาเป็นตัวนำ เช่น ให้มีหลักสูตรพุทธศาสนาในวันอาทิตย์ หรือวันใดวันหนึ่ง / การให้มีวันหยุดในวันพระหรือวันโกน เพื่อให้ทั้งครอบครัวพากันไปเข้าวัด

- การเชื่อมโยงระหว่างสถาบันศาสนากับโรงเรียน รวมถึงชุมชน โดยกันทำกิจกรรมร่วมกันซึ่งนอกเหนือจากกิจกรรมของวัดก็ได้ โดยเฉพาะกิจกรรมที่ส่งเสริมและให้ความรู้เรื่องค่านิยมและความดีแก่เด็กเยาวชน และคนในชุมชน

ชุมชนท้องถิ่น การปัจจุบันการให้ความสำคัญกับท้องถิ่นและการเห็นถึงศักยภาพของท้องถิ่นมีมากขึ้นอย่างมาก การรวมพลังของคนในชุมชนและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมช่วยรับผิดชอบถึงความเป็นไปของชุมชน รวมถึงเด็กและเยาวชนในชุมชนเองจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก

- ห้องเรียนชุมชน เปิดพื้นที่การเรียนรู้ค่านิยมให้คนในชุมชน ประชาชนทั่วไป ได้เข้ามาทำกิจกรรมเสริมสร้างค่านิยม ฯ

- การสนับสนุนให้ชุมชนหรือองค์กรท้องถิ่นจัดกิจกรรมส่งเสริมค่านิยม ฯ เพื่อให้คนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในทุกระดับทุกช่วงวัย

ประชาสังคม เป็นอีกภาคส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญ ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของผู้ที่ห่วงใยใส่ใจ ส่วนรวมแล้ว การทำงานผสมกันระหว่างรัฐและภาคประชาสังคม และภาคส่วนอื่น ๆ จะทำให้การทำงาน ร่วมกันเกิดผลมากยิ่งขึ้น

- การสนับสนุนการทำงานของภาคประชาสังคมในฐานะที่เป็นกลไกขับเคลื่อนอุดมการณ์ เพื่อสังคม

- การส่งเสริมภาคประชาชนรวมตัวกันและสร้างเครือข่ายอุดมการณ์ทำความดีเพื่อขับเคลื่อน สังคม เช่น ตัวอย่างองค์กรฉ้อฉลของไต้หวัน ที่มีการรวมตัวและขยายเครือข่ายในการทำ ความดี ฯลฯ

สื่อมวลชน/สื่อสาธารณะ เป็นส่วนที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อสังคมและประชาชนในปัจจุบัน การใช้ ประโยชน์จากช่องทางดังกล่าว โดยการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์และเป็นประโยชน์โดยการส่งเสริมค่านิยมที่พึง ประสงค์และความดีจะทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว

- การสื่อสารเพื่อกระตุ้นความคิด เช่น การมีวันนี้เพราะพี่ให้ ไม่ยอมรับคนโกง เป็นต้น ทำให้ ประชาชนได้ถูกคิด

- การเผยแพร่คุณงามความดี และเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เป็นการหล่อหลอมจิตใจให้เป็น น้ำหนึ่งใจเดียวกัน รู้จักนึกถึงส่วนรวม

- การกระจายเสียงเกี่ยวกับธรรมะ หรือเรื่องราวที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ความพยายาม และความสำเร็จของบุคคลธรรมดา

- สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ให้ความสำคัญกับข่าวด้านการศึกษาที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม

- ผลิตรายการที่สร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ละคร สปอตโฆษณา สารคดี หรือ วาไรตี้ที่เป็นประโยชน์

ธุรกิจเอกชน เป็นภาคส่วนที่มีพลังในการขับเคลื่อนสังคม โดยแต่เดิมธุรกิจเอกชนถูกหล่อหลอม ให้คิดถึงแค่ประโยชน์ของธุรกิจ แต่การสร้าง ความเข้าใจที่ถูกต้องว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม หากสังคมอยู่ ไม่ได้ ประชาชนอยู่ไม่ได้ ธุรกิจย่อมอยู่ไม่ได้ และการรับผิดชอบต่อสังคมเป็นหน้าที่ของธุรกิจเอกชนด้วยเช่นกัน

- กลไก Social enterprises หรือธุรกิจเพื่อสังคม คือการทำธุรกิจโดยคำนึงถึงสังคมส่วนรวม บนพื้นฐานความถูกต้อง ไม่เอาर्डเอาเปรียบ ไม่ค้ำก่าไรเกินควร ใส่ใจสิ่งแวดล้อม ชุมชน และสังคมที่ธุรกิจมีส่วน ร่วม หากสามารถปลูกฝังแนวคิดดังกล่าวไปยังธุรกิจต่าง ๆ ประเทศไทยและสังคมไทยย่อมสามารถอยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุข ถ้อยทีถ้อยอาศัย และเป็นสังคมแห่งการพึ่งพาเอื้ออาทรกัน

๕.๑.๓ กลไกการประสานและสนับสนุน

การเปิดพื้นที่/กิจกรรมการเรียนรู้และสร้างเครื่องมือเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งเป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่ แท้จริงในทุกด้าน ทั้งวิชาการ ศิลปวัฒนธรรม ค่านิยม คุณธรรมจริยธรรม และส่งเสริมความเป็นมนุษย์

- การจัดให้มีพื้นที่สาธารณะเพื่อการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรม เช่น พิพิธภัณฑ์ สวนสาธารณะ การแสดงนิทรรศการงานศิลปะ เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็น และต้องสร้างกระบวนการการ มีส่วนร่วมให้คนในท้องถิ่นนั้นรู้สึกเป็นเจ้าของสถานที่และองค์ความรู้นั้นอย่างแท้จริง เพื่อให้เกิดการธำรงรักษา องค์ความรู้เหล่านั้นไว้

- การพัฒนาตำราและสื่อการเรียนรู้ด้านคุณธรรมให้มีความน่าสนใจ และทันสมัย โดยการผลิตสื่อที่หลากหลายในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งหนังสือนิทาน หนังสืออ่านนอกเวลา หนังสือภาพ วิดีทัศน์ animation รวมถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ การเผยแพร่ในโลกดิจิทัลผ่านอินเทอร์เน็ต โซเชียลมีเดีย เป็นต้น

การประสานและบริหารจัดการ ในปัจจุบันมีผู้ที่ใส่ใจในการทำความคิดและพร้อมจะเสียสละเพื่อส่วนรวมอยู่มาก แต่แยกกันทำแยกกันอยู่อย่างกระจัดกระจาย ทำให้ไม่เกิดพลังและการเชื่อมโยง การจะทำให้การทำความคิดเห็นผลต้องมีการรวมกลุ่มรวมพลังกันของคนที่ทำดี เพื่อให้เกิดเป็นกระแสธารใหญ่ที่จะพัดพาความเลวร้ายออกไป

- กลไกสมัชชาคุณธรรม คือกลไกที่เชื่อมโยงและเปิดพื้นที่ให้คนที่ทำดีในทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามาพบเจอ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และรวมพลังกันในการขับเคลื่อนคุณธรรมจริยธรรม

- การสร้างและประสานเครือข่ายคุณธรรม รัฐต้องสนับสนุนและส่งเสริมให้มีกลไกการประสานงานของเครือข่ายคุณธรรมและผู้ทำความคิดจากทุกภาคส่วน โดยที่ไม่จำเป็นว่ารัฐต้องเป็นตัวจักรสำคัญ แต่คอยช่วยเหลือสนับสนุน และเป็นภาคีที่ดีของภาคส่วนต่าง ๆ

๕.๒ เป้าหมายการขับเคลื่อน

๕.๒.๑ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนาระบบค่านิยม

คนในสังคมมีค่านิยม ความคิด ความเชื่อที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและเป็นธรรม สามารถอยู่รอดและรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สามารถเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่เป้าหมายการปฏิรูป “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ด้วยค่านิยมที่พึงประสงค์ต่อไปนี้

- การตระหนักและส่งเสริมผลประโยชน์ของส่วนรวม (Public mind/ interest)
- การยืนหยัดในความถูกต้องเที่ยงธรรม (Integrity)
- ความตั้งใจมุ่งมั่นใฝ่เรียนรู้ กล้าทำจริง (Commitment to and pursuit of learning and practicing)
- การแบ่งปันและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (Caring and sharing)
- การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต (Moderation, sufficiency and reasonableness)
- ค่านิยมที่ให้ความสำคัญต่อสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human rights and human dignity)
- ค่านิยมที่ให้ความสำคัญโดยคุณค่าต่อสังคมที่จริงโง่ของความเป็นมนุษย์ (Humanistic values)
- การรักความเป็นไทย
- การเข้าถึงและเคารพค่านิยมสากลต่างๆ (Universal values)

๕.๒.๒ มาตรการการพัฒนาค่านิยม

มาตรการ	สิ่งที่เป็นอยู่	สิ่งที่ควรจะเป็น	ผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม
๑. การปฏิรูประบบการศึกษา (ประเด็นหลักสูตรการศึกษา)	<ul style="list-style-type: none"> - ระบบการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับความรู้ทางวิชาการ โดยละเลยคุณค่าและค่านิยมภายใน - เป้าหมายทางการศึกษา โดยมุ่งผลิตคนออกสู่ตลาดงาน เพื่อหารายได้เลี้ยงชีพเท่านั้น 	<ul style="list-style-type: none"> - ระบบการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าในความเป็นมนุษย์ ความสำเร็จของการศึกษา และการอยู่ร่วมกัน - เป้าหมายทางการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนาสังคมและประเทศชาติ การนำความรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น 	<ul style="list-style-type: none"> - มีหลักสูตร/ชั่วโมงเรียน/สอศแทรกคุณค่าที่พึงประสงค์ในหลักสูตรการศึกษา เช่น ปรับปรุงวิชาประวัติศาสตร์ ให้ความสำคัญกับ Liberal Arts - มีหลักสูตร/ชั่วโมงกิจกรรม ที่ให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติเพื่อต่อยอดคุณค่าต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง และมีการวิเคราะห์ เชื่อมโยงกิจกรรมกับคุณค่าที่พึงประสงค์
๒. การปฏิรูปครูผู้สอน	<ul style="list-style-type: none"> - การสอนตามตำรา ตามตัวชี้วัด ขาดการให้ความสำคัญกับคุณค่าที่แท้จริงของการศึกษา - ขาดความกระตือรือร้นในการสอน ขาดการสร้างสรรคกิจกรรมการสอนที่สร้างสรรค์และกระตุ้นให้ผู้เรียนอยากใฝ่รู้ 	<ul style="list-style-type: none"> - การสอนควรให้ผู้เรียนเข้าใจ ตระหนัก และซึมซับคุณค่าที่แท้จริงของบทเรียน มิใช่เรียนเพื่อสอบเท่านั้น - ครูผู้สอนควรกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้น ใฝ่เรียนรู้ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม 	<ul style="list-style-type: none"> - มีหลักสูตรอบรมครู และพัฒนาครูผู้สอนในการเป็นวิทยากร กระบวน - ครูผู้สอนมีความเข้าใจและเห็นความสำคัญของการสอนให้ผู้เรียนเข้าใจถึงคุณค่าที่แท้จริงของบทเรียน มากกว่าการท่องจำหรือความเข้าใจเพื่อนำไปสอบ

มาตรการ	สิ่งที่เป็นอยู่	สิ่งที่ควรจะเป็น	ผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม
๓. การปฏิรูประบบครอบครัว/ระบบการเลี้ยงดูเด็ก	<ul style="list-style-type: none"> - พ่อแม่/ผู้ปกครอง/ครอบครัว ละเลยการให้ความรู้/การศึกษาแก่เด็ก ความไม่รับผิดชอบต่อการกระทำของเด็ก โดยผลกระทบเรื่องเด็กให้กับครูและสถาบันการศึกษา 	<ul style="list-style-type: none"> - สถาบันครอบครัวควรเป็นสถาบันหลักและจุดเริ่มต้นของการให้ความรู้/การศึกษาแก่เด็ก ก่อนที่จะเข้าสู่ระบบสังคมภายในโรงเรียน - พ่อแม่/ผู้ปกครอง ต้องรับผิดชอบต่อเด็ก และต่อการกระทำของเด็ก 	<ul style="list-style-type: none"> - การมีบทลงโทษพ่อแม่ที่ละเลยการดูแล เลี้ยงดู ใส่ใจ และให้ความรู้เด็ก และบทลงโทษหรือมีส่วนในการรับผิดชอบในการกระทำของเด็ก - มีหลักสูตรพ่อแม่/ห้องเรียนพ่อแม่ โดยกำหนดให้ผู้ที่จะลูกหรือเลี้ยงดูเด็ก ต้องผ่านหลักสูตรดังกล่าว
๔. การเพิ่มความรับผิดชอบต่อชุมชนและต่อการพัฒนาเด็ก	<ul style="list-style-type: none"> - เด็กและเยาวชนเป็นกลุ่มที่ชุมชนและการพัฒนาท้องถิ่นละเลย โดยชุมชนผลกระทบในการพัฒนาเด็กให้แก่พ่อแม่ และโรงเรียน 	<ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง โดยถือว่าการพัฒนาเด็กเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบต่อทุกภาคส่วน ช่างชุมชนจะต้องมีส่วนพัฒนาและรับผิดชอบต่อการพัฒนาของเด็ก 	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนมีกิจกรรมพัฒนาเด็กและเยาวชน เพื่อให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมตามแนวทางการพัฒนาค่านิยมพึงประสงค์ - ชุมชนมีมาตรการในการสอดส่องพฤติกรรมและสนับสนุนส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีค่านิยมที่พึงประสงค์และร่วมรับผิดชอบต่อการกระทำของเด็กและเยาวชน - มีหลักสูตรห้องเรียนชุมชน เพื่อพัฒนาและให้ความรู้ถึงค่านิยมที่พึงประสงค์ และนำมาแนวทางในการจัดกิจกรรม

๕.๓ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพื่อการขับเคลื่อนค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม

๕.๓.๑ วงจรการเรียนรู้แบบแลกเปลี่ยนและบทบาทผู้นำในกระบวนการเรียนรู้

การขับเคลื่อนเพื่อสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์ จำเป็นต้องกำหนด กลไก วิธีการ บริหาร การเปลี่ยนแปลงเพื่อปรับเปลี่ยน วิถีคิด วิถีปฏิบัติ ซึ่งผลการศึกษาด้านการพฤติกรรมของมนุษย์ ล้วนแล้วแต่ชี้ให้เห็นชัดเจนว่า มนุษย์ทุกคนล้วนแล้วแต่สามารถที่จะเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ ที่จะรู้ตัวรู้ซู้ มีความคิดสร้างสรรค์ได้มาก มายหากได้รับโอกาสกระตุ้น ส่งเสริมให้นำสมองทั้งสองข้าง ออกมาใช้ อย่างมีประสิทธิภาพ "People already have power through their knowledge and motivation. Empowerment is letting this power out" (Kenneth H Blanchard)

การถ่ายทอดสาระความรู้จากผู้สอนไปยังผู้เรียนในแนวตั้ง จากบนลงล่าง ใช้อำนาจการควบคุมกำกับ ในลักษณะที่ใช้เทคนิคและทฤษฎีทางวิชาการเป็นศูนย์กลาง ใช้อำนาจควบคุมกำกับ สั่งสอน ท่องจำที่กระทำกันอยู่เป็นหลักในปัจจุบัน มีผลให้มนุษย์ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ในตัวได้เพียงร้อยละ ๑๐ เท่านั้น

การปรับเปลี่ยนวิธีการให้การศึกษาบรมจากการสอนมาเป็นการเรียนเป็นวงจรแห่งการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมีความสำคัญยิ่ง การรู้ หมายความว่าเรียนไปแล้ว พฤติกรรมเปลี่ยน ไม่ใช่แค่รับรู้ แบบท่องจำ เท่านั้น

วงจรของการเรียนรู้ จึงต้องเริ่มต้นจาก การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน การนำความคิดหา ข้อมูลวิเคราะห์ สังเคราะห์ รวบรวมบันทึก การนำไปปฏิบัติ การสร้างความคิดความรู้ใหม่ ๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่ว การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน จากประสบการณ์จริง เชื่อมโยงกัน ในแนวราบ ในทุกองค์กรของสังคม เป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพ ทำให้มนุษย์สามารถเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ และนำไปสู่ การปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับ ค่านิยมที่พึงประสงค์ได้

ผลงานวิจัยจำนวนมากชี้ให้เห็นว่า การสนับสนุนให้เกิด การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ในแนวราบเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อได้รับการส่งเสริม สนับสนุนจากผู้นำที่มีอำนาจสั่งการ ในทุกระดับขององค์กร " Unless empowerment starts at the top it's going nowhere" (Ken Blanchard)

นอกจากนี้ มีผลงานวิจัย ทางด้านการบริหารงาน มากมาย ที่ชี้ให้เห็นชัดเจนว่า องค์กรที่สามารถบริหารประสบความสำเร็จ ตามเป้าหมายที่วางไว้ล้วนแล้วแต่ขึ้นอยู่กับการณ์มีสภาวะผู้นำที่ดี เป็นที่น่าเชื่อถือศรัทธา เป็นทั้งผู้มีความรู้ความสามารถ และยึดมั่นยืนหยัดในหลักการความถูกต้อง

๕.๓.๒ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง: เป้าหมายในการขับเคลื่อน

ด้วยเหตุผลดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น การขับเคลื่อนเพื่อสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์ คุณธรรม และจริยธรรม จึงมีเป้าหมายสำคัญในการสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง เพื่อบริหารการเปลี่ยนแปลง ให้เกิด การเรียนรู้ วิถีคิดและวิถีการประพฤติปฏิบัติตนของคนในสังคม ให้สอดคล้องกับค่านิยมที่พึงประสงค์ และมีคุณธรรมและจริยธรรม

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นกระบวนการที่ผู้นำมีอิทธิพลต่อผู้ร่วมงาน หรือผู้ตาม ผ่านองค์ประกอบ พฤติกรรมเฉพาะ ๔ ประการ หรือเรียกว่า Four I's ได้แก่

- การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ ด้วยการทำให้เป็นแบบอย่างที่น่าเชื่อถือศรัทธา น่าไว้วางใจ มีวิสัยทัศน์ (Idealized Influence)

- การสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration Motivation) การจูงใจให้เกิดความท้าทาย กระตุ้น จิตวิญญาณของทีมให้มีชีวิตชีวา กระตือรือร้น ฮึกเหิม

- การกระตุ้นทางปัญญา (Intellectual Stimulation) กระตุ้นให้ผู้ร่วมงาน มองปัญหาในมุมมองใหม่ๆ คิดริเริ่มแก้ปัญหาย่างสร้างสรรค์
- การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล (Individual Consideration) สร้างความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับแต่ละบุคคล ให้การดูแล เป็นทั้งโค้ช เป็นทั้งที่ปรึกษาของผู้ตามเป็นรายคน

๕.๓.๓ กลไก และกระบวนการสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง

การสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เป็นหัวหน้าหรือขับเคลื่อนให้เกิดการจัดการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์ และคุณธรรมจริยธรรม ในลักษณะที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จำเป็นต้องดำเนินการตามแนวทางดังต่อไปนี้

กลไกการบริหารภาคราชการ

- ปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาฝึกอบรม ในสถาบัน วิทยาลัยการฝึกอบรม นักบริหารภาครัฐทุกระดับ ที่มีลักษณะการบรรยาย ถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการ เฉพาะทางมาเป็นการเรียนรู้ที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง แบบบูรณาการ ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ปฏิบัติจริง สามารถวัดผล ในแง่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้อย่างเป็น รูปธรรม มิใช่แค่รับรู้ให้สอบผ่าน การฝึกอบรม เพื่อเลื่อนวิทยฐานะเท่านั้น

- สนับสนุนให้สถาบันการฝึกอบรม และสถานศึกษาของรัฐ จัดหลักสูตร " การบริหารการเปลี่ยนแปลง" ให้แก่ผู้ บริหาร ส่วนราชการต่างๆทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และท้องถิ่นเพื่อปรับบทบาทของผู้บริหารให้เกิดสภาวะผู้นำ การเปลี่ยนแปลงรวมทั้งมีทักษะในการทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการ

- ให้ความสำคัญเป็นลำดับแรก กับการส่งผู้บริหารระดับกลาง เข้ารับการฝึกอบรม ในหลักสูตรการบริหารการเปลี่ยนแปลง และทักษะการทำหน้าที่ วิทยากรกระบวนการให้ครอบคลุม ทุกองค์กร ของภาครัฐ ทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น เนื่องจากผู้บริหารระดับกลาง เป็นผู้เชื่อมต่อที่สำคัญในการถ่ายทอดนโยบายจากผู้บังคับบัญชาระดับสูง มาสู่การวางแผนปฏิบัติการ ร่วมกับผู้ใต้บังคับบัญชาระดับล่าง และจะเลื่อนขั้นขึ้นไปเป็น ผู้บังคับบัญชาระดับสูงที่มีสภาวะผู้นำที่ดีต่อไปในอนาคตได้

- ควรมอบให้สำนักงานพัฒนาระบบราชการ ร่วมกับ สำนักงาน ก.พ. ร่วมนำแนวทางและหลักการดังที่ได้เสนอไว้ข้างต้น ไปจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อนำเสนอคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบต่อไป

กลไกการศึกษา

- ครูมีศักยภาพในเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง เพราะมีหน้าที่โดยตรงในการสร้างกระบวนการเรียนรู้สำหรับเด็ก การปฏิรูประบบการเรียนรู้และกระบวนการเรียนการสอนจึงต้องเน้นที่ครูผู้สอน ให้ครูทำหน้าที่เป็นผู้นำหรือผู้สร้างกระบวนการเรียนรู้ที่จะทำให้เกิดค่านิยมที่พึงประสงค์ และคุณธรรมจริยธรรมในตัวเด็ก ครูผู้สอนต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อเพื่อการขับเคลื่อนค่านิยมที่พึงประสงค์

- ในพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อเปลี่ยนแปลงสำหรับครู ต้องทำให้ครูมีความตระหนัก ความรู้ ความเข้าใจถึงความสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และมีความตระหนักในตนเองถึงบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมกลมกล่อมเกลาเด็กให้เป็นพลเมืองดีและเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ไม่ใช่มีหน้าที่เพียงสอนให้อ่านออกเขียนได้หรือบวกลบคูณหารเท่านั้น จึงต้องมีหลักสูตรพัฒนาครูในเรื่องนี้โดยตรงในทุกระดับ และครูทุกคนต้องเข้าการพัฒนาเพื่อสร้างภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ก่อนเข้าสู่วิชาชีพ และในขณะที่ประกอบวิชาชีพเป็นระยะ เพื่อตอกย้ำและสร้างแรงบันดาลใจในการเป็นครูผู้บ่มเพาะคุณธรรมจริยธรรม

- นอกจากนี้ จำเป็นต้องสร้างสภาวะแวดล้อมการทำงานที่เอื้อต่อการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลง การประเมินผลงานของครูและของโรงเรียนต้องคำนึงถึงหลักการความเป็นครูผู้สร้างการเรียนรู้ ความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยเฉพาะเพื่อการสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์และคุณธรรมจริยธรรม มากกว่าการให้ความสำคัญต่อวิทยฐานะของครู และผลการเรียนของเด็ก ซึ่งไม่ควรพิจารณาจากความสามารถในการสอบผ่านหรือไม่ผ่านเพียงอย่างเดียวแต่ควรพิจารณาจากความสามารถของเด็กในการเรียนรู้ และมีพฤติกรรมที่สอดคล้องตามค่านิยมที่พึงประสงค์และคุณธรรมจริยธรรม

กลไกผู้นำในระดับท้องถิ่น

- ในทางปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันทั่วประเทศอาจมีความยากเมื่อเปรียบเทียบกับ การสร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับท้องถิ่น จึงควรมุ่งเป้าหมายเฉพาะไปยังองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ด้วยการพัฒนาภาวะผู้นำองค์กรส่วนท้องถิ่นในแต่ละระดับทั้งภาคราชการและภาคการเมืองให้เกิดความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการปลูกฝังจิตสำนึกคุณธรรม จริยธรรมแก่ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ และวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้อง (มิใช่เฉพาะการสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างเพื่อการเรียนรู้เท่านั้น) ซึ่งสามารถทำได้ด้วยการจัดหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับสร้างภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลง

- เมื่อผู้นำในระดับท้องถิ่นมีความเข้าใจถึงความสำคัญของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่แล้ว ผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงในระดับท้องถิ่นนี้จะทำให้เกิดนโยบายและลงมือปฏิบัติเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ค่านิยมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ และครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย

- กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะที่เป็นหน่วยงานส่วนกลางจึงต้องทำหน้าที่อำนวยความสะดวกสร้างสภาพแวดล้อมทางนโยบายที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงนี้ เช่น กระตุ้นบรรยากาศการเรียนรู้เพื่อขับเคลื่อนค่านิยมที่พึงประสงค์และสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมด้วยการจัดแลกเปลี่ยนระหว่างองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ให้รางวัลเพื่อเป็นกำลังใจแก่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีแนวทางปฏิบัติที่ดีในการสร้าง

กลไกด้านสื่อ

- ต้องมีการพัฒนาสื่อสร้างสรรค์เพื่อการเรียนรู้และขับเคลื่อนคุณธรรมจริยธรรม เพราะสื่อเป็นเครื่องมือสำคัญที่สร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับกว้าง ครอบคลุมทั้งสังคม สื่อที่ดีต้องช่วยกระตุ้นความคิดในเชิงจริยธรรมแบบไม่ยัดเยียด และมีลักษณะที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย และต้องมีการรณรงค์ในระยะยาวด้วยการใช้สื่อเพื่อสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์ ซึ่งการพัฒนาสื่อในลักษณะนี้อาจใช้การสนับสนุนจากกองทุนสื่อสาธารณะเพื่อส่งเสริมให้เกิดการผลิตและเผยแพร่สื่อที่มีลักษณะดังกล่าว และถือเป็นหน้าที่ของรัฐโดยตรงที่จะรับผิดชอบด้านการรณรงค์ในภาพกว้างนี้

บรรณานุกรม

- กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง. ๒๕๔๕. พัฒนาการของสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย. ศูนย์ศึกษาการพัฒนา
ประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กรมวิชาการ. ๒๕๓๙. คู่มือการพัฒนาโรงเรียนเข้าสู่มาตรฐานการศึกษา ใฝ่รู้-ใฝ่เรียน. กรุงเทพฯ:
กระทรวงการต่างประเทศ. ๒๕๕๑. ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน. กรมองค์การระหว่างประเทศ
กระทรวงการต่างประเทศ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๕๒. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. ๒๕๔๕. การคิดสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมิเดีย.
- เกษม วัฒนชัย. ๒๕๕๕. ความเชื่อตรงกับค่านิยมสังคมไทย. นนทบุรี : บริษัท อินฟินิท โกลบอลเทรต จำกัด.
คณะรักษาความสงบแห่งชาติ. ๒๕๕๗. ค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ ตามนโยบายของ คสช.
ค่านิยมหลัก ๙ ประการตามประมวลจริยธรรม ค่านิยมพื้นฐาน. ๒๕๒๕. ครุสภาพลาดพร้าว.
- จินตนา พุทธเมตตะ. ๒๕๔๘. คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศเกาหลี.
ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม). กรุงเทพฯ.
- จรี วิจิตรวาทการ. ๒๕๕๖. การบรรยายหัวข้อ “บัณฑิตกับคุณค่าความเป็นมนุษย์”. เมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม
๒๕๕๖. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- จรี วิจิตรวาทการ. ม.ป.ป. การบรรยายหัวข้อ “การหล่อหลอมกล่อมเกลาทางสังคม” ในวิชา ระบบสังคมและ
วัฒนธรรมไทย หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ และรุ่งเรือง สุขาภิรมย์. ๒๕๕๐. รายงานการสังเคราะห์งานวิจัย คุณลักษณะและ
กระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศต่างๆ. ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิง
คุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม). กรุงเทพฯ.
- ดุจเดือน พันธุมนาวิน. ๒๕๕๐. การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในประเทศไทยและ
ต่างประเทศ. ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรมสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้
(องค์กรมหาชน).
- เดิมแท้ ชาวหินฟ้า. ๒๕๕๓. คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศไต้หวัน.
ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม). กรุงเทพฯ.
- ทิพมาศ เสวตโชติ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย www.taamkru.com/th/4/5/2558
- ธานินทร์ กรวิเชียร. ๒๕๕๑. ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง จริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และ
เจ้าหน้าที่ของรัฐ . กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมมาตรฐานจริยธรรม สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน.
- นิติภูมิ นวรัตน์. ๒๕๔๙. คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศเวียดนาม.
ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม). กรุงเทพฯ.
- ประนอม เดชชัย. ๒๕๓๖. เสริมทักษะการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา. เชียงใหม่: ภาควิชามัธยมศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระบรมราชาวาทคุณธรรม ๔ ประการ
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). ๒๕๓๙. การพัฒนาที่ยั่งยืน. มูลนิธิพุทธธรรม. กรุงเทพฯ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). ๒๕๕๒. การศึกษาทั่วไปเพื่อพัฒนามนุษย์. หนังสืออ่านประกอบวิชา
ศึกษาทั่วไป. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). ๒๕๕๓. ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่งดงาม. พิมพ์เพื่อแจกเป็นธรรมทาน. ม.ป.ท.

พระมหาพยุหศักดิ์ ธมฺมวิสุทธิเมธี (โสภาสาย). ๒๕๕๔. การศึกษาวิเคราะห์มนุษย์ที่สมบูรณ์ตามแนวพุทธปรัชญา. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ประยุตโต). ๒๕๓๐. ทางสายกลางของการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์ พรินตติ้ง กรุป จำกัด.

พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (๒๕๕๒) ปาฐกถา “เกิดมาต้องตอบแทนบุญคุณแผ่นดิน” ณ วิทยาลัยสงฆานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ในงานวัน “ถือประโยชน์เพื่อนมนุษย์เป็นกิจที่หนึ่ง” ในวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๕๒ <http://pr.pn.psu.ac.th/speech.html>

พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (๒๕๕๒) ปาฐกถา “เกิดมาต้องตอบแทนบุญคุณแผ่นดิน” ณ วิทยาลัยสงฆานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ในงานวัน “ถือประโยชน์เพื่อนมนุษย์เป็นกิจที่หนึ่ง” ในวันที่ 24 กันยายน 2552 <http://pr.pn.psu.ac.th/speech.html>

พุทธทาสภิกขุ.ม.ป.ป. คู่มือมนุษย์ ฉบับเรียนรู้ลึกลับ. แสดงธรรม ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม ไซยา เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๒๑. ธรรมสภาจัดพิมพ์เพื่อเป็นการฉลอง ๘๖ ปี.

พุทธทาสภิกขุ. ๒๕๒๑. รากฐานที่มั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์. แสดงธรรม ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม ไซยา เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๒๑. ธรรมสภาจัดพิมพ์เพื่อเป็นการฉลอง ๘๖ ปี.

พุทธทาสภิกขุ. ๒๕๔๙. การศึกษาสมบูรณ์แบบ : คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

พุทธทาสภิกขุ. ใน “ธรรมะเพื่อชีวิต”. มูลนิธิจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๖, มิติหญิงชายกับระบบการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๓, หลักสูตรโตไปไม่โกง ประถมศึกษาปีที่ ๑. กรุงเทพฯ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๓, หลักสูตรโตไปไม่โกง ประถมศึกษาปีที่ ๒. กรุงเทพฯ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๓, หลักสูตรโตไปไม่โกง ประถมศึกษาปีที่ ๓. กรุงเทพฯ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๓, หลักสูตรโตไปไม่โกง อนุบาลชั้นศึกษาปีที่ ๑. กรุงเทพฯ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๓, หลักสูตรโตไปไม่โกง อนุบาลชั้นศึกษาปีที่ ๒. กรุงเทพฯ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๔, หลักสูตรโตไปไม่โกง ประถมศึกษาปีที่ ๔. กรุงเทพฯ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๔, หลักสูตรโตไปไม่โกง ประถมศึกษาปีที่ ๕. กรุงเทพฯ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๔, หลักสูตรโตไปไม่โกง ประถมศึกษาปีที่ ๖. กรุงเทพฯ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๕, หลักสูตรโตไปไม่โกง มัธยมศึกษาปีที่ ๑. กรุงเทพฯ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๕, หลักสูตรโตไปไม่โกง มัธยมศึกษาปีที่ ๒. กรุงเทพฯ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๕, หลักสูตรโตไปไม่โกง มัธยมศึกษาปีที่ ๓. กรุงเทพฯ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๖, หลักสูตรโตไปไม่โกง มัธยมศึกษาปีที่ ๔. กรุงเทพฯ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๖, หลักสูตรโตไปไม่โกง มัธยมศึกษาปีที่ ๕. กรุงเทพฯ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๖, หลักสูตรโตไปไม่โกง มัธยมศึกษาปีที่ ๖. กรุงเทพฯ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ผลการจัดประชุมระดมสมองนักศึกษา วิชาบัณฑิตและคุณค่าความเป็นมนุษย์. วันที่ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๗ ณ ห้องประชุมจีระ บุญมาก.

- ศูนย์สาธิตประโยชน์และประชาสังคม. ผลการสำรวจความคิดเห็นประชาชน ในงาน “คนไทยขอมือ
 หน้อย”. วันที่ ๑๗-๑๘ มกราคม พ.ศ.๒๕๕๘ ณ ห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัลเวิลด์.
- สนิท สมัครการ , ชิตยา สุวรรณะชฎ และสุนทรี โคมิน. 2520. มานุษยวิทยา จิตวิทยาสังคม สังคมวิทยา
 พัฒนาการแนวคิด และทฤษฎี. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
- สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก. ม.ป.ป. ๑๐๐ คำสอนสมเด็จพระสังฆราช.
 สมยศ เชื้อไชย.๒๕๔๐. หลักกฎหมายมหาชนเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : วิทยุชน.
- สายชล สัตยานุรักษ์. ๒๕๕๑. “ประวัติศาสตร์การสร้างความเป็นไทยกระแสหลัก” ใน กฤติยา อาชวนิจกุลและ
 คณะ. จินตนาการความเป็นไทย. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. นครปฐม.
- สำนักงานคณะกรรมการการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๐. จิตพิสัยมิติสำคัญของการพัฒนาคน. กรุงเทพฯ :
 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. ๒๕๔๔. ค่านิยมสร้างสรรค์ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ. กรุงเทพฯ :
 ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรม.
- สุพัตรา สุภาพ. ๒๕๓๔. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่9. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช
- ไสว มาลาทอง. ๒๕๔๒. คู่มือการศึกษาจริยธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา
- หลวงวิจิตรวาทการ อ่างจาก สายชล สัตยานุรักษ์. ๒๕๔๕. ชาติไทยและความเป็นไทย โดยหลวงวิจิตรวาท-
 การ. สำนักพิมพ์มติชน. กรุงเทพฯ
- หลวงวิจิตรวาทการ อ่างจาก สายชล สัตยานุรักษ์. ๒๕๔๕. ชาติไทยและความเป็นไทย โดยหลวงวิจิตรวาท-
 การ. สำนักพิมพ์มติชน. กรุงเทพฯ
- อำไพ สุจริตกุลและคณะ. ๒๕๔๐. ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพและลักษณะนิสัย: การฝึกฝน
 กาย วาจา ใจ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- Benedict, Ruth. 1952. Thai Culture and behavior: An unpublished war-time study dated
 September, 1943, Ithaca, NY: Data Paper no.4, Southeast Asia Program. Cornell Univ.
- Embree J.F. 1950. Thailand : a loosely structured social system (American Anthropologist,
 52. 1950 p.181 – 193)
- Heikkila – Horn, Marja-Leena. ๒๕๔๘. คุณธรรมและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของ
 ประเทศฟินแลนด์. ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม). กรุงเทพฯ.
- Herbert P. Phillips.. 1965. Thai Peasant Personality : The Patterning of Interpersonal
 Behavior in the Village of Bang Chan. Berkeley: University of California Press.
- Holmes, H. and S. Tangtongtavy (2000). Working with the Thais: A Guide to Managing in
 Thailand. Bangkok, White Lotus Press.
- Hung, Chang Tai (2014). Turning a Chinese Kid Red: Kindergartens in the Early People's
 Republic. *Journal of Contemporary China*. 23:89, 841-863.
- Kingshill Konrad 1976. A Village Study in Northern Thailand. Bangkok. Suriyaban
 Publisher.
- Klausner W. J. 1987. Reflection on Thai Culture. Bangkok. The Siam Society.
- Komin. 1991. Psychology of the Thai people: Values and behavioral patterns .National
 Institute of Development Administration, Bangkok.

Mmbali, Oscar. (2015). Nationalism, Freedom and Equality: A Comparative Study of Nordic Countries and Australia. เอกสารนำเสนอที่ประชุมคณะอนุกรรมการปฏิรูประบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมในคณะกรรมการปฏิรูปค่านิยม ศิลปะ วัฒนธรรมและการศาสนา สภาปฏิรูปแห่งชาติ.

Thai Civic Education. .มปป. คุณลักษณะของพลเมืองในระบบประชาธิปไตย. ค้นวันที่ 21 ธันวาคม 2557 จาก<http://www.thaiciviceducation.org/index.php/aboutus/common-principle/characteristics>

Vichit-Vadakan. 2001. Public Ethics and Corruption in Thailand. Center for Philanthropy and Civil Society. Reprint from Public Administration in Southeast Asia. CRC Press, Taylor and Francis Group,2001.